

*Соціальні комунікації
в стратегіях формування
суспільства знань*

матеріали міжнародної наукової конференції
26–27 лютого 2009 року

Ч. 2

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

*Соціальні комунікації
в стратегіях формування
суспільства знань*

матеріали міжнародної наукової конференції
26–27 лютого 2009 року

У 2 частинах

Частина 2

Бібліотека ХДАК
інв. № 451257

Харків, ХДАК, 2009

УДК [316.77+008+378](063)

ББК 71я431

С69

Рекомендовано до друку вченою радою
Харківської державної академії культури
(протокол № 6 від 2 лютого 2009 року)

- В.М. Шейко* Редакційна колегія:
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент Академії мистецтв
України, заслужений діяч мистецтв
України, ректор ХДАК;
- Н.М. Кушнарєнко* доктор педагогічних наук, професор,
заслужений працівник культури України,
проректор з наукової роботи ХДАК;
- М.М. Каністратенко* кандидат історичних наук, професор,
заслужений працівник культури України,
перший проректор ХДАК;
- А.О. Рижанова* доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та
виховної роботи ХДАК;
- А.А. Соляник* доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету бібліотекознавства
та інформатики ХДАК;
- С.В. Сищенко* кандидат педагогічних наук, доцент,
заступник декана факультету бібліотеко-
знавства та інформатики ХДАК;
- А.Ф. Торбовська* начальник редакційно-видавничого
відділу ХДАК

Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства
C69 знань [Текст]. У 2 ч. Ч. 2 : матеріали міжнар. наук. конф., Харків,
26–27 лют. 2009 р. / [ред. кол. В.М. Шейко та ін.]. — Х. : ХДАК,
2009. — 205 с.

УДК [316.77+008+378](063)
ББК 71я431

ISBN 978-966-8308-17-8

© Харківська державна академія
культури, 2009

Секція 5 Бібліотечний соціальний інститут на шляху до суспільства знань

Н. Г. Солонська

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ: НОВА ПАРАДИГМА КОМУНІКАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Трансформація Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) у бібліотечно-інформаційні центри країни суттєво й принципово вплинула на концепцію її культурно-просвітницької діяльності, яка є самостійним напрямом роботи установи. Нині вона спрямована на виконання першочергових завдань НБУВ, підтримання високого існуючого іміджу Бібліотеки в суспільстві й у світі, а також на формування нового іміджу цього наукового інституту з огляду на глобалізацію та інші знакові процеси ХХІ ст.; на підвищення рівня науково-інформаційної культури в суспільстві; на супровід соціальних реформ у державі; сприяння формуванню державницької, громадянської свідомості; підвищення результативності проведення науково-дослідницьких робіт та повноцінне використання різноманітних фондів Бібліотеки, їх розкриття та введення до культурного та наукового обігу тощо. Крім інших, традиційних для бібліотеки заходів, це вирішується за допомогою підготовки, організації та проведення науково-організаційних, науково-просвітницьких, культурно-просвітницьких, культурно-масових заходів. Усі заходи, незалежно від тематики, сприяють формуванню інформаційного середовища, взаємодії суб'єктів соціальної діяльності. У результаті кожного заходу, який проводить НБУВ, формується нове інформаційне, смислове, знаннєве середовище. Саме це є винятковою особливістю конференцій, круглих столів, семінарів, науково-просвітницьких заходів, до комплексу яких належать урочисте відкриття книжково-інформаційних виставок, презентацій та ін. При цьому створюється концептуальна модель нового соціального пізнання. Ми вводимо до загального соціального обігу, як писав Ортега-і-Гассет, «і світ природний, і світ соціокультурний, і світ міжособистісних, і міжіндивідуальних відносин»; створюємо нові технології, які дають змогу досягти нових форм комунікацій; позитивно вплинути на соціальне середовище, на соціальну спільність, насамперед, на наукову інтелігенцію.

КПД — це засіб соціальної комунікації, її гнучкий механізм. Якщо існує солідний доробок із соціально-філософського осмислення проблем спілкування, то від бібліотекознавства цей сегмент поки що

недостатньо вивчений, хоча проблеми комунікативістики в бібліотечно-му середовищі розглядали у своїх працях Н. Кушнарєнко, О. Воскобойнікова-Гузєва, А. Соколов, Е. Шапіро, Г. Шведова-Водка, І. Мейжис, Н. Солонська та ін.

Національна бібліотека як найдавніший соціальний інститут є центром соціальних комунікацій держави саме тому, що в ній дедалі збільшується кількість програм, проектів, зв'язків комунікологічного змісту: зростають зовнішні комунікаційні зв'язки, наприклад, стосовно комплектування фондів; міжкультурні, міжетнічні, зарубіжні та ін.; інтенсивно, динамічно і послідовно як напрям розвивається культурно-просвітницька діяльність. Нові парадигми соціально-комунікативної діяльності розробляються в Інституті бібліотекознавства НБУВ. Тобто комунікологічна тенденція бібліотек дедалі більше позитивно прогресує.

Наприкінці ХХ ст. спостерігався процес, що кваліфікувався як «комунікативний поворот» у філософії. На початку ХХІ ст. ми вважаємо за можливе говорити про звернення національних бібліотек (інфополісів) як бібліотечно-інформаційних центрів країн до комунікативних процесів.

Бібліотека — одне із тих соціальних утворень, яке формує сучасну комунікативну культуру. Може на цей процес суттєво впливати. Це простежується навіть за моніторингом заходів, які проводить НБУВ. Бібліотека також при цьому дедалі зміцнює авторитет як центр культурних, соціальних, цивілізаційних комунікацій. Вона існує в духовній сфері. Це її материнська «плата». Світ людини — це її соціально-духовний світ. Тобто людина і бібліотека існують в одній соціальній площині. Відбувається постійний пошук нових засобів залучення людей, їх інтересів, свідомості до процесу перетворення соціального життя. Отже, не тільки високоякісне бібліотечне обслуговування, а й рівень розвитку комунікаційної діяльності є критерієм діяльності бібліотеки, яка проводить різні за типологією соціально-культурні заходи.

Основою організації всіх науково-організаційних, науково-просвітницьких та ін. заходів є системний підхід, соціокультурний принцип дослідження спілкування як теоретичного і суспільного явища; застосовується діяльнісний підхід до розуміння сутності взаємовідносин між бібліотекою й іншими соціальними інститутами; між бібліотекою та окремими особистостями; між людьми. Культурно-просвітницькі заходи — це соціально-орієнтована процедура, яка відбувається за конкретною схемою.

Наукових праць, що безпосередньо досліджують заявлену нами тему, нині немає. Утім, ця пропозиція стимулює до виникнення в науці (зокрема в соціальній і бібліотекознавчій) нового поля наукового пошуку з урахуванням міждисциплінарного наукового знання. З огляду на

вищевикладене, на нашу думку, доцільно порушити питання про виокремлення такого наукового напрямку як соціальне бібліотекознавство.

B. Sporan

THE PHENOMENON OF THE LIBRARY IN THE KNOWLEDGE SOCIETY

Б. Споране

ФЕНОМЕН БИБЛИОТЕКИ В ОБЩЕСТВЕ ЗНАНИЙ

В статье предпринята попытка объяснить необходимость создания «философии библиотеки» в условиях общества знаний. Автор анализирует место и социальные функции библиотеки в будущем мире, а также связь между этими функциями и задачами библиотеки как хранителя коллективной памяти человечества. Рассмотрены четыре основные условия существования библиотек как социального феномена. Описана роль библиотекарей, обеспечивающих взаимосвязь общества и отдельных индивидуумов от древнейших времен до нынешнего информационного общества.

In this paper, the author has made an attempt to explain the necessity of a philosophy about libraries, its links to a librarian's world view, and its functions in the Knowledge Society. She analyses the place of the library in the future world and its society, using these ideas as a foundation for a panoramic examination of a library's social functions, also thinking about the link between these functions and the task of the librarian in terms of maintaining the collective memory of humankind and disseminating it to everyone.

The basic component of this paper discusses the phenomenon of libraries and the four conditions under which they exist. The author has linked the characteristic features of a library as a phenomenon and the way in which people visualise these in their consciousness. Here are some of the questions to which she has sought answers:

- Do all of us have an individual and common library philosophy?
- Do we need such a philosophy if we are to move forward?
- What do we think about problems in the area of libraries?
- What are we to think about the world?
- What are we to think about libraries?
- What does the word «librarian» really mean?
- What is the librarian's mission in society?

philosophy (including the philosophy of libraries) is an area of culture which can be described as follows:

- 1) It involves analysis of universal, not local phenomena. Humankind in the world and society. The individual and the world. Overarching values which are preserved in library collections and memories;
- 2) It describes the world. Without determining objective reality, it discusses and senses it, it compares that which must be with that which is;
- 3) It shapes a system of values. As an axiological phenomenon, it shapes the value system in society and in the consciousness of every individual;
- 4) It analyses phenomena of cognition. As a phenomenon of phenomenology, it analyses elements of cognition, and that is a mission of a social phenomenon that is necessary for the development of libraries and societies alike.

The importance of the phenomenon of a library philosophy today is dictated by irreversible and radical changes in the way in which information and knowledge are disseminated throughout the world. The main condition for existence is this: Change, or you will be replaced (this is the author's conclusion). This, in turn, makes it necessary to find answers to the aforementioned questions: What is a library? What should a library do? What should a librarian do? The philosophy of libraries is manifested largely at the level of the world view. Each of us expresses positions or attitudes, even if they are not yet fully recognised. That is initial philosophy, and it fulfils the functions of the world view — from attitudes to ideas and attitudes, reflection, philosophy. The search for an adequate theoretical system to evaluate this aforementioned attitude and position is also becoming significant in Latvia, where the issue of the library's existence, the substantiation for its understanding, and the scenario for its future is becoming important.

A PHILOSOPHY OF LIBRARIES: FASHION OR NECESSITY?

During this century, more than in previous centuries, the issue of methods of cognition and substantiation of same has become important. This is the question of whom we can trust, upon whom can we rely in our cognition and our emotions. Ever since the era of Kant (1724-1804), philosophy has been governed by the idea that each of us must undertake full responsibility for the order and laws of the human world: «I try to subject things to myself, not myself to things» [4, p. 8]. Even more, questions have been raised since Kant's time about the possibility of discovering a unique and indisputable truth. This has had a radical effect on the development of science and, particularly, the philosophy of science, because now there must be a search for a new substantiation and sense of science.

This author believes that the philosophy of libraries is also an area in which there is no need to find unequivocal answers to important aspects of the existence of libraries — something which, at the end of the day, is not

even possible. Instead, the search must be form the most appropriate answers, those which can help — if only for a period of time — to deal with the most painful problems which libraries face in today's cultural situation.

Why is there a need for a philosophy of libraries in the first place? One answer can be found in the work of the American philosopher of science Thomas Kuhn [15] and his theory about two forms of development of the natural sciences. One is the normal and, in fact, dogmatic area of science, while the other is the so-called scientific revolution. Kuhn doesn't speak of «theory,» preferring to use the concept of the «paradigm.» This is a very broad concept, one which covers specific methods of scientific work, world views (a common and intuitive position that is taken toward the world of phenomena), standards and criteria of evaluation. While conducting research, a scientist views the world of phenomena through the «window» of his or her paradigm. Neutral observations are impossible as such. Before a new phase in science can begin, the achievements of the new paradigm must be sufficiently substantial to attract an ongoing range of supporters. In addition, there must be a sufficiently broad range of problems for which the search for solutions is seen as sufficiently important. The process of development in the field of science is shaped by the solution of these problems or «riddles.»

Normal science exists under the framework of specific scientific traditions, provided that a certain range of people are convinced of a specific explanation or concept of a phenomenon and of the idea that its achievements will make it possible to derive models for addressing future issues. For a certain period of time, this understanding is productive, ensuring successful discoveries and problem solutions, but eventually the time will come when the group of scientists who use the conception which they themselves recognise will no longer be able to address problems at sufficient speed and quality, when there are many unresolved problems. The resulting crisis is one in which the first symptoms relate to the psychic oppression of researchers, the sense of insecurity and dissatisfaction. Alternative solutions are sought out. Another symptom of the crisis is the desire of scientists to focus on some other sector of science. There are many characteristics to describe the period when research moves from a normal situation to an extraordinary one (one that is not part of normal science) — scientists are prepared to discuss their dissatisfaction with the status of their theory, and to do so openly; they begin to shape their own philosophy. The new paradigm, however, appears not as the result of long-lasting work, but suddenly, as a revelation, as a situation in which the scales seemingly fall from one's eyes. The new paradigm cannot be compared to the old one, because they involve very different understandings of the world, and concepts are different, too.

The crisis symptoms which have been cited by Kuhn can also be spotted in the fields of library studies and libraries, so I dare say that a new paradigm

is needed. That's because new technologies are entering our lives, and the speed at which they deliver information and the fact that they are universally available means that they threaten the existence of libraries themselves. The philosophy of libraries represents an answer to a question which is posed by librarians every day and by government institutions when they talk to civil servants about «saving» money: Should there be libraries and librarians or not? This once again shows that the field of library studies must change so that the answer to the question becomes very clear: YES, THERE SHOULD BE LIBRARIES AND LIBRARIANS!

The ideas of the British scientific philosopher Karl Popper (1902-1995) [15] encourage thoughts about a slightly different mission for libraries and librarians. Popper argued that one of the most important issues in the history of philosophy was that of the source of our cognition. This is an issue which exists to this very day, and Carnap (1891-1970) has reduced it to the question «Where did you learn that?» [10] On what sources are your claims based? This has to do with the authority of sources of information and the origin of beliefs which say that information can be legitimated on the basis of its origins. Popper objected. He claimed that any claim has an element of uncertainty, even if it is based on observations. This, Popper said, even applies to claims which are true. Popper believed that there are no sources of information which are pure and with no mistakes at all. The traditional gnoseologic question has to do with authoritative sources, and here we can come up with the traditional question which Plato (427-347 BC) posed in his work *Who Should Rule?* [8] This is a question which requires an authoritative response to the «best» and the «wisest,» but there must also be other, seemingly freer answers for the «majority» and the «people» — ones which nevertheless propose an authoritative position. When the question is about the primary sources of information or who should rule (an analogous question), answers can be funny — «working people» or «capitalists.» Popper argued that these questions require a radical change, and when information is studied, a far less ambitious question must be posed: Can falsehoods and mistakes be identified and liquidated and, if so, then how? In the philosophy of the state, the analogous question would be this: How can we ensure that our social or political institutions in which a bad or incapable manager causes as little harm to them as possible? Popper believed that this is the main question in the social sciences, as opposed to identifying the laws of history and making «scientific» predictions about history in line with same. This was Popper's basic requirement: We cannot obey the orders of an authority without any objection and raise this up as a fundamental aspect of ethics. No man may be haughty enough to claim that he knows something, because his claim is, in truth, merely a hypothesis, an assumption, not the indisputable truth. There are many possible sources of information, and no one can ever be familiar with all of them.

Here are some of Popper's theses:

1) Each source and claim is desirable, but each source and claim must be the object of critical examination. If the issue does not have to do with history, one should check the claims on one's own, as opposed to identifying other sources of information;

2) The question we pose is whether the claim is in line with the facts;

3) Tradition is the most important source of our knowledge, and without it, no knowledge would be possible. At the same time, however, our knowledge is not protected against critical research and potential denial;

4) Progress in our knowledge means modification and correction of our earlier knowledge, with readiness in us to adjust it;

5) Neither observations, nor cognition are authorities. Intellectual intuition and imagination are often far more important, but both can mislead us. The function of logical thinking and observation (including intellectual intuition and imagination) is a critical examination of any «certain» theory;

6) Clarity is an intellectual value in and of itself, which cannot be said about specificity and precision. Absolute precision is not possible, and it is pointless to try to be more precise than the issue at hand requires;

7) The solution to a problem creates new problems. The more we deepen our knowledge about the world, the clearer and better sensed is knowledge about that which we do not know. Our knowledge can only be limited, while our lack of knowledge is necessarily unlimited.

Under the influence of Popper's views, this author would interpret the main duties of a library and librarian as follows:

1) The librarian protects intellectual values and cannot, for that reason, be passive. The librarian faces moral responsibility for choices that are made about whether or not to become subject to instructions from authorities. The librarian must «stand guard» to make sure that the availability of information is not limited and that no single theory is allowed to be superior to others;

2) The reader must be given a chance to evaluate the identify «holes» in a theory or understanding. The librarian can organise discussions, but cannot play the role of the censor.;

3) The librarian must arrange and classify information in a neutral way. The librarian should not be seen as an instructor, because that is a job for other institutions;

4) The main thing is that the librarian must make sure that each reader gets the information that is needed, either via computer or at a traditional library.

MANIFESTATIONS OF THE PHENOMENON OF THE LIBRARY

The library creates different associations for people today. Some think that it is a collection of books where one can find all of the necessary information for work, studies or entertainment. There is no question that this is

one of the functions of a library. But is a library merely a collection of books or information? Is it merely a storehouse? There are various myths about libraries — mythological attitudes vis-à-vis storehouses, centres of technology and virtual libraries.

The prevailing view today is that information which is necessary is all around us, and all that one needs to know is how to find it. If so, then why is a library even necessary? Anyone can capture the information which seems to be floating around in the air, belongs to no one and is so easily accessible. There have been proposals to replace accustomed bookshelves with small boxes with optical discs which contain the texts and illustrations of books, supplemented with audio and video. This would far surpass the centuries old bearer of information — paper — both in terms of scope and speed of access. Even more, there is the global network which allows us to learn not only about the birth year and birthday of American presidents, but also what the presidents had for breakfast, with whom they went walking, and other private and less than private details.

So why is it that there is still no shortage of visitors at libraries? Why do people still use simple paper to read things?

One explanation is that paper has been used as a bearer of information for many centuries. It is not heavy, and reading requires no additional equipment. The main thing is that in reading, people use reflected light. In most cases, a computer is hard to move around, information is encoded into different systems, the monitor which presents the information uses internal light to which the human eye is not accustomed, and people quickly get tired or suffer irritation in their eyes. We can thus conclude that one reason is plain habit, because people see the library not just as a storehouse for books, but as an institution which, at least for the time being, cannot be replaced in purely physical terms.

A second explanation could be less materialistic. Digital information that is available on optical discs or other carriers of information is impersonal. It is not likened to materials and can cause distrust. It can be said that such information does not create the aura which can be created by natural materials which is tactile and can be trusted.

And yet this is not the only reason why traditional libraries remain in place. Each nation has its own traditions, and one of them is that the preservation of cultural heritage is based not on archives, but on national libraries. People come to the library to find the information that is necessary, as well as to relax from everyday concerns and to close themselves off from the outer world. A library offers a sanctuary. It is a multifunctional institution which is responsible for its readers. It understands itself and is not impersonal. People are social beings who need communication, and often that is found in the library.

A library, like a church, needs no advertising. It exists because people want to learn about the world, and the library gathers together those who are seeking help, those who have doubts, and those who have firm convictions, but want to «dig deeper.»

There are certain mythological ideas about libraries [9]:

1. The library is a place for rituals. It opens up new opportunities that are endless, it represents the start of the road. It allows people to rid themselves of responsibilities. There is a differentiation in opportunities, and the library liberates these opportunities.

2. The library is a holy place which represents sacralisation. The word «library» is beautiful. It is a castle of light which arises from the ground, and it has mythological, historical and future importance.

3. The library has secrets. It is behind DOORS. It represents an ability to overcome obstacles, or it is a door to a secret place that is behind a mirror.

4. The library carries one upward, it is a large and rising staircase. It leads one to a place where one can work peacefully — read, search out information, look at it, root around the Internet, etc. It supports the yearning for intimacy, the desire not to be disturbed.

5. The library is a place for contacts, not just with people, but also with books.

These modern ideas have been formulated by the library philosopher and specialist Shiyali Ramamrita Ranganathan (1892–1972) [13]:

1. Books are meant to be used;
2. Each reader has his or her own book;
3. Each book has its reader;
4. The time of readers is saved;
5. A library is a growing organism.

THEORETICAL ASPECTS OF PHENOMENOLOGY AND THE PHILOSOPHY OF LIBRARIES

Libraries have existed for centuries. Their origins date back to the antique world of the Far East. They existed in the Middle ages, developed rapidly during the Enlightenment, found that their system developed in the 19th and 20th century, and continue to exist today, when we are on the threshold of the information age. There is no reason why we cannot speak of libraries as a social phenomenon today, but where are the origins of this phenomenon? How did it emerge? Here we must think about philosophical thoughts and directions.

Phenomenology is a contemporary part of philosophy, one which looks at phenomena related to consciousness and is one of the main directions of cognitive theory. The word is based on the Greek word phainomen (phenomenon), and in literal terms it means something that is seen or that appears.

A phenomenon is:

- 1) Something which reveals itself,
- 2) A form of spiritual cognition which is closed off and self-sufficient, one which cannot be derived any further,
- 3) It is a rare uncommon and special thing [3].

Phenomenology was presented as a new philosophical direction in the early 20th century by the German philosophy Gustav Albrecht Husserl (1859-1938). He indicated that in our consciousness, objects are like what we think they are, irrespective of whether existence of them are or not different. That is why we can examine them on the basis of strict laws, and in our judgments, we can ignore the possible existence of the relevant objects. Phenomenology studies objects in the form which we consider them to be [5].

The basic question in phenomenology can be formulated thus: What is human consciousness? What is its structure, and what are the ideas upon which it based?

Phenomenology focuses on phenomena as objects of perception, not as facts and events which exist independent. It seeks to find out how people think about the surrounding world and how they explain it. Unlike positivism, phenomenology is a field which believes that reality is essentially relative — it exists and changes on the basis of surrounding circumstances and is subjects.

Phenomena which are reviewed by phenomenology are closely linked to existence. The phenomenon is given the status of existence, which means that it is of significance in and of itself, it exists. The phenomenon reveals itself through itself. The things which people hear and experience have their own reality [2].

Phenomenology is a contrast to a naturalistic and simple explanation of sciences which focus on nature, because it is interested in human cognition and its surroundings — in other words, the things which happen in the person's world. The world of human experience differs from the image of the world which is discussed in the genre of natural sciences. For instance, we see lightning, but the thunder comes later. This is a phenomenon, because essentially the lightning and thunder occur at the same time — it just seems to us that the boom comes later. Phenomenology does not talk about the relationship between thunder and lightning from the perspective of natural sciences — it shows what people perceive, it speaks to the experience of the thunder, and it addresses the sense of the thunder in human consciousness. A phenomenon that is reviewed via phenomenology is, in and of itself, important in the lives which people lead [2].

Phenomenology is unaware of objects which are outside of cognizance that can be studied. It is a study of the phenomena of cognizance. Our perceptions, images and reflections of fantasies, our thinking and our feelings — all of those represent the content of cognizance. These are our experiences.

Phenomenology helps us to understand that not each object can be perceived as a phenomenon. The Georgian philosopher Merab Mamardashvili has very clearly described the emergence of a phenomenon: «Nothing is a phenomenon, and something can only become a phenomenon. And there is one condition for this — something has to happen in relation to me and a rose (or an inkwell). If I have not encountered the object, then it is not possible to demand that I be able to hear its voice» [6].

The relationship between a person and an object is essentially something which creates the sense of the object, and it means that the person includes it in his or her cognisance. Phenomenology is interested in the opportunities which our cognisance creates, not the world that is independent of cognisance. For instance, each person can have his or her own ideas about a library. The way in which people perceive the meaning of the word «library» can be very different. Some may think that the library is the place where all necessary materials for work or studies can be found. Others relate libraries to an impolite and inhospitable employee of the library. Still others don't have any ideas about libraries, because they have never visited one. This means that there are no strict meanings for the word «library» which exist out of cognisance. There is an actual building with rooms and design, but phenomenology does not speak to the library's architecture or appearance. It refers to the philosophy of cognisance.

The central concept in phenomenology is the intentionality of cognisance — the focus on an object, but not an attitude toward a real empirical object which exists outside of cognisance. Phenomenology is unaware of empirical experience. Objects reveal their meaning to our cognisance without any link to experience or practice [5].

The primary methods in phenomenology include phenomenological reduction — a rejection of judgments about reality which lie outside of subjective experience — and transcendental reduction, which is the broadest and most general approach toward subjects of information in a way which means «pure» consideration of transcendental cognition [5].

It is important in the field of phenomenology that people perceive and experience objects and bring them into their field of understanding, looking at what words mean and how they become a part of the world of a human being's life. Phenomenology is the philosophy of internal experience. We take an in-depth approach toward the world which we ourselves have created. We create our own meaningful world and recognise it and place it into ourselves. Husserl argues that no one is banned from studying causes and reducing issues to their origin — something that is done in most areas of science. This, however, cannot deal with phenomena in their deepest essence [2].

One of the primary theses in phenomenology is the idea that the existence of an object is part of one's cognisance. Cognisance is always cognisance

about... Cognisance is always aimed at something. When the focus of cognisance is clear, the question «What?» can be answered.

Phenomenology opposes a reductionist approach. Reductionism means failing to see the essence of a matter as such, but to reduce the matter so that it is applied to something else. For instance, if we encounter an impolite employee of the coatroom at a specific library, we cannot conclude that the same would be true at a different library in a different town or parish. Each library must perceive its own existence, and the manifestation of that existence must be accepted as a phenomenon which reveals itself. If a library's employees are rude, then the library is rude, too. A library must be understood on the basis of its own manifestations, and it cannot be reduced to countless coincidences between causes and conditions.

Phenomenology teaches us a new way of thinking — directing our cognisance in a way which does not cast a shadow over the value of an image [2]. It does not allow us to conclude, for instance, that the Latvian state is of no purpose because it is a small country unless the issue is considered in depth. Latvia has value in and of itself, because it exists, and it has a certain sense in the lives of people. We cannot conclude that a small parish library is unnecessary just because its collection is small. The library has value in and of itself, too, because it exists, and there are certainly people who need it.

Now let us return to the issue of the phenomenon of a library. A library is a true phenomenon, manifestation and object for thought — one that must be understood so that there are no doubts about its right to exist.

Libraries today create various associations and ideas among people. Some see only a collection of books, others are only interested in the opportunity to access the Internet, while still others see the future of libraries as virtual libraries. These ideas and associations reflect a phenomenological diversity in human cognisance and perception. This diversity is based on each individual's personal experience.

A library can be viewed from different perspectives — as a concrete institution or as a social phenomenon. People must understand the library as a social phenomenon, one which has a concrete public mission, is necessary for the development of society, and the loss of which would cause irretrievable losses to society.

A library is a multifunctional institution which takes part in social processes. It is an institution for information, culture and education. Ideally, all of these functions must be harmonised, they must co-exist. The phenomenon of the library exists specifically in the context of the fact that under no circumstances can it just become an information centre or an institution of culture or education — it must be organised so that all of these areas are brought together [16].

The goal of libraries has not changed for centuries. The aim is to preserve and transfer on to future generations information that has been created by humankind and has been recorded in various material forms. The library

serves as the memory of humankind. By collecting and storing information, it fills a memorial function. By providing various kinds of services, it ensures the availability of various kinds of information, and the function of analysing information is becoming an increasingly important aspect of library operations [11]. The existence of a library is a broad area of cognisance, not just for users, but also for employees, because each professional can create an image of a library in his or her cognisance which is as close and important as possible, thus determining the area of work which is most appropriate for the individual.

The diversity and flexibility of the organisational culture of a library can also be reviewed as a phenomenon. Here we see a range of components which are interlinked — ideas about the library's mission, its duties, the main goals of its existence and operations, which are or should be understood by all employees, the organisational values which emanate from the mission, the resources which can be used to achieve the operational goals of the library, relationships within the library or in relations with other institutions, the nurturing of the library's history and traditions, provision of information to new persons so that they might become interested in the values that are found at a library, etc. [14].

A library is not impersonal. From the perspective of humanity and the development of society, it does not need to prove that it exists, because a library exists thanks to the desire of people to learn about the world. This mission has not changed throughout the history of humanity, and it is a driving force behind humanity's development.

What is completely irreversible is the fact that in human cognisance, there are links between libraries and books, which are also a phenomenon in the cultural and social environment. This is a purposeful phenomenon, one that is important in the world of human lives in and of itself. In the broadest sense of the term, a book accumulates human activities and worldviews, presenting an attitude toward a specific period in time. It is a universal element in the cultural processes of a society, interweaving through the cultures of different societies. The importance of a book can be explained through the concept of informational human memories — something which, as noted before, is also linked to a library [7].

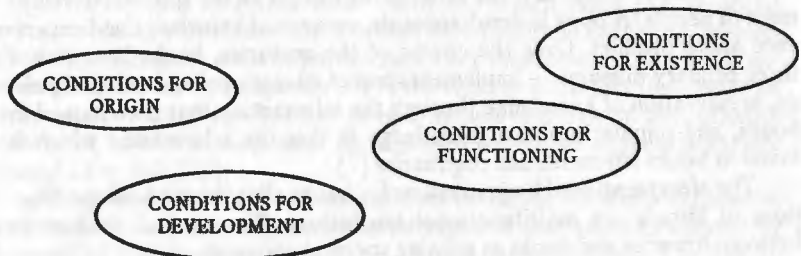
The history of books is the same as the history of the spiritual development of people. A book is simultaneously a source of knowledge and experience and a product. Over the course of the centuries, books have served three primary missions — implementation of educational and cultural policy, preservation of knowledge through the information that is contained in books, and popularisation of knowledge in that the information which is found in books affects human cognisance [7].

The aforementioned basic missions for books allow us to recall the functions of libraries as multifunctional institutions. We can find similarities between libraries and books as existing social phenomena.

It need only be added here that the phenomenological view of the surrounding world makes professional librarians think even more seriously about the place where they work, considering the way in which a library, as an object and phenomenon, might be perceived by its existing and potential visitors. We can publish a nice and colourful book about libraries, we can regularly publish articles in the press and talk about libraries on radio on television, but we need to keep the moment of truth in mind here — that is what public relations specialists define as the moment when a visitor directly encounters the reality of a library and gains his or her own personal experience therein. The result of this personal experience is what phenomenology is all about. The cognisance of the individual recognises a library as a manifestation or phenomenon, and that experience, once it becomes part of an individual's cognisance, will govern the way in which that individual will develop further contacts with the library.

AREAS OF RESEARCH IN RELATION TO THE PHENOMENON OF THE LIBRARY

Every person, including a reader or user, wants to know how to orient himself or herself today and what the future might hold. Orientation in public processes involves more than just interpretation of what is happening. It represents the individual's changing knowledge, skills, feelings and desires, as well as specific experience. It is sometimes difficult for even those who are familiar with the understanding of conceptual social processes to find the right orientation in terms of processes in society. Time is relative, and thinking is a subjective process — is it even possible to identify an adequate position vis-?-vis attitudes and predictions? This author dares say that yes, it is possible through knowledge and information that are offered by the informational memory of humanity which is part of the library system and is always to be developed further. This memory is stored in a wide variety of material forms — papyrus, clay tablets, books, electronic documents, etc., all of which can be found in libraries or library systems. That is why the library must be studied as a social or cultural manifestation or phenomenon. Its history, functions, areas of influence, point of existence and form can be divided into four different groups:

CONDITIONS FOR ORIGIN:

- Knowledge as the impulse for the beginning;
- Ensuring the use of knowledge;
- The memorial function;
- The cumulative function;
- The communicative function

The library, similarly to language and the ability to write, emerged in the earliest part of human history. We can recall cave drawings — unique encyclopaedic collections to be transferred to fellow tribesmen. Then there was the Roman Empire, where alongside government buildings, shops and saunas, a mandatory element of urban construction was the library, which, under conditions of democracy, was meant for the dissemination of knowledge. We can also recall cloisters, where a library was an important area in addition to room for prayers. The main function was to copy manuscripts and to save them for future generations.

The library (book + storehouse) started out as a space for the storage and accumulation of books (scrolls, tablets, handwritten books, later printed books), and eventually it turned into a collection of books. The library system is constantly being reborn, and the dimensions of time and space have changed along with it. Initially the space had the culture of a STOREHOUSE where materials were gathered together and collected. This was something of a mania — gathering valuable things around oneself and then protecting them. The culture of accumulation created and integrated MEMORIAL culture. The memorial and cumulative function was attached to libraries throughout all time by societies or individuals such as Ashurbanipal in Assyria, Ptolemy in Egypt, Medici in Italy, and Jņnis Misiņņ in Latvia.

Why? Libraries didn't appear throughout the world just because of the will of an individual or a group in society. Rather, they were an institution that was necessary to fill the memorial, cumulative and communicative function, to serve the needs of one, 10, 100 or more people who wished to accumulate knowledge. The library served as an intermediary and storehouse. As an organism which organises itself, each society established the institution that it felt to be necessary.

CONDITIONS FOR EXISTENCE:

- Sensibility;
- A range of perception;
- A social environment, society and individual;
- The personality and ethics of the librarian;
- The rational and irrational.

Our existence or world order cause us to be sensible. Intellect, as we know, expands the amplitude of human activity both in negative and in

positive terms. A condition for the existence of a library at the beginning of history, as today, has been the result of a positive aspect of human intellect, creating the prerequisites for the library's development, assembling a storehouse of memories, and ensuring resources apart from memory itself which can be used.

The range of perception exists for any living being, including communities of people. We are in the niche of the world for which we are the most appropriate. Our perceptions determine the parameters of the library — the shape of books, the necessary technical elements, technologies, spatial structure, etc., the aim being to ensure that all of this is easy to perceive and to use.

The type of existence, form and content of information is dictated by the relevant social environment, society and individuals. People use a second-level set of signs to transmit information. We can spot elements of a coded system of signs in the way in which other living beings transmit and receive information, but those are only analogies. The existence of groups of birds or wolves is not threatened by a lasting storehouse of fixed signs such as a library, but the same cannot be said of human individuals. The things which happened before the genesis of individual and collective comprehension (i.e., the culture of society) can only be reconstructed through myths. This author believes that without a second-level system of signs (information that is not transferred automatically) and the transmission of those signs, the mechanism of perception (which includes the library) cannot ensure the existence of people and societies.

It is also true, however, that the development and increased complexity of informational systems creates the need for ever stronger techniques for storing and transmitting the relevant information. This is a function for libraries. The origins of a library (see the section «Conditions for Origin») can be found in cave drawings. The caves can be seen as unique and early storehouses of the memories of humans.

All of the aforementioned processes are ensured by the librarian — someone who handles the complex function of an intermediary between knowledge and those who seek to use it. The librarian ensures the arrangement, functioning and transfer of the knowledge system. In modern-day society, the librarian is as important an individual as a priest in an ancient temple, because the job of the priest was to be an intermediary between the shrine of the spirit which was a book and the individual. The understanding of this mission is based on the essence of the process — it is a job which people inevitably and definitely have to handle in their lives. People have an inborn desire to make choices, to belong to something and to do things. The hardest thing is to choose the area in which individuals can best express and affirm themselves. A librarian with a sense of mission has decided to serve others, to help them and to share in what he or she knows. The librarian collects, arranges and shares information with others. In poetic terms, we could

say that initially there was a person who could not refuse the desire to bring inanimate objects (at first — books) to life by knowing about them, protecting them, and happily sharing this wealth with others. That is how the profession of the librarian originated — cultural spirituality and the professional ability to govern the universal world which is stored in a library, observing library rules and the ethics of the profession.

Alongside the librarian, the library, as a phenomenon, is inevitably linked to books as well as to what we know as E-books. If the book can, in general terms, be accepted as a fundamental unit of the cultural memories of humankind (without breaking it down into detailed systems of signs) and a certain type of a cell of collective memory, then the library can be seen as a collection of such basic units — the section of the collective brain which is responsible for memory. In other words, the library is part of the information cosmos that has been created by humankind, and its basic job is to preserve and translate information that has been specifically recorded in lasting materials with the help of a second-level of system of signs. In that case, the library can also be seen as a meta-system of this system of signs (the book or the document). The library is an autonomous cosmos, but one that is arranged so that the information and resources therein are made available in the far larger cosmos of information (the global Web) and for the needs of individuals. This means that alongside the basic function, STORAGE involves important functions related to the collection, processing, systematisation and dissemination of information. The functional aspect alone, however, is not enough to understand the essence of the phenomenon.

In continuing to consider the range of rational and irrational questions which have to do with the conditions of existence, we must conclude that each phenomenon of human activity (including the library) has both a rational and an irrational side. Human existence is arranged in a rational way, but the existence of the individual as such cannot be explained on rational terms. The fact that something exists is not in line with any economic circumstances. Existence, in fact, is very uneconomical. The same is true with the library. If, given the extremes of modern existence, we consider the library to be no more than a functional institution, something similar to a sink with a spigot, then we must see ourselves in the same way. We must call ourselves animals which are sick with thinking or thoughts. People are people because of the transcendental (godly) sphere. According to myth, written signs were also initially linked to the sacral sphere. The earliest libraries were part of sacral institutions. There is no need to remind the reader of the great importance of cloister libraries during the Middle Ages. In other words, the library is inseparably linked to the cultural sphere which, being the foundation of rational methods and public order (creating homes, norms and standards and then tearing them back down), is a rational thing.

The mission of the librarian

The word «mission» first of all applies to things which people must do with their lives. Clearly, a mission is something special for the individual, because without the individual, there cannot be any mission.

People are in a situation which invites them to subject themselves voluntarily to necessity. People do not that which is forced upon them, but rather that which is offered to them. Life, therefore, means an implementation of imperatives. It is up to us to decide whether we wish to pursue that imperative or not, whether we will or will not be faithful to our calling. The calling itself, however, is beyond our own control. That is why each human life has a mission. The mission is something which each person comprehends in relation to his or her true and authentic existence, it is that which has to be pursued. The idea of the mission, in other words, is a component of the constitution of human condition — no person, no mission. We can also say that with no mission, there is no person.

A professional mission

Life is not something we present to ourselves, it is presented to us instead. We come to our senses during life, but we don't understand how and why. In order to live, we must always do something, the alternative is the threat of death.

Schematic trajectories in life are professions, trades or pathways created by existence — ones that have been established, determined and regulated by our society. Among all of the possible trajectories, we choose one for ourselves, and that is the basis for our curriculum vitae.

Trades and professions are human tasks which are necessary for society. The duties of librarians have been one such task for approximately the last two centuries. Any society needs a specific number of doctors, court clerks, soldiers and librarians to cure the sick, deal with legal issues, protect citizens, and get people to read books.

The human mission represents that which people must do to be what they are, and the mission of librarians is to do that which they must do in order to be good librarians.

All of this shows that if we are to define the mission of a librarian, we must not start with people who are the profession's representatives, with the librarian's taste, specifics and appropriateness, or with any abstract ideal which once and for all defines the concept of «the library.» Instead, we must begin with the social need which is satisfied by the profession. This need, similarly to all that is truly human, is not unchanging. On the contrary — it is shifting, in motion and in evolution. To put it briefly, it is historical.

CONDITIONS FOR DEVELOPMENT:

- Handwritten manuscripts;
- Published books;

- E-documents;
- Arrangement, dissemination, extraction and resources related to information;
- Museums + archives + libraries.

The group of conditions for development have to do with the form of resources, because that is exactly which defines the space, collection, equipment and technologies of a library, opportunities for co-ordination and co-operation, processes for establishing the relevant system, as well as the professionalism and system of ethics of librarians.

In a closed library space, changes in time overcome the boundaries of the closed space and move outside of the area which limits them. The path of library revelation and development has begun, and the goal is to ensure communications between individuals and knowledge in time and space. This focuses on the orientation of the user and the friendliness of the user, helping to provide benefits to society and the individual.

The development of libraries is based on objective social processes (the development of the Information Society, informatisation and digitalisation and their influence on lifestyles, diversities in the way in which people think, the emergence of the consumer society, as well as lifelong education), as well as by the development of new technologies and systems in libraries, thus turning them into fundamentally important cornerstones of society, ones which STRUCTURE the system of knowledge and manage the tsunami of information which whirls around us. There are cassettes, discs, audio, video and electronic documents, electronic databases and global catalogues. The attributes of POWER are vividly manifested in the circulation of information, starting with cloisters, the Inquisition, the burning of books during World War II, and ending with the removal of «undesirable» books from library circulation in our present day and age.

This leads to the emergence of integrated systems in various institutions such as museums, archives and libraries. A new VIRTUAL SPACE and VIRTUAL LIBRARY is the result — information here and now, in any amount and anywhere. This ensures speed, convenience and relevant information.

CONDITIONS FOR FUNCTIONING:

- The memorial function;
- The function of organising knowledge;
- The function of ensuring the availability of information;
- The function of analysing information;
- The function of systematising information.

Because a library is an operating system, the FUNCTIONS of the library must be studied in order to understand this issue. We must see that the issue will always be an open one, because the functions of the library gradually change and transform, and the various types of development in

society will always create new discussions about the sustainability and public role of libraries.

Functions can refer to types of operations, roles and duties. They can be internal in terms of shaping systems, or they can be external. In order to understand the functions and missions of a library, it is of key importance to review the functions that related to the internal system. These can simply be called functions. External functions are usually known as social ones, while those which define rôles, are known as public commissions.

The public task or MISSION of a library is to preserve social information (i.e., information created by individuals) that is fixed in material form. Thus the mission of the library is **TO BE THE INFORMATIONAL MEMORY OF HUMANKIND**, to collect and store information so as to fulfil the **MEMORIAL FUNCTION**. Over the course of time, this mission has not disappeared, although it has been partly transferred to archives and museums. It is a supplementary function which has yielded before the functions of the internal system — **THE FUNCTION OF ORGANISING THE USE OF DOCUMENTS**. This, in turn, has defined the external social function — **ENSURING THE AVAILABILITY OF INFORMATION**. It is specifically this availability which users see as the dominant function of a library.

The dominant function of the library is changing at this time. The most important one is the **FUNCTION OF INFORMATION ANALYSIS** so that content is understood, and the function of formalisation and arrangement is part of the system — **individual-library-document**. The information analysis function has not appeared suddenly and right now. It dates back to the origin of libraries, when the content of documents was analysed so that the documents could be arranged properly. Various classifications or systems for structuring knowledge were established. The presence of a system is the factor which makes sure that a library is not a warehouse that is full of knowledge which is unavailable for use. The structuring of information is the most important prerequisite for extracting information. Today, this function is developing, and the main element therein is not the document itself, but rather the systematisation of the content of documents. The main function for the library of the future is defined by a single criterion — the public mission remains unchanging irrespective of changing technologies and conditions upon which the physical existence of libraries is based. This criterion, mission and function **ENSURE THE EXISTENCE AND USE OF THE INFORMATIONAL MEMORY OF HUMANKIND**.

In the Information Society, a library stores and provides for the use of the heritage of civilisation. A fundamental addition is the flexibility of information, ideas, information technologies, lifelong education and identity. At this point we are on the threshold of a new mission for the library — using books not as material objects, but rather as a social factor.

Confirmation of this, as far as the author is concerned, can be found in what Umberto Eco thinks about libraries:

«A library is a storehouse of wisdom, but it can protect wisdom only by denying even to monks. Wisdom is not like coins which do not change even in the most unworthy transactions, it is rather like an ornate costume which fades as it is worn and as it tempts the eyes of others. Is that not exactly what happens to books, whose pages fall apart and whose colours and gilding fade away if too many hands touch them? What is the salvation? Should books be protected, unread and untouched? I think that these days of the brethren are spent in paradise on this Earth, creating new books, books just the same as those which are inevitably destroyed by time. A library, thus, cannot be endangered by any forces of the world, and that means that it is alive and undergoes constant rebirth. And yet, if it is alive, why does it timorously deny its collection to those who yearn for knowledge? Perhaps openness is that which is desired by Benz, perhaps it is exactly which was desired by Venantius?» [1: pp. 222-223].

References

1. Eko Umberto. Rozes vārds / Umberto Eko. — Rīga : J. Rozes apgāds, 1998. — 697, [1] lpp.
2. Huserls Edmunds. Fenomenoloģija / Edmunds Huserls ; tulk. Rihards Kūlis, Aigars Dāboliņš. — Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2002. — 438, [2] lpp. — (Cilvēks un sabiedrība).
3. Ideju vārdnīca : domātāji, teorijas un jēdzieni filozofijā, zinātnē, reliģijā, politikā, vēsturē un mākslā / Ovens Adikibi, Bernards Baleins, Elizabete Brejī ... [u.c.]. — Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. — IX, 659 lpp.
4. Kants Imanuels. Praktiskā prāta kritika. — Rīga : Zvaigzne, 1988. — 191 lpp.:portr. — (sēr. Avots)
5. Kūle Maija. Filosofija: eksperimentāla mācību grāmata / Maija Kūle, Rihards Kūlis. — Rīga: Burtnieks, 1996. — 653 lpp.
6. Mamardašvili Merabs. Domātprieks / Merabs Mamardašvili. — Rīga : Zvaigzne, 1994. — 96.lpp.
7. Ortega I Gasets Hozē. Bibliotekāra misija / tulk. A. Puriņa // Bibliotekārs un lasītājs. — Rīga, 1991. — 104.-125.lpp.
8. Platons. Valsts. — Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. — 186 [2] lpp. (sēr. Avots)
9. Šlāpins Ilmārs. Mīts par bibliotēku // Rīgas Laiks. — 2000. — Nr.6. — 52-55 lpp.
10. Carnap Rudolph. The logical structure of the world; Pseudoproblems in Philosophy / Rudolph Carnap. — Chicago; La Salle, Illinois : Open Court Publ., 2003. — XI, 364 p. — (Open Court Classics).
11. MacDonald H.Alan. Paradigma lost : the quest for informational ideals in a jungle of paradox and conflict [Elektroniskais resurss] / Alan H.MacDonald. — Tiesīsaistes pakalpojums. — Calgary, 1996. — Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://www.ucalgary.ca/~ispage/>. — Resurss aprakstīts 2003.g.6.janv.
12. Popper Karl Raimund. Realism and the aim of science : from the Postscript to the Logic of Scientific Discovery / Karl R.Popper. — Repr.with corr. — London; New York : Routledge, 1999. — XXXIX,420 p. : fig.
13. Ranganathan S.R. Five laws of library science / Shiyali Ramamrita Ranganathan. — 2nd ed. — [S.l.] : Asia Publishing House, 1994. — 240 p.

14. Багаева Р.У. Организационная культура библиотеки и ее отражение в регламентирующих документах [Elektroniskais resurss] / Р.У.Багаева. — Tiešsaistes pakalpojums. — Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://www.gpntb.ru/win/ntb/>. — Resurss aprakstīts 2003.g.6.janv.
15. Kuhn Thomas S. Структура научных революций. — Москва: АСТ, 2001. — 605 [1] с.
16. Маркова Т.Б. Библиотека как феномен культуры [Elektroniskais resurss] / Т.Б.Маркова. — Tiešsaistes pakalpojums. — Pieejas veids: tīmeklis WWW.URL: <http://www.anthropology.ru/>. — Resurss parakstīts 2003.g.6.janv.

Е.И. Полтавская

БИБЛИОТЕКА КАК ОРГАНИЗАЦИЯ И СОЦИАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ

В научной литературе библиотеку часто называют и учреждением, и социальным институтом одновременно, подчас вкладывая в термин «учреждение» юридический смысл, а в «социальный институт» — понимание общественной значимости организации. Согласно такой трактовке, «библиотека-организация» и «библиотека-социальный институт» оказываются понятиями, характеризующими один и тот же объект под разным углом зрения. В то же время часть социологов и экономистов различают понятия «организация (в том числе учреждение)» и «социальный институт» и считают, что они определяют разные сущности.

Представим понятия «организация (учреждение)» и «социальный институт» в виде самостоятельных систем, т.е. определим связи между элементами, сами элементы и цель системы как системообразующий фактор. Если системы окажутся разными по структуре (например, по количеству элементов), то можно сделать вывод, что не только сравниваемые понятия различны, но разными являются и классы объектов, определяемые данными понятиями.

Понятием «социальный институт» обозначается многообразный круг явлений и процессов в обществе. Поскольку в основе любой социальной структуры лежит социальное взаимодействие между разными субъектами, то «социальный институт» можно определить как исторически устойчивое, регулярное социальное взаимодействие между разными субъектами, осуществляемое по определенным правилам (писаным и неписаным), в результате которого субъекты гарантированно обмениваются некими (материальными, интеллектуальными, эмоциональными) ценностями, удовлетворяя общую потребность.

Деятельность организации заключается в производстве ценности (материальной, интеллектуальной, эмоциональной), которая предназначена для представителей общества. Ценность в организации

производится коллективом при помощи средств труда из сырья (предмета труда), которым, например, в библиотеках является новое и пока не обработанное поступление — партия книг. Напомним, что средства труда и предмет труда составляют средства производства, то есть материально-техническую базу. Опираясь на основы теории организаций, общей теории систем, политэкономии определим элементы системы «организация»: персонал организации (кто), использующий средства труда, преобразует сырье (предмет труда, который вместе со средствами труда составляет средства производства — посредством чего) в конечный продукт — ценность (что). Произведенная ценность «сбывается» потребителям. Потребителем ценности одной организации могут быть и индивиды, и организации. Таким образом, существуют два процесса: производство некой ценности (внутренняя сфера организации), которым занимается субъект предложения, и сбыт этой ценности путем услуги потребителю (субъекту спроса из внешней сферы).

При сбыте ценности образуется новая система «организация — потребитель», которая включает потребителя как элемент. При этом появляется новая цель, скрепляющая систему как целое (осуществлять реализацию ранее произведенной ценности, то есть предоставлять ее потребителю — оказывать ему услугу).

«Удовлетворения общей потребности» без социального взаимодействия, без взаимоотношений между людьми, производящими какую-либо ценность и потребляющими этот продукт, быть не может. Социальное взаимодействие — это вид коммуникации, осуществляемой в обществе. Коммуникацию можно представить как обмен материальным и/или интеллектуальным, и/или эмоциональным продуктом между (как минимум) двумя субъектами. В библиотеках пользователи получают необходимые им документы, а государство/учредитель из собранных налогов выделяет финансовые средства для зарплаты персоналу библиотеки (т.е. в конечном счете, пользователи расплачиваются опосредованно с учреждением). Регулярное социальное взаимодействие в организациях с потребителем, которое осуществляется в рамках неких законов, договоренностей, предусматривающих санкции для осуществляющих контакт обеих сторон, это и есть социальный институт, т.е. система из двух элементов (в нашем случае «организация — потребитель», а применительно к библиотеке — «библиотека-организация — пользователь»).

Правомерно ли трактовать образовавшуюся систему «организация — потребитель» как социальный институт? Для обоснования своей позиции обратимся к понятиям «вид» и «род».

«Вид — это особенное в общем... род есть только совокупность видов,... не представляющая собой реального предмета». Виды различаются тогда, когда в некоем разнообразии видно нечто общее. Общее у

социальных институтов — это устойчивая, повторяющаяся социальная связь, социальное взаимодействие минимум двух разных субъектов, которые гарантированно обмениваются некой ценностью (материальной, интеллектуальной, эмоциональной). Она есть и в социальных институтах здравоохранение, образование и т.д., то есть здравоохранение, образование — это виды социального института (рода). Что общего у всех структур здравоохранения? Это различные лечебные учреждения, обслуживающие пациентов. Следовательно, лечебные организации вместе их клиентурой — это виды по отношению к здравоохранению (роду). По аналогии, и библиотеки, рассматриваемые вместе со своими пользователями, и музеи, архивы вместе с посетителями и т.п. по праву можно рассматривать как социальные институты культуры. Проявляясь в форме стереотипов, институт (с точки зрения системного подхода) регулирует взаимоотношения двух элементов: предлагающих ценность и потребляющих ее.

Превращение «организации» в «социальный институт», т.е. в систему, включающую потребителя, и последующее объединение социальных институтов в группы, представляющие собою системы объектов одного уровня, иллюстрирует эволюцию систем в социуме.

Таким образом, система «организация (в том числе учреждение)» отличается от «социального института», т.к. суть последнего сводится к устойчивому социальному взаимодействию между «организацией» и «потребителем», осуществляемому по писаным и неписаным правилам, для удовлетворения необходимой социальной потребности. При этом, давая характеристики библиотеке, музею и т.п. как социальному институту, необходимо уточнять, что рассматривается не учреждение само по себе, а в связи со своим пользователем; не просто «совокупность организаций (учреждений)», а совокупность организаций со своими потребителями. Таким образом, отождествление социального института и организации (в т.ч. учреждения) представляется неверным.

О.Є.Матвійчук

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК

Бібліотека як культурний інститут привертає до себе дослідницьку увагу відтоді, відколи вона була усвідомлена як специфічний елемент життя культурної людини. Функціонування бібліотеки тісно пов'язане з культурними, соціально-економічними, політичними напрямками розвитку держави. Бібліотека — це місце циркуляції інформації, в якій бібліотекар і читач поєднані в єдиному комунікаційному просторі. Бібліотеку можна розглядати і як простір, в якому існує певний порядок, виробляються правила, що сприяють вмінню читати та мислити,

складається специфічний бібліотечний етнос, в основі якого — повага до книги як цінності.

В сучасній теоретичній культурології широко використовуються поняття «культурний інститут», «культурний центр» та інші їм подібні. Культурні центри — поняття, що прийняте в історії культури, пояснює виникнення локальних культур, центрів. Означене культурологічне поняття введено до наукового обігу і фіксує галузь культурних ознак. Культурні центри мають специфічні способи інституалізації у формі соціальних закладів, способів та видів діяльності, що залежать від характеру даного суспільства, рівня його розвитку. Соціально-культурний центр, — на думку А.В. Соколова, — формально організована сукупність закладів (служб, центрів) і професійних груп, яка має самовиробництво і певне суспільне призначення. Соціально-культурний інститут — культурологічна категорія, що визначається як фіксована частина соціальних організацій суспільства, призначена для упорядкування спільного життя і діяльності людей, для трансляції знань, традиційних елементів культури. Культурні інститути — бібліотеки — заклади і організації, які створюють, виконують і зберігають, розповсюджують художні твори, культурні цінності. Бібліотека як культурний інститут з кожним періодом розвитку суспільства стає важливою необхідністю реалізації постійно зростаючих культурних запитів людини.

Тенденція зміни ролі і функцій бібліотек у культурі може бути виявлена шляхом аналізу ціннісних орієнтацій бібліотечної діяльності в ті чи інші історичні періоди, технології збереження книг і специфіки бібліотечного дискурсу. Роль бібліотеки як соціокультурного інституту є предметом широких дискусій серед бібліотекознавців, істориків і в останні десятиліття — культурологів та філософів. Теорія соціокультурної діяльності містить в собі також і теорію бібліотеки, формування загальних понять, закономірностей її функціонування, осмислення місця бібліотеки у світі, соціального значення і ролі в суспільстві, розуміння її як культурного центру.

Серед науковців, практиків, які досліджують ці питання слід відзначити: М.М. Самохіну, Т.Б. Маркову, Г.К. Олзоєву, С.Г. Матліну, М.С. Слободяника, А.С. Чачко, Н.М. Кушнарєнко, А.Г. Петрову та ін. Більшість з них розглядають бібліотеку як систематизацію культурної спадщини, пов'язану з типом бібліотек і їх функціональною визначеністю.

Теорію соціокультурної діяльності досліджували філософи, серед них: Х.Г. Гадамер, Х.Л. Борхес, У. Еко, П.А. Сорокін, Д.С. Ліхачов. Вони визначають соціокультуру як одну із цивілізацій, весь світ. У вузькому смислі соціокультура, на думку вище названих науковців, культурна система, яка має свою ментальність, власну систему знань, філософії,

світогляду, релігії, мистецтва, права, соціальних відносин. Основними культурними якостями в соціокультурній системі визначають поняття «норма», «цінність», «значення». Елементами цієї системи є люди, соціальні інститути, соціокультурна взаємодія, що здійснюється в рамках будь-яких організованих структур. Поширеним у наукових колах нині є термін «соціокультурна діяльність». Її розглядають як діяльність соціальних суб'єктів, сутність і зміст якої складають процеси збереження культури, що визначають коло явищ і галузь технологій. А.В. Соколов визначає соціально-культурну діяльність як культурну діяльність соціальних суб'єктів, соціальних груп, суспільства в цілому по створенню культурних цінностей, розвитку здібностей індивідів і обслуговування їх творчої діяльності, комунікації, розповсюдження, збереження і суспільне використання всіх видів культурних цінностей. Соціокультурна діяльність бібліотеки реалізує поєднання двох підходів — технічного, при якому бібліотека розглядається як «механізм» внутрішнього функціонування систем: комплектування, обробки, каталогізації, систематизації, видачі і культурно-філософського, згідно з яким бібліотека являє собою культурне середовище спілкування бібліотекаря і читача, а також інформаційне середовище, що концентрує знання конкретної історичної епохи. Соціокультурна діяльність бібліотеки на сучасному етапі досить різноманітна, насичена багатьма формами та засобами. В нашому дослідженні ми намагатимемося детальніше розглянути один із напрямів соціокультурної діяльності бібліотек — дозвіллеву діяльність.

Термін «дозвіллева діяльність» введено до наукового обігу в 90-х рр. ХХ ст. Розглядаючи термін «дозвілля», більшість науковців трактують його як синонім слова вільний час і частину неробочого часу, яка залишається у людини з вирахунком різного роду справ; сукупність занять, що виконують функцію відновлення фізичних і психічних сил людини; діяльність заради самовдосконалення, власного задоволення, досягнення культурної мети за власним вибором. Відповідно це і є суттю дозвіллевої діяльності. Дозвіллева діяльність має складний інтегративний характер. Термін «дозвіллева діяльність» розглядається сучасними науковцями як культурно-дозвілева діяльність. Але перше визначення — культурно-просвітницька робота. Дослідниця Г.В. Головіна зазначає, що термін «культурно-дозвілева діяльність» точніше виражає суть дозвілля. Дозвілля — це час, який людина може використати за власним бажанням. До сфери культурно-дозвіллевої діяльності входять культурний відпочинок і спілкування, які відбуваються в умовах вільного часу на основі особистого інтересу та виявлення ініціативи щодо організації змістовного проведення. В останні десятиліття бібліотекознавство збагатилось такими термінами як «вільний час», «дозвілля»,

«рекреація». Виховні, культурно-дозвілєві форми роботи з читачами набагато краще зацікавляють користувачів, коли проводяться із застосуванням електронних, аудіовізуальних творів на компакт-дисках. Вони здійснюють помітний вплив на формування читацьких і глядацьких переваг, спонукаючи до ознайомлення з кращими художніми, науково-популярними, публіцистичними творами. Дві функції, культурна і рекреаційна, нині розуміються як одне ціле — підтримка різних культурних заходів і організація дозвілля громадян, що робить відвідування бібліотеки приємним і популярним. Рекреаційна роль бібліотек поступово зазнає змін. На відміну від попередніх визначень рекреації як діяльності, спрямованої на забезпечення потреб користувачів розважальною літературою, нині рекреацію розуміють як дозвілля, розвагу, яка необхідна людині для забезпечення її особистого благополуччя, подолання стресів повсякденного життя. Пріоритетною діяльністю бібліотек на сьогоднішній момент є не тільки комплектування фондів, створення електронних каталогів, ведення нових методів, що полегшують роботу читачів при пошуку необхідної літератури, але й розширення видів культурно-дозвілевої і дозвілево-освітньої діяльності.

У сучасних протиріччях, які зумовлюють соціокультурну трансформацію в Україні, значне місце відіграють процеси, пов'язані з глобалізацією. Актуальними залишаються необхідність філософського осмислення бібліотеки, розробка наукової теорії розвитку бібліотек в Інформаційну епоху як центральної ланки системи соціально-інформаційних комунікацій.

Ю. Г. Дмитрук

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕКИ КАК СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТА

Бібліотека — один из древнейших культурных институтов. За долгий период человеческой истории ее социальные функции претерпели существенные изменения. Назначением первых библиотек было хранение документов. Со времени своего возникновения до сегодняшних дней библиотека прошла первый этап эволюции общественной миссии: от обслуживания нужд правящей элиты до удовлетворения общественных потребностей. Библиотека превратилась в социальный институт, включающий информационные и культурные компоненты и обеспечивающий устойчивость связей и отношений в рамках общества. Происходящие общественные трансформации влияют на библиотеки столь решительно, что меняют не только всю систему библиотечного труда и библиотечных ресурсов, но и впервые ставят вопрос о «границах» библиотечного пространства и самих основах существования традиционных

библиотек и их функций. Изменение роли, назначения библиотек отражается на взаимоотношениях библиотеки с обществом и отдельными социальными институтами, ведет к трансформации профессиональных ценностей библиотечной этики, профессионального сознания библиотечного сообщества. Все эти явления потребовали поиска новых моделей библиотечного развития, обеспечивающих жизнеспособность библиотеки как необходимого обществу социального института в контексте построения открытого общества знаний.

Современная библиотека с полным основанием может быть определена как интегративный социальный институт, включающий информационные и культурные компоненты. Ее миссия продиктована усилением значения информации и знаний в качестве катализатора общественного развития. Она имеет несколько аспектов:

- содействие обращению и развитию накопленного человечеством знания путем обеспечения свободного доступа к нему;
- сохранение документированного знания как общественного достояния.

Социальными функциями современной библиотеки являются мемориальная, коммуникационная, информационная, образовательная, социализирующая и культурная.

Мемориальная функция является родовой функцией библиотеки. Собирая и сохраняя документальные источники, библиотека является воплощением «памяти человечества», служит гарантом появления новых качеств социальной памяти, обеспечивает устойчивость общественной жизни. Она сохраняет знание и культуру в наиболее удобном для восприятия, распространения и использования виде. Сохраняя электронные документы, библиотека становится базовой структурной компонентой виртуальной среды, которая обладает устойчивостью, однозначной идентификацией, обеспечивает правовое регулирование в отношении предоставляемого доступа к информационным ресурсам. Осуществляя систематизацию, хранение и распространение культурного наследия, библиотека организует навигацию в мире культуры, в мире информации и знаний.

В рамках коммуникационной функции библиотека организует взаимодействие человека с социальной памятью всего человечества, передавая ему в пользование все накопленное цивилизацией общественное культурное достояние. Библиотека включается в сложную систему социальной коммуникации, создает возможности для членов общества удовлетворять свои потребности в информации и знаниях.

Стремление современной библиотеки обеспечить равный и свободный доступ к общественно значимой информации и знаниям способствует утверждению социальной справедливости, снижению социальной

напряженности в обществе. Расширение доступности информации повышает роль библиотек как стабилизирующего социального фактора, обеспечивающего социальную безопасность, социальную устойчивость общественного развития, выравнивающего возможности производства и потребления информации разных категорий населения.

Техническая и технологическая модернизация обеспечили укрепление информационной функции современной библиотеки. Она становится полноправным субъектом информационного пространства, создает основу для многих современных информационных процессов. Особенность информационной функции современной библиотеки в том, что она реализуется в тесном взаимодействии с другими субъектами информационного процесса, с использованием различных каналов распространения информации.

Современная библиотека разрушает свои физические границы, переходит из реального пространства в виртуальное. С одной стороны, она предлагает доступ к информационным ресурсам, принадлежащим другим субъектам информационного пространства, в том числе представленным в сети Интернет. С другой — создает электронные информационные ресурсы, доступные за ее физическими стенами, предоставляет виртуальные услуги по поиску информации и необходимых знаний.

Развивая когнитивную деятельность, библиотека превращается в одну из самых продуктивных и массовых систем управления знаниями. Она предоставляет широкие возможности обращения к коллективной памяти, снимая противопоставление внешнего и внутреннего знания, создает особые «метаинструменты», с помощью которых управляет массивами знаний. Систематизируя знания, выделяя фрагментарный и глобальный его уровни, библиотека обеспечивает объективность и глубину познания окружающего мира.

О. О. Ісаєнко

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОГО СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ

Зміни, що відбулися в нашому суспільстві загалом та в бібліотечно-му середовищі, зокрема за останні два десятиліття, зумовили перегляд і значне коригування завдань і функцій бібліотечної установи. Світова глобалізація відносин в усіх сферах життєдіяльності, кардинальна зміна соціально-економічної та політичної ситуації в країні, стрімкий розвиток інформаційних технологій, збільшення потоків інформаційних ресурсів, переорієнтація споживачів інформації спонукали консервативний бібліотечний інститут шукати нові моделі, шляхи та

напрями своєї подальшої ефективної роботи. Розкриємо сутність основних категорій інноватики.

Бібліотечну інновацію можна визначити як результат творчої, науково-дослідницької чи практичної діяльності бібліотечних фахівців, який виражається у створенні принципово нових чи вдосконаленні вже існуючих принципів, методів, інструментів, засобів, ресурсів, механізмів, технологій, продуктів праці, видів і форм обслуговування користувачів, при впровадженні яких підвищується продуктивність, зростає ефективність, поліпшуються властивості, характеристики чи показники відповідної ділянки чи напряму діяльності бібліотеки.

Під інноваційною діяльністю бібліотеки, яка має базуватись на інноваційній політиці, розуміється сукупність дій організаційно-методичного, управлінського, науково-інформаційного, маркетингового та іншого характеру, поєднаних спільною ідеєю та шляхами досягнення поставлених завдань — усвідомлення необхідності в змінах, визначення напрямів, принципів та методів діяльності, розробка та схвалення всіма членами колективу концепції інноваційного поступу, створення відповідних умов для реалізації інноваційного потенціалу установи.

Дослідження окремих аспектів інноваційної діяльності може забезпечуватися відповідними механізмами організації, управління, аналізу, обліку і контролю, регулювання та стимулювання інноваційної активності, що складає основу інноваційного процесу.

Процес реалізації інновацій називають інноваційним процесом.

На наш погляд, інноваційний процес повинен містити такі основні етапи:

- спостереження, збір і аналіз інформації, вибір актуальної теми і предмета використання;
- формулювання гіпотези, побудова моделі, прогноз процесу;
- практичне застосування, експериментальне підтвердження прогнозу;
- розробка наукової теорії, оцінка обмежень в галузі застосування;
- постановка нових проблем, оцінка перспектив розвитку дослідження.

Напрямами вивчення та всебічного і детального аналізу інноваційного процесу в бібліотечній діяльності можна вважати такі:

- питання, що пов'язані з аналізом змісту і суті інноваційного процесу, визначенням його характеру і структури;
- вивчення проблем впровадження передового бібліотечного досвіду, результатів наукових досліджень та управління методичною діяльністю;
- питання, що пов'язані з вивченням і впровадженням інновацій, а також тих, які спрямовані на автоматизацію та комп'ютеризацію бібліотечних процесів.

Інноваційний проект — система взаємопов'язаних цілей і програм забезпечення ефективного вирішення конкретних науково-технічних,

технологічних чи виробничих завдань, яка виражена в конкретних кількісних і якісних показниках сприяє інновації. Реалізація проекту передбачає комплекс науково-дослідницьких, дослідно-конструкторських, виробничих, організаційних, фінансових та інших заходів, пов'язаних ресурсами, строками і виконавцями. Організаційна суть інноваційного проекту представляється комплектом технічної, організаційно-планової і розрахунково-фінансової документації, що необхідна для реалізації цілей проекту. Цей проект покликаний забезпечити прийняття обґрунтованих рішень з реалізації інноваційної технології на рівні конкретної бібліотеки, відомчої мережі тощо. Власне, йдеться про розробку розгорнутого плану-проспекту створення і впровадження нової технології, з визначенням «дерева цілей», тобто поділу всього інноваційного процесу на окремі етапи з чіткою фіксацією проміжних і кінцевого результатів, визначенням строків, закріпленням виконавців і відповідальних осіб.

Структурна схема інноваційного проекту може мати такий вигляд:

- основне призначення проекту, що виражене за допомогою одно-значно сформульованих мети і завдань;
- комплекс проектних заходів по вирішенню інноваційної проблеми і реалізації поставлених цілей;
- ресурсні (людські, технічні тощо) потреби для досягнення мети проекту в рамках заданих показників за часом, якістю і вартістю виконання;
- моніторинг основних показників проекту, зокрема показників, що характеризують його ефективність.

До інноваційних проектів висувають деякі вимоги, наведемо найголовніші:

- комплексний, системний підхід для досягнення певної мети чи програми розвитку;
- безперервне наскрізне управління процесами створення, опанування, виробництва і споживання інновацій;
- обґрунтований вибір шляхів найефективнішої реалізації інноваційного проекту;
- міжструктурна координація і ефективне управління складним комплексом робіт над проектом.

А. А. Соляник

О НАПРАВЛЕНИЯХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КАДРОВОЙ БИБЛИОТЕЧНОЙ ПОЛИТИКИ

Современное состояние обеспеченности библиотек Украины высококвалифицированными специалистами можно охарактеризовать не иначе как «кадровый голод». На протяжении последнего десятилетия

неуклонно сокращается количество выпускников библиотечных факультетов высших учебных заведений, лишь треть из них выражают готовность и желание работать по специальности, так как зарплата сотрудников большинства отечественных библиотек значительно ниже реального прожиточного минимума. Полная экономическая и социальная незащищенность библиотекарей, следствием которой являются постоянное уменьшение притока в библиотеки страны молодых специалистов, острая нехватка и высокая текучесть библиотечных кадров свидетельствуют о необходимости совершенствования основных направлений кадровой библиотечной политики.

В разработке и реализации продуманной государственной кадровой библиотечной политики должны принимать участие не только органы власти и управления всех уровней, но и ведущие специалисты в области библиотечно-информационного образования и науки, представители библиотечной общественности в лице Украинской библиотечной ассоциации. Ныне важно на всех уровнях — от национального до регионального и локального — привлекать внимание властей к необходимости решения проблем кадрового обеспечения библиотечной отрасли. Как показывает опыт зарубежных стран, эту проблему можно решить, если обучение библиотекарей будут оплачивать местные органы власти, вкладывающие средства в целевую подготовку специалистов на конкретные рабочие места, имеющиеся в государственных библиотеках своего региона. Необходимо предусмотреть также наличие госзаказа на заочную магистратуру, позволяющую руководящему составу библиотек без отрыва от производства повышать уровень своей квалификации.

Для реализации национальной образовательной стратегии «Обучение на протяжении всей жизни» актуальным является формирование государственной бесплатной системы повышения квалификации (ПК) и переподготовки библиотечно-информационных кадров, которая будет нацелена на систематическую актуализацию знаний библиотекаря в условиях высокотехнологичного и информационно насыщенного общества, требующего постоянного профессионального саморазвития, креативности, регулярной адаптации к выполнению новых функциональных задач. Наиболее оптимальной и эффективной формой ПК необходимо признать возобновление работы факультета повышения квалификации на базе факультета библиотековедения и информатики Харьковской государственной академии культуры. Поскольку именно этот факультет имеет самый высокий в Украине научный ценз и более чем 80-летние традиции подготовки и переподготовки библиотечных кадров, ныне обеспечивает непрерывную систему подготовки кадров «бакалавр — специалист — магистр», а также функционирование аспирантуры, докторантуры и специализированного совета по защите

докторских (кандидатских) диссертаций по научной специальности «Книговедение, библиотековедение, библиографоведение», то на его базе целесообразно организовать и переподготовку тех сотрудников библиотек, которые имеют высшее, но непрофильное образование. Как показывает опыт наших российских коллег, лучшими формами такой профессиональной переподготовки являются Институт дополнительного профессионального образования и Высшие библиотечные курсы — их деятельность хорошо зарекомендовала себя в условиях хронической нехватки квалифицированных библиотекарей и активного притока в библиотеки людей с непрофильным высшим образованием. Однако в условиях отсутствия у библиотек средств на повышение квалификации своих сотрудников необходимо выделение целевого государственного финансирования образовательных услуг вузов, формирование государственного заказа на переподготовку и повышение квалификации библиотечных специалистов.

Учитывая постоянное сокращение числа абитуриентов, имеющих возможность получить высшее библиотечное образование на заочной форме обучения, неотъемлемым компонентом современной системы подготовки и переподготовки библиотечно-информационных кадров должно также стать развитие дистанционного библиотечно-информационного образования, способного обеспечить в принципиально изменившейся технологической среде механизм гарантированного получения и постоянного совершенствования сотрудниками библиотек уровня своих профессиональных знаний.

Важнейшим направлением совершенствования государственной кадровой библиотечной политики должно стать внесение принципиальных изменений в систему оплаты труда библиотечных специалистов. Размеры окладов библиотекарей высшей квалификации должны быть на уровне заработной платы государственных служащих, принципы оплаты труда — таковыми, чтобы предоставлять возможность директорам библиотек стимулировать работу инициативных сотрудников, активно внедряющих современные библиотечные инновации, осваивающих создание интеллектуально емких библиотечных продуктов и услуг. Признавая значимость и сложность современных библиотечно-информационных технологий, владение которыми должно адекватно и по достоинству оплачиваться государством, необходимо безотлагательно внести дополнения в действующий ныне Классификатор профессий 003:2005, отразив в нем уже реально существующие в библиотеках новые названия профессиональных работ, такие как «менеджер корпоративных библиотечно-информационных ресурсов», «библиотекарь-менеджер электронных коммуникаций», «библиограф-аналитик интернет-ресурсов», «библиограф-эксперт международных

ИПС», «технолог автоматизированных библиотечных систем», «библиотекарь-педагог» и др.

В условиях перехода на европейскую двухступенчатую систему высшего образования, предусматривающую получение выпускниками вузов степени бакалавра и магистра, важнейшим условием качественной подготовки библиотечных кадров является разработка тарифно-квалификационных характеристик, позволяющих дифференцировать требования к выпускникам различного уровня подготовки, закрепление дидактической преемственности различных уровней непрерывного профессионального библиотечно-информационного образования в государственных образовательных стандартах.

Укрепление материально-технической базы библиотек — это тоже важнейшая составляющая кадровой библиотечной политики, так как вера в будущее профессии, ее престижность и привлекательность для молодых специалистов напрямую зависит от уровня автоматизации библиотечных процессов и технологий, от комфортности условий, в которых им предстоит работать.

Ю. В. Амонс

ДОСЛІДЖЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Україна все активніше включається у світовий інформаційний простір. Для сучасного суспільства характерні швидкі зміни в усіх сферах: соціальній, економічній, виробничій. Не є винятком і соціально-культурна сфера з усіма діючими в ній суб'єктами господарської діяльності, зокрема бібліотеками. Тенденція всеохоплюючої інформатизації усіх соціальних інститутів і процесів, пов'язаних з формуванням інформаційних ресурсів і передачею знання, чітко виявляється в бібліотеці, яка вже давно перетворилася зі сховища книг у соціальний інститут, що забезпечує кумуляцію, збереження і загальну доступність документів, інформації.

Сучасна бібліотека є інформаційним, освітнім, культурним центром і від особистих якостей бібліотекаря залежить оптимальне її функціонування. Розширюються й поглиблюються внутрішні та зовнішні зв'язки, сучасні методи та форми роботи.

Необхідність вивчення колективу бібліотеки, його кадрового складу зумовлена посиленням значення бібліотекознавчих досліджень, спрямованих на розробку стратегії і практичного вирішення актуальних управлінських завдань, наукове осмислення стратегічного управління як основи планомірного розвитку бібліотечної установи. Необхідно створювати адекватну сучасним завданням систему аналізу і

прогнозування динаміки змін кадрового ресурсу, яка дозволить відстежити всі значущі процеси в динаміці та взаємозв'язку.

Об'єктом дослідження, запланованого на 2009-2010 рр. у межах науково-дослідної роботи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського «Управління бібліотечно-інформаційною діяльністю наукових бібліотек», є кадровий ресурс національних, державних наукових бібліотек, зокрема і бібліотек вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ НАН України.

Основні завдання дослідження:

- проведення конкретно-соціологічного дослідження кадрового ресурсу наукової бібліотеки, що передбачає вивчення: освітньо-професійного складу, ціннісно-мотиваційної та комунікативної структури, соціально-психологічного фону;
- вивчення існуючої в Україні системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів;
- визначення найефективніших шляхів розвитку бібліотечної професії;
- складання рекомендацій до концепції розвитку персоналу бібліотек;
- створення системи роботи з персоналом, що дозволить відтворювати потенціал бібліотеки відповідно до вимог ринку праці;
- вироблення рекомендацій до створення загальнодержавної комплексної програми оптимізації системи підготовки та перепідготовки спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери.

Для оптимального планування роботи з кадровим складом, управління бібліотечним персоналом необхідне проведення детального аналізу тих змін, котрі відбулись за останні двадцять років в бібліотечній праці. Це дозволить визначити найефективніші шляхи розвитку бібліотечної професії. На основі отриманих результатів будуть складені рекомендації щодо створення загальнодержавної програми оптимізації системи підготовки та перепідготовки.

І.О. Давидова

РОЗВИТОК КОГНІТИВНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАТЬ

Удосконалення інформаційно-комунікаційного професійного простору стає одним із найважливіших напрямів інформатизації та, на майбутнє, — формування суспільства знань. Це пов'язується з виникненням нових професій, які забезпечують сталий розвиток інформаційного середовища, трансформацію усталених професійних напрямів відповідно до інформаційних і соціально-комунікаційних технологій.

Інформаційна діяльність, що нерозривно пов'язується з процесом переробки знань, завжди була для певних категорій людей найважливішою складовою їхньої професійної діяльності. До таких категорій належать учені, інженери, педагоги, журналісти, лікарі, юристи й інші працівники розумової праці, ефективність якої значною мірою залежить від того, наскільки вдало існуючі в суспільстві засоби комунікації забезпечують їхню інформаційну діяльність. На початкових етапах розвитку науки і техніки багато допоміжних процесів та операцій (оформлення, збирання, аналітико-синтетична обробка, збереження, пошук і розповсюдження повідомлень) працівники розумової праці виконували самостійно. Але поступово, з поширенням та ускладненням видів комунікацій, питома вага допоміжних операцій стала настільки значною в загальному балансі часу працівників розумової праці, що це почало негативно впливати на ефективність їх діяльності. Виникла необхідність виокремлення інформаційних працівників, для яких виконання тих чи інших операцій щодо забезпечення функціонування інформаційних комунікацій стає професією. Це сприяло виникненню таких професій як бібліотекарі, бібліографи, перекладачі, архіваріуси, редакційно-видавничі працівники, інформатори-аналітики.

Бібліотекарі завжди були лідерами в організації документів, інформації та знань. З часів Олександрійської бібліотеки (III ст. до н. е.) всі бібліотечні установи створювали спеціальні «фонди зафіксованих знань». Вони розробляли засоби полегшення доступу до фондів — класифікації, каталоги, бібліографічні покажчики, реферати, описували зміст бібліотечних фондів відповідно до старанно розроблених моделей структури та взаємозв'язків між галузями знань і дисциплінами. Бібліотеки надавали послуги, спрямовані на полегшення доступу до фондів зафіксованих знань. Ці послуги містили інтелектуальний (через описові засоби) і фізичний доступ до інформації.

Інтелектуалізація бібліотечної діяльності — процес безперервний. Її новий виток розпочався із середини XX ст. і був пов'язаний з процесом девальвації родової функції бібліотечної діяльності. Саме в цей період бібліотека із суто документально-комунікативної структури перетворюється на багаторівневу комунікативну структуру. Бібліотекар залишається бібліотекарем, але разом із цим до бібліотечної установи приходять нові фахівці. Суб'єктів бібліотечного соціального інституту (бібліотекарів, бібліографів, інформаційних фахівців, викладачів, студентів і наукових працівників) ніколи не витиснуть нові суб'єкти — носії нових професійних знань та технологій. Нагальна потреба суспільства в усіх вищеозначених фахівцях залишається, при цьому сфера їхньої діяльності розширюється і значно ускладнюється під впливом певних чинників, серед яких, перш за все, можна назвати

активний розвиток технологічного знання і процеси глобалізації, що є проявом інформаційного суспільства.

Соціальні зміни, які спостерігаються нині й прогнозуються на майбутнє, зумовлюються новими тенденціями в суспільному розподілі праці, що стимулюються інформатизацією. Вони є своєрідним механізмом підтримки суспільного гомеостазу за умов інтенсивної соціальної динаміки, посилення інформаційного компонента в суспільному виробництві, набуття інформацією статусу основи економічної системи.

Нове інформаційне середовище вже призвело до суттєвих змін діяльності бібліотечних працівників і виявило нові тенденції в підході до професії бібліотекаря. На думку Р. Чейза, ера знань є періодом «стрімкої зміни парадигми для бібліотекаря». Саме нині вирішується майбутнє бібліотечної професії: або починається її нове «золоте століття», або процес маргіналізації, якщо ця професія не буде спроможною відповідати прогресові електронних та інтелектуальних технологій.

Наразі штати бібліотек поповнюються адміністраторами систем, системними інженерами, системними аналітиками. Зміни характеру роботи, важливість і зростання інтелектуального капіталу зумовлюють динаміку професійного середовища бібліотечних працівників, оскільки їхній рівень має піднятися до світових стандартів з урахуванням можливостей безперервних комбінацій у різноманітних робочих ситуаціях. Вирішення когнітивних завдань дозволить бібліотеці набути більшої конкурентоспроможності на ринку інформаційних продуктів і послуг. Саме аналітична діяльність може бути напрямом розвитку когнітивно-комунікаційної функції бібліотеки.

Нині виникає аналітика нового типу, котра виконує цільовий системний аналіз, прогнозує динаміку впливу різних чинників на об'єкт дослідження, розробляє механізми і технології щодо впливу на зовнішні та внутрішні фактори. Можна припустити, що саме бібліотечний спеціальний інститут має сприятливі умови, яких потребує сучасна професійна аналітика: інтегровані документно-інформаційні ресурси, оперативний доступ до нової інформації, сучасні технології її пошуку й обробки і, нарешті, підготовлений належним чином персонал. Саме бібліотекарі мають стати тим ядром фахівців, котрі спроможні проявити ініціативу і взяти на себе відповідальність за аналітичний напрям діяльності, а також забезпечити консолідацію всіх, хто усвідомлює важливість і своєчасність поставленої мети. Адже саме вони володіють експертним знанням у галузі технологій верифікації інформаційних повідомлень, інформаційної аналітики й інформаційного консалтингу. Консолідовану професійну підтримку громадяни мають отримати саме в бібліотеці, яка, на відміну від інших інституцій, що існують на інформаційному ринку, продовжує виконувати свої виховні культурологічні функції за умов змінених суспільних відносин.

БІБЛІОТЕКА В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ: ПРІОРИТЕТИ І МОЖЛИВОСТІ

Глобальні процеси інформатизації та перехід України до ринкової економіки зумовили суспільну потребу широкого використання накопичених бібліотечно-інформаційних ресурсів. Бібліотеки утворюють потужну інформаційну інфраструктуру, без ефективного використання ресурсів якої стає неможливим розвиток України як цивілізованої інформаційної держави. Відомо, що в інформаційному суспільстві стратегічним ресурсом є інформація та знання, які зумовлюють інтелектуальний розвиток і творчий потенціал людини. І саме бібліотеки виконують високу цивілізаційну місію, забезпечуючи потреби в інформації і знаннях, накопичених протягом історії людства.

У сучасних умовах перед бібліотеками постало завдання оптимізації поповнення наявних інформаційних ресурсів, забезпечення доступу до інформації та створення нових інтегрованих інформаційних продуктів і послуг відповідно до потреб користувача. Усе частіше користувач звертається до бібліотеки з метою отримання широкого спектру інформаційних продуктів і послуг, часто інтегрованої інформації, яка б надавала можливість одержати конкретну відповідь на чітко визначені питання. Зазначене вимагає від бібліотечних працівників оперативно реагувати на зміни користувацького попиту, використовуючи різні джерела і засоби пошуку інформації для задоволення нових запитів та інтересів, що виникають у користувачів. Перш за все, необхідно забезпечити доступ до всіх наявних джерел інформації, комп'ютерних мереж і телекомунікаційних можливостей. Саме це дозволить швидко та гнучко реагувати на мінливі потреби користувачів, виконуючи їхні запити на інформацію.

Разом з тим, зазначені тенденції змін в обслуговуванні користувачів свідчать про нагальну необхідність пошуку нових підходів до управління бібліотекою та вибору нової стратегії розвитку, з урахуванням регіональної специфіки, ресурсних можливостей і пріоритетних груп в обслуговуванні.

Регіональна специфіка визначається за допомогою використання маркетингового підходу, який має орієнтацію на користувачів бібліотеки та дозволяє вивчити інформаційні потреби наявних і потенційних користувачів. Разом з тим, багатопрофільний інструментарій маркетингу стане в нагоді для визначення переліку додаткових інформаційних продуктів і послуг, за які користувач готовий платити.

Ресурсні можливості бібліотеки, які завжди є обмеженими, повинні розширюватися завдяки кооперації з іншими бібліотеками й інформаційними центрами, зокрема, через створення кооперативних

комп'ютерних мереж, використання можливостей доступу до інформації, а також активного пошуку нових джерел підтримки й фінансування нових перспективних напрямів діяльності. Досить важливим чинником успішного реагування на мінливі запити користувачів є стратегічна орієнтація на виявлення неврахованих наявних ресурсних резервів і раціональне їх використання.

Пріоритетні групи користувачів і їх потреби повинні бути чітко визначені за допомогою раціонального поєднання соціологічних і маркетингових досліджень, що дозволить спрямувати зусилля бібліотечного колективу на створення необхідних умов для комплексного обслуговування: надання книг і періодичних видань, інформації на CD-ROM, відео, доступу до банків і баз даних, послуг факсимілій та мультимедіа, виставок, масових заходів тощо.

У цілому вибір і реалізація зазначених напрямів стратегії розвитку сприятимуть створенню позитивного іміджу бібліотеки. Вона має стати сучасною і прогресивною, відкритою й доступною, активною та ініціативною, естетичною і приємною для її користувачів.

Прийняття нової стратегії розвитку бібліотеки зумовлює зміну її сприйняття як традиційного бібліотечного закладу. В умовах інформаційного суспільства роль бібліотеки зростає під впливом глобальних перетворень світу — інформатизації, демократизації, змін політичної системи, впровадження ринкової економіки, а також підвищення самосвідомості громадян, їх системи оцінок щодо власного рівня життєдіяльності. Бібліотека стає самостійнішою і самодостатнішою, її суспільна відповідальність збільшується, що сприяє формуванню нових соціальних ролей і функцій.

Техніко-технологічна модернізація бібліотек, застосування комунікативних засобів, дозволяє значно поліпшити можливості обслуговування користувачів: прискорити пошук інформації, розширити діапазон діяльності бібліотеки — отримати інформацію із інших фондів. Науково-технічний прогрес, упровадження комп'ютерної техніки та використання електронних інформаційних ресурсів зумовили нові можливості сучасного бібліотечного закладу як електронної бібліотеки, змінили її інформаційну культуру та визначили нові перспективи розвитку. Разом з тим, саме бібліотека залишається соціально найстабільнішою інституцією, що може забезпечити доступність інформації для всіх верств населення. Соціальні акценти діяльності бібліотеки ініціюються сучасним рівнем розвитку інформаційного суспільства, підтверджуються накопиченим ресурсно-інформаційним потенціалом, визначаються пріоритетами соціального замовлення на інформацію та знання.

управлінських рішень і підвищенню ефективності управлінської діяльності, тому пріоритетним завданням на сучасному етапі є створення ефективної системи підготовки кадрів, а саме керівників бібліотечної сфери.

На сучасному етапі функціонування бібліотечної сфери виникла проблемна ситуація, що є результатом розбіжності, яка склалася між потребою сучасного бібліотечного соціального інституту в принципово нових підходах до його системного управління і дефіцитом керівних кадрів нового покоління, здатних приймати оптимальні управлінські рішення. Отже, виникла нагальна потреба в підвищенні рівня підготовки кадрів щодо інформаційно-аналітичної діяльності у сфері управління. Досягти цього можна на базі компетентнісного підходу, який має на меті набуття студентами професійних якостей, необхідних для швидкого реагування на зміни в зовнішньому середовищі та прийняття раціональних рішень для уникнення проблемних ситуацій, що виникають у процесі професійної діяльності.

У широкому розумінні компетентність — обізнаність, авторитетність у певній галузі. Компетентність — це система інтелектуально-психологічного, морального й функціонального станів спеціаліста, що відображає рівень набутих знань, умінь, досвіду, інформаційної наповненості й інших складових у конкретній сфері професійної діяльності

Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх управлінців передбачає володіння певними якостями, котрі сприятимуть швидкій орієнтації в проблемній ситуації та пошуку ефективних рішень для її вирішення. До таких якостей належать:

- наявність професійної позитивної мотивації до певного виду діяльності;
- системне, аналітичне, інноваційне мислення тощо;
- здатність до самоосвіти та саморозвитку.

Інформаційно-аналітична діяльність є невід'ємним компонентом управління, дає змогу відобразити цілісну картину діяльності організації й спрогнозувати подальший план дій, спрямований на прийняття оптимальних управлінських рішень, щодо вирішення певних завдань, проблемних ситуацій. Інформаційно-аналітична діяльність дозволяє зібрати дані в цілісну картину про те, що відбувається, й спрогнозувати на перспективу дії різних факторів, структур, груп інтересів, а також забезпечує інформацією всі етапи управлінського циклу: підготовку, прийняття управлінських рішень, контроль за його виконанням та оцінку його ефективності

Таким чином, інформаційно-аналітична компетентність менеджера є декомпозицією таких складових, як: професійна мотивація формування і подальшого розвитку цієї компетентності (мотиви, інтереси,

потреби, ціннісні та смислові орієнтації, спрямованість особистості), рівень необхідних та достатніх знань, умінь і навичок, первинний досвід професійної діяльності в заданому напрямі, а також мотивація, що передбачають стійку потребу до саморозвитку, самовдосконалення та сформовану рефлексивну діяльність як фактор успішності власного професійного зростання.

H. Elbeshausen

SOZIALES KAPITAL UND ÖFFENTLICHE BIBLIOTHEKEN IN DÄNEMARK

Г. Эльбесгаузен

СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ И ПУБЛИЧНЫЕ БИБЛИОТЕКИ В ДАНИИ

Понятие «социальный капитал» реализуется в практической деятельности публичных библиотек Дании в двух направлениях. С одной стороны, публичные библиотеки являются важным компонентом скандинавской модели социального государства. Они создают социальное доверие, бесплатно представляя культурный капитал всем гражданам. С другой стороны, библиотеки сами участвуют в формировании социального капитала, активно способствуя процессам образования и самообразования. На двух практических примерах показана тесная взаимосвязь культурного и социального капитала.

Einleitung

Das öffentliche Bibliothekswesen in Dänemark ist gesetzlich geregelt. Seit 1920 wird in sog. Bibliotheksgesetzen festgeschrieben, welche Aufgaben Bibliotheken wahrzunehmen haben, wie sie diesen Aufgaben nachkommen müssen und welche öffentlichen Finanzmittel sie für ihre Leistungen in Anspruch nehmen können. Der Kern der Aufgaben ist seit dem ersten Bibliotheksgesetz (1920) mehr oder weniger unverändert geblieben. Im Bibliotheksgesetz aus dem Jahre 2000 heißt es, dass

- die öffentlichen Bibliotheken Bildung, Ausbildung und kulturelles Engagement fördern
- sie Bücher, Zeitschriften, Hörbücher, analoge und digitale Musikträger sowie elektronische Informationsressourcen gratis zur Verfügung stellen
- sie ausschließlich den Grundsätzen von Qualität, Vielseitigkeit und Aktualität verpflichtet sind und ihre Arbeit frei von religiösen, moralischen oder politischen Überzeugungen auszuführen haben.

Man kann sagen, dass der Bibliotheksservice in Dänemark fast ausschließlich eine öffentliche, d.h. staatliche und kommunale Aufgabe ist, dass sich die Bibliotheken, allen voran die Volksbüchereien, als Hüter der Demokratie verstehen und sie in Übereinstimmung mit dem skandinavischen Sozialstaatsmodell die soziale und kulturelle Integration fördern.

Im nachfolgenden Artikel werde ich der Frage nachgehen, wie das öffentliche Bibliothekswesen die Globalisierung und den Übergang von der Industrie — zur Wissensgesellschaft meistert. Dabei werde ich auf zwei verschiedene Benutzergruppen eingehen, die jedoch eines gemeinsam haben: ihr kulturelles Kapital ist, gemessen an den Anforderungen der Wissensgesellschaft, nicht besonders umfassend. Die eine Gruppe setzt sich aus Mitbürgern zusammen, die als Flüchtlinge, Gastarbeiter oder Asylanten nach Dänemark gekommen und sich mit zwei Kulturen auseinandersetzen müssen. Die zweite Gruppe besteht aus Personen, die über eine geringe Informationskompetenz verfügen und die mit der fortschreitenden Digitalisierung der dänischen Gesellschaft nicht Schritt halten können. Der analytische Rahmen dieses Artikels ist der Begriff des *sozialen Kapitals*.

Neue Herausforderungen für öffentliche Bibliotheken

Das öffentliche Bibliothekswesen hat seine Blütezeit in der Zeit der 2. industriellen Revolution (1950–1975) erlebt. Mit der Krise des Industriegesellschaft und der Globalisierung von Produktion und Kapital sowie von Technologie und Wissen mussten sich die öffentlichen Bibliotheken neu orientieren. In den zurückliegenden 20 Jahren standen sie vor großen und grundlegenden Herausforderungen. Erstens galt es, die neuen Kommunikations — und Informationstechnologien in den bibliothekarischen Alltag zu integrieren und die Benutzer mit diesen Technologien vertraut zu machen. Zweitens hat das Medienkonsumverhalten vor allem von Jugendlichen einen wesentlichen Einfluss auf Besuchs — und Nutzungsmuster in den Bibliotheken gehabt. Ein vielfältiges Medienangebot musste mit den unterschiedlichen Qualitätserwartungen einer in sich heterogenen Benutzergruppe in Einklang gebracht werden. (Jochumsen & Rasmussen 2000). Dabei mussten Bibliotheken sowohl differenzierte Erlebnis — und Unterhaltungsbedürfnisse als auch einen wachsenden Informations — und Orientierungsbedarf befriedigen. Erlebnisgesellschaft und Wissensgesellschaft stellen unterschiedliche und zum Teil gegensätzliche Anforderungen an kulturelle Einrichtungen. (Skot-Hansen & Elbeshausen 2007)

Drittens galt es, eine Antwort auf und ein Konzept für die globalen Herausforderungen zu finden, die mit Arbeitsmigration, Flucht, Vertreibung und Asyl verbunden sind. Dabei muss angemerkt werden,

dass Dänemark im Unterschied zu vielen mitteleuropäischen Staaten eine ausgesprochen homogene Gesellschaft ist. Ethnische oder kulturelle Minderheiten gibt es kaum; der Zuzug von Arbeitsimmigranten stellte bis in die siebziger Jahre des vorigen Jahrhunderts keine nennenswerte Herausforderung für den inneren Zusammenhalt der dänischen Gesellschaft dar. Dies änderte sich jedoch dramatisch, als in den achtziger und neunziger Jahren große Flüchtlingskontingente aufgenommen wurden und in das kulturelle und soziale Gefüge der dänischen Gesellschaft integriert werden mussten. Der Anteil der Einwanderer und ihrer Nachkommen an der Gesamtbevölkerung liegt im Augenblick bei ca. 9% oder knapp 500.000 Personen. (Ministeriet for Ulygtinge, Indvandrere og Integration 2008)

Der Wandel der Informations — zur Wissensgesellschaft bedeutet viertens, dass die Bibliotheken die wechselseitige Beziehung zwischen Information und Wissen neu ordnen mussten. Übersteigt die Menge an Informationen die Fähigkeit von Personen und Systemen, diese Informationen kompetent zu nutzen und zu bearbeiten, besteht die Gefahr, dass die Anzahl der Personen wächst, die sich in sog. toten Informationszonen befinden. Die dänische Bibliotheksagentur hat deshalb darauf gedrängt, dass die Bibliotheken eine bedarfsgerechte digitale Infrastruktur aufbauen, dass sie aktiv die Informations — und Medienkompetenz ihrer Benutzer fördern und dass lebenslanges Lernen zielgerichtet unterstützt wird. Lebenslanges Lernen wird als eine Bildungs — und bibliothekspolitische Strategie angesehen, durch die die Bildungschancen des Einzelnen erhöht, der soziale Zusammenhalt in der Gesellschaft gefestigt und die Wettbewerbsfähigkeit der dänischen Wirtschaft gesichert werden soll. (Biblioteksstyrelsen 2006; Undervisningsministeriet 2007).

Der gesellschaftliche Diskurs des lebenslangen Lernens ist jedoch nicht un widersprochen hingenommen worden. In einer Reihe kritischer Anmerkungen und Kommentare wird unter anderem hervorgehoben, dass eine so verstandene Bildungsstrategie instrumentalistisch sei und Bildung ihres emanzipatorischen Potentials beraubt werde. Kaare Nielsen (2008) z.B. vertritt die Ansicht, dass die kommunikative Inszenierung des Konzepts lebenslangen Lernens ein bewusster Kolonialisierungsdiskurs sei, um Bildung noch stärker als bisher den Anforderungen der Wirtschaft unterzuordnen.

Fragestellung und methodologische Überlegungen

Ich werde mich nachfolgend mit der Frage beschäftigen, welche Rolle soziales Kapital und soziale Netzwerke spielen, wenn die öffentlichen Bibliotheken zum einen die Integration von ethnischen Minoritätsgruppen unterstützen und zum anderen Mitbürger mit unzureichender Informationskompetenz gezielt fördern. Zuerst werde

ich mich kurz mit dem Begriff *soziales Kapital* auseinandersetzen, danach werde ich anhand zweier Fallbeispiele zeigen, wie soziales Kapital in der praktischen Bibliotheksarbeit entsteht. Dabei werde ich kurz auf die Wechselwirkung zwischen sozialem und kulturellem Kapital eingehen. Im Mittelpunkt dieses Artikels steht somit die Frage:

In welcher Form tragen öffentliche Bibliotheken zu sozialer Inklusion und zur Stärkung sozialer Netzwerke und sozialen Vertrauens bei? Es wird angenommen, dass gesellschaftlich marginalisierte Gruppen durch soziale Inklusion, durch Ausbildung und die Stärkung sozialer Netzwerke ein ausreichendes Maß an sozialem Kapital aufbauen können. Selbstbestimmt ihre Lebenswirklichkeit gestalten und gesellschaftliches Engagement entwickeln zu können — ist das Ziel von sozialer Inklusion und kultureller Integration.

In der inzwischen umfangreichen Literatur gibt es zum Teil recht verschiedene Auffassungen über Bedeutung gesellschaftlicher Prozesse, Institutionen und Strukturen bei der Entstehung sozialen Kapitals; auch wird die wechselseitige Beziehung von Gesellschaft und Individuen unterschiedlich bewertet. Coleman (1990) z.B. stellt in seinen empirischen und soziologischen Analysen die traditionellen Bindungen von Personen an gesellschaftliche Institutionen und die Prägekraft von Familie oder Verwandtschaft in den Mittelpunkt seiner Überlegungen zum sozialen Kapital. Der Handlungs- und Entscheidungsspielraum des Einzelnen wird als begrenzt eingestuft. Granovetter (1973) betont hingegen die Bedeutung und den Einfluss sozialer Netzwerk für die berufliche Karriere. Sog. „weak ties“ verbinden Menschen miteinander; Granovetter geht von einer individualisierten Gesellschaft aus und gesteht dem Einzelnen einen recht großen Einfluss auf seine sozialen Handlungen zu.

Der amerikanische Politikwissenschaftler Robert Putnam hat unter dem einprägsamen Titel *Bowling Alone* (1995, 2000) eine politisch-historische Untersuchung zum Verfall des sozialen Kapitals in den Vereinigten Staaten vorgelegt. Er hebt die Rolle und die Bedeutung von freiwilligen Verbänden und das gesellschaftliche Engagements des Einzelnen bei Entstehung und Sicherung des sozialen Kapitals besonders hervor. Soziales Kapital wird als das Vermögen einer Gesellschaft oder Nation definiert, gesellschaftliche Problemlagen gemeinschaftlich und vertrauensvoll zu lösen. So entstehen allgemein verbindliche Normen, die das gemeinschaftliche Handeln prägen und die als generalisierte Erwartungen institutionell verankert werden. Es entwickeln sich zivilgesellschaftliche Organisationen, soziales Engagement und ein Wir-Gefühl, was zusammengenommen sowohl Ursache als auch Resultat sozialen Kapitals sind. Soziales Kapital verfällt laut Putnam dann, wenn die medienbedingte Individualisierung

die ursprünglichen familiären Bindungen gelockert, die Infrastruktur der Zivilgesellschaft aufgelöst und den Bürgersinn verschüttet hat.

Angesichts der Verschiedenheit der erwähnten Theorieansätze scheint es angebracht, meine Position von der wechselseitigen Beziehung zwischen Gesellschaft und Individuum kurz darzulegen. Grundsätzlich folge ich den Annahmen, der Begrifflichkeit und den theoretischen Entwürfen der Figurationssoziologie von Norbert Elias. Elias hebt in seinem Spätwerk (1987) hervor, dass die gegenwärtige moderne Gesellschaft einen gewaltigen Individualisierungsschub erlebt hat. Für den Soziologen Elias bedeutet dies, dass sich zwar die Wir-Ich-Balance in Richtung des Ichs verschoben hat, dass aber Ausmaß und Muster dieser Individualisierung von der Machtverteilung in der jeweiligen Gesellschaft abhängig sind. Der persönliche Entscheidungsspielraum und das Ausmaß der Selbstregulierung seien jedoch nicht so umfangreich, dass die soziale Prägekraft gesellschaftlicher Institutionen bedeutungslos geworden sei. Auch bewertet Elias — im Gegensatz zu Ulrich Beck zum Beispiel — den Individualisierungsschub nicht notwendigerweise positiv (Treibel 1993). Mehr Selbstregulierung, der Abbau von Fremdzwängen und die Auflösung traditioneller Bindungen können mit wachsender Orientierungslosigkeit und zunehmender Einsamkeit einhergehen.

Bezogen auf die Kategorie *soziales Kapital* ergibt sich aus der figurationssoziologischen Sichtweise zweierlei: zum einen lassen sich Nutzen und Funktion des sozialen Kapitals nicht generell oder typologisch festlegen. Weder ursprüngliche soziale Bindungen noch lose Kopplungen in offenen Netzwerken spiegeln notwendigerweise den richtigen analytischen Blick wider und machen die Bedingungen verunsicherlich, unter denen sich soziale und kulturelle Lebens — und Bildungschancen entfalten. Denn die Formen sozialer Beziehungen sind tief in die Machtverteilung einer Gesellschaft und Kultur eingebettet und werden auf der individuellen Ebene durch den sozialen Habitus verstärkt.

Zum anderen sind soziales Kapital und Vertrauen in Gesellschaft, Kultur und Mitbürger von der geschichtlichen Entwicklung eben dieser Gesellschaften abhängig. Elias zeigt zum Beispiel, dass in staatsmonopolistischen Gesellschaften der Spielraum der Selbstregulierung stark begrenzt ist. Zentralistische Organisationen engen bei Wissensvermittlung und Erziehung den Spielraum des Einzelnen gezielt ein; so geschaffene Fremdzwänge — vermittelt über den sozialen Habitus — beeinflussen den Einzelnen selbst dann noch, wenn sich die Gesellschaftsformation, in der diese Fremdzwänge entstanden sind, grundlegend gewandelt hat (Elias S. 243). Handlungsmöglichkeiten und Selbstregulierung sind in doppelter

Hinsicht begrenzt: einmal durch die Verteilung gesellschaftlicher Macht, zum anderen durch einen sozialen und nationalen Habitus.

Ins Methodische gewendet können Elias' Überlegungen dahin gedeutet werden, dass soziale Netzwerke und die in ihnen verankerten Verhaltensmuster erstens nicht vollständig rational planbar sind, dass Machtstrukturen und Habitus zweitens die wechselseitige Beziehung von Selbstregulierung und Fremdzwang entscheidend prägen und dass das soziale Kapital sich drittens in historisch gewachsenen und kollektiv verankerten Werten und Normen materialisiert hat.

Bibliotheksrelevante Aspekte des sozialen Kapitals

Der Begriff *soziales Kapital* hat in den letzten 25 Jahren eine beispiellose Verbreitung erfahren. Soziologie und Geschichtswissenschaft, Politik — und Wirtschaftswissenschaften sowie die Pädagogik haben sich mit diesem Theorieansatz auseinandergesetzt.

Für unsere Fragestellung sind zum einen Überlegungen interessant, die nach der Bedeutung des sozialen Kapitals für Kultur und Gesellschaft fragen und die soziales Kapital als Vermögen einer Gesellschaft definieren, sozialen Zusammenhalt und Integration zu fördern und Desintegration und Anomien entgegenzuwirken. Hier wären besonders die Arbeiten von Robert Putnam zu nennen, der zivilgesellschaftliches Engagements und soziales Vertrauen als eine wichtige Voraussetzung für gesellschaftliche Kooperation auffasst.

Zum anderen wären die Studien von Pierre Bourdieu und James Coleman zu erwähnen; beide befassen sich mit dem sozialen Kapital aus einer soziologischen Perspektive. Während Bourdieu die soziale Ungleichheit in den Mittelpunkt seiner Untersuchungen stellt, geht Coleman der Frage nach, wie soziales Kapital und soziale Netzwerke die Funktionstüchtigkeit anderer Kapitalformen erhöhen und eine soziale Gleichstellung fördern. Für unseren Frageansatz sind besonders Colemans Überlegungen zur Bildung gegenseitigen Vertrauens interessant, dessen Entstehen er auf die relative Geschlossenheit sozialer Netze zurückführt.

Das skandinavische Sozialstaatsmodell und generalisiertes Vertrauen

Putnam erklärt den gesellschaftlichen Zusammenhalt in den USA vor allem mit der Vielfalt von zivilgesellschaftlichen Assoziationen. Klubs, Vereine und Nachbarschaftsbesuche haben entscheidend dazu beigetragen, dass soziales Vertrauen und ziviles Engagement in den USA groß war. Diese historisch gewachsenen Formen der Gemeinschaft bilden das soziale Kapital dieser Nation. Zwar gibt es auch in der dänischen Gesellschaft eine Vielfalt von Vereinen; doch das soziale Kapital wird hier hauptsächlich vermittels einer staatlichen Sozialpolitik organisiert, die die soziale Gleichstellung ihrer Bürger zum Ziel hat. Das

skandinavische Sozialstaatsmodell ist zum einen die Vergegenständlichung sozialen Vertrauens, zum anderen sichert es die Gleichstellung der Bürger materiell ab.

Mit der Reform der Agrargesellschaft gegen Ende des 19. Jahrhunderts haben sich in Dänemark Formen der Vergesellschaftung entwickelt, die das Prinzip der sozialen und politischen Gleichstellung an die Struktureigentümlichkeiten der modernen Industriegesellschaft anpasste. Die Genossenschaftsbewegung organisierte das soziale Kapital inklusiv und gleichberechtigt. So konnten Ressourcen und Technologien gemeinsam genutzt werden. Zeitgleich wurden Bildung und Ausbildung gesellschaftlich gefördert. Volkshochschule, Volksbibliotheken und freiwillige Studienkreise waren sichtbarer Ausdruck eines gemeinschaftlichen Bedarfs an Bildung und Ausbildung. Es entstand eine politische Kultur, die auf dem Prinzip der politischen, kulturellen und sozialen Gleichstellung beruhte. Bildung wurde nicht nur als Chance für den Einzelnen verstanden, sondern als gesellschaftliche Aufgabe mit sozial — und kulturpolitischer Zielsetzung gesehen.

Die Volksbibliotheksbewegung des späten 19. Jahrhunderts griff diese Ziele auf. Wissen und Allgemeinbildung sollten durch ein rationelles Bibliothekswesen gefördert werden. Es entstanden moderne Bibliotheken mit Lesesaal und Handbuchsammlung, mit geregelten und benutzerfreundlichen Öffnungszeiten; auch wurde eine Bibliotheksagentur geschaffen, die die Entwicklung der Bibliotheken überwachte und systematisch förderte. Lernen wurde als praktisches Projekt verstanden, das über die Schulzeit hinausreichte und das durch die öffentlichen Bibliotheken institutionell abgesichert wurde.

Das dänische Sozialstaatsmodell unterscheidet sich in seiner Geschichte und seinen strukturellen Merkmalen mehr oder weniger deutlich von anderen (europäischen) Modellen. In Dänemark und in anderen skandinavischen Ländern spielt die Vorstellung von der politischen und sozialen Gleichstellung aller Bürger eine herausragende und vornehme Rolle. Gleichstellung äußert sich unter anderem darin, dass die Leistungen der öffentlichen Hand im Prinzip allen Bürgern, ungeachtet ihrer familiären Situation oder Stellung auf dem Arbeitsmarkt, zukommen. Dem Staat fällt die Aufgabe zu, durch Steuern und Abgaben Einkommensunterschiede auszugleichen. Dänemark gehört somit zusammen mit Schweden zu den Ländern in der Europäischen Union, in denen die Einkommensunterschiede am geringsten ausfallen (siehe: Den Danske Velfærdsstats Historie 2004).

Der öffentliche Sektor ist stark ausgebildet. Staat, Regionen und Gemeinden nehmen den größten Teil der Sozialaufgaben wahr. Kirchen und andere karitative Einrichtungen, Privatpersonen und Familien sind in diesem Zusammenhang eher unwichtig. Die dänische Gesellschaft

orientiert sich grundlegend am sozialen Ausgleich. Das dänische Sozialstaatsmodell, das auch als sozialdemokratisches Wohlfahrtsmodell bezeichnet wird, wird auch von liberalen und konservativen Parteien und Verbänden mitgetragen. Schlüsselbegriffe sind: soziale Inklusion durch wirtschaftliche Produktivität und Nivellierung von Einkommensunterschieden; soziale Leistungen als Bürgerrechte; umfassender öffentlicher Sektor; Konsensusorientierung.

Mit sozialer Gleichstellung und kulturellem Konsens sind aber auch Verpflichtungen verbunden; der Einzelne sollte nicht außerhalb der Gesellschaft stehen oder die Gemeinschaft für eigene Zwecke instrumentalisieren. Öffentliche Einrichtungen sind darum bemüht, die soziale Inklusion ihrer Bürger bewusst zu unterstützen. Das gilt auch für die öffentlichen Bibliotheken. Sie sehen ihre Arbeit in erster Linie als Bürgerservice. Mehr Wissen und bessere Ausbildung bedeuten auch mehr Demokratie und bessere Integration.

Das öffentliche Bibliothekswesen war und ist in die Entwicklung, den Ausbau und die Funktionssicherung des dänischen Sozialstaatsmodells und der Volkskultur funktionell integriert. Funktionell bedeutet in diesem Zusammenhang, dass öffentliche Bibliothekseinrichtungen sowie andere Kulturinstitutionen sich einerseits an der staatlichen Kulturpolitik orientieren, dass sie andererseits aber von direkten politischen Weisungen unabhängig sind. Es gilt einen gewissen Abstand zwischen politischen Entscheidungsträgern und den nach geordneten Kultureinrichtungen zu wahren. Das Abstands — oder Armeslängeprinzip soll für Meinungsfreiheit und Meinungsvielfalt in Kunst und Kultur sorgen.

Die dänische Gesellschaft ist heute eine Gesellschaft der Individuen. Trotz des gesellschaftlichen Wandels und eines bedeutenden Modernisierungs — und Individualisierungsschubes haben wissenschaftliche Untersuchungen gezeigt, dass fast zwei Drittel der dänischen Bevölkerung ein hohes Maß an sozialem Kapital und Vertrauen besitzen (Svendsen & Svendsen 2006; Togeby 2007). Svendsen (2007) macht deutlich, dass in Dänemark und Skandinavien auch heute eine Kultur informeller Absprachen vorherrscht, die auf gegenseitigem Vertrauen beruht.

Soziales Kapitel und Bibliotheken als kulturelle Öffentlichkeit

Bibliotheken sind öffentliche Räume und Räume der Öffentlichkeit. Der Zutritt ist nicht begrenzt; zwei Drittel der dänischen Bevölkerung nutzen die Bibliotheken regelmäßig. Im Gegensatz zu vielen anderen öffentlichen Einrichtungen ist ihre Nutzung nicht reglementiert; der Besucher bestimmt selbst über Zweck, Umfang und Dauer seines Aufenthaltes. Bibliotheken sehen sich selbst gerne als *dritter Ort* (Ray Oldenbourg) d.h. als eine soziale und kulturelle Heimstatt jenseits von

Familie und Arbeitsplatz. Kulturelles Kapital und soziales Kapital ergänzen hier einander.

Bibliotheken organisieren Informationen und machen dem Benutzer diese Informationen als kulturelles Kapital zugänglich. Kulturelles Kapital hat sich mit anderen Worten in den organisierten Informationen vergegenständlicht. Mit Bourdieu lässt sich nun die These vertreten, dass die Vermittlung und Aneignung von kulturellem Kapital dadurch multipliziert wird, dass es mit sozialem Kapital verbunden wird.

Pierre Bourdieu hat den Begriff des sozialen Kapitals in seine Theorie der verschiedenen Kapitalformen einzufügen versucht. Für Bourdieu steht das soziale Kapital gleichberechtigt neben Formen wie symbolischem, kulturellem und ökonomischem Kapital. Soziales Kapital ist ein Vermögen, über das der Einzelne verfügt, das aus dauerhaften Verbindungen und Netzwerken besteht, in die er bzw. sie eingebunden ist und die für die betreffende Person einen funktionellen Wert besitzen. Der funktionelle Wert sozialen Kapitals besteht in der Tatsache, dass man einander kennt und anerkennt, wobei das kulturelle, ökonomische oder symbolische Kapital sozusagen als Erkennungsmarke fungiert. (Bourdieu & Wacquant 1992; 119). Soziale Anerkennung nimmt sich in verschiedenen Gesellschaften unterschiedlich aus.

Der Unterschied zwischen den verschiedenen Kapitalformen ist oftmals nur analytischer Natur. Was den Begriff des sozialen Kapitals besonders interessant macht, ist die Tatsache, dass es die Dynamik anderer Kapitalformen steigert. Kulturelles Kapital sind die Fertigkeiten und das Wissen von Personen; die Aneignung dieser Fertigkeiten geschieht oft mit Unterstützung durch Familie, Freunde und Bekannte, freiwillige Lerngruppen oder auf den Arbeitsplatz bezogene Ausbildungsprogramme. Oder anders ausgedrückt: soziale Netzwerke und soziales Kapital erhöhen die Wirkung kulturellen Kapitals.

Diese Aussage bedarf jedoch einer weiteren Erläuterung. Die Wirkungen des sozialen Kapitals stuft Bourdieu nicht notwendigerweise als positiv ein. Der Multiplikatoreffekt des sozialen Kapitals kann soziale Schieflagen und Ungleichheit abschwächen oder verstärken. Ob die Aneignung kulturellen Kapitals zu einer größeren sozialen Gleichstellung oder einer gleichberechtigten kulturellen Integration führt, hängt mit der Machtsymmetrie in einer Gesellschaft zusammen. Wenn Ungleichheit verringert und die Koexistenz kultureller Verschiedenheit gesellschaftlich akzeptiert wird, ist somit nicht nur eine Frage persönlicher Fertigkeiten, sondern hängt auch von den Ressourcen ab, die eine Gesellschaft aufzubringen bereit ist (Braun 2001).

Die öffentlichen Bibliotheken in Dänemark stellen kulturelles Kapital in ausreichendem Maße und kostenlos zur Verfügung; die Aneignung und Nutzung dieser Ressourcen bleibt jedoch in der Regel

dem einzelnen Benutzer überlassen. Es stellt sich nun die Frage, wie die öffentlichen Bibliotheken solchen Benutzergruppen begegnen, die über kein ausreichendes soziales Kapital verfügen, um sich die bereitgestellten Informationen zielgerichtet anzueignen. Lerngruppen, die den fehlenden Umfang des sozialen Kapitals ausgleichen können, werden nur sporadisch angeboten. Es widerspricht zudem dem Selbstverständnis der Mitarbeiter, in die persönliche Bildungsarbeit ihrer Benutzer einzugreifen. Eine solche Sichtweise kann teilweise dadurch gerechtfertigt werden, dass andere öffentliche Einrichtungen mögliche Ausbildungsdefizite ausgleichen helfen.

Doch es gibt Nutzergruppen, die weder über ausreichendes Wissen verfügen, um sich die Bildungsangebote individuell oder gemeinsam und zielgerichtet anzueignen, noch über Verbindungen verfügen, um dieses Defizit zu beheben, die aber die öffentlichen Bibliotheken als *dritten Ort* auffassen. Hier wäre z.B. an ethnische Minoritätsgruppen zu denken, die ansonsten recht isoliert in der dänischen Gesellschaft sind. Fehlendes kulturelles Kapital und unzureichendes soziales Kapital führen hier zu mehr Ungleichheit, es sei denn, dass Bibliotheken ihr Informationsangebot zum Beispiel durch Lernzentren ergänzen. Entsprechendes gilt auch für solche Gruppen, die über keine ausreichende schulische und berufliche Ausbildung verfügen und für die z.B. die Digitalisierung des öffentlichen Lebens ein unüberwindliches Hindernis darstellt. In den Fallbeispielen werde ich genauer auf die bibliothekarische Arbeit mit diesen Benutzergruppen eingehen.

Während Bourdieu soziales Kapital als Vermögen und Ressource des Einzelnen betrachtet, geht James Coleman, ein anderer prominenter Theoretiker des sozialen Kapitals, davon aus, dass Sozialstruktur und soziale Interaktion den analytischen Rahmen für diese Kapitalform abgeben. Zentral ist bei Coleman das Argument, dass soziales Kapital nur genutzt werden kann, wenn Personen zueinander in Beziehung stehen.

Für unseren Zusammenhang ist die Frage interessant, wie stabil Organisationen sein müssen, die soziales Kapital anbieten und organisieren, und wodurch diese Stabilität erreicht oder gefördert wird. Coleman beantwortet diese Frage in „Foundations of Social Theory“ (1990) gegen Ende des zweiten Teils (S. 318–321). Für ihn ist es die Geschlossenheit der sozialen Beziehungen, die verpflichtende Normen und Vertrauen entstehen lässt sowie die Bereitschaft zum gemeinsamen Handeln ermöglicht. Das heißt, dass soziales Kapital hauptsächlich dann zur Verfügung steht, wenn soziale Organisationen stabil und kontinuierlich arbeiten können. Flüchtige oder offene Netzwerke würden die Bildung sozialen Kapitals nicht optimal gewährleisten. Diese

Argumentation ist nicht unwidersprochen geblieben (siehe Field, Schuller, Baron 2002).

Für uns ist die Frage nach der Geschlossenheit sozialer Netze jedoch aus einem anderen Grund interessant. Bibliotheken definieren sich als offene Organisationen, waren aber von ihrer Geschichte und ihrem Selbstverständnis tief in der nationalen Einheitskultur Dänemarks verankert. Verpflichtende Normen und gegenseitiges Vertrauen waren sozusagen öffentliche Güter, die von ihnen problemlos und gratis genutzt werden konnten, weil sie Teil dieser gemeinsamen Kultur waren. Die öffentlichen Bibliotheken waren sozusagen vergegenständlichtes soziales Kapital.

Mit der Auflösung eben dieser Einheitskultur stellt sich die Frage nach dem sozialen Kapital in Bibliotheken neu. Die dänische Gesellschaft ist eine multikulturelle Gesellschaft, in der es viele gegensätzliche Wertorientierungen und Kulturen gibt. Wie lässt sich unter diesen Umständen die gesellschaftliche Aufgabe der Bibliotheken beschreiben? Können sie überhaupt soziales Kapital, d.h. verbindliche Normen und Wertorientierungen organisieren und gegenseitiges Vertrauen vermitteln?

Es stellt sich die Frage, ob und wie offene Institutionen in einer Situation kultureller Vielfalt soziales Kapital organisieren können, wenn soziale Normen und soziales Vertrauen vor allem in geschlossenen, stabilen und andauernden Netzwerken entstehen. Offenheit und Vielfalt haben eine große symbolische Bedeutung sowohl für Bibliotheken als auch für ihre Benutzer, ihre Offenheit steht aber im Gegensatz zur Aussage Colemans, dass erst die Geschlossenheit sozialer Netzwerke soziales Vertrauen entstehen lässt.

Will man mit Benutzergruppen aus verschiedenen Kulturen arbeiten, so meine These, muss die grundsätzliche Offenheit einer Organisation durch partielle Geschlossenheit ergänzt werden. Dies könnte über die Einrichtung funktionsspezifischer Räume geschehen, in denen gezielt mit gegenseitigem Vertrauen und sozialem Kapital gearbeitet wird. Die Geschlossenheit ist partiell, das heißt, sie zweckgebunden und temporär.

Wie man sich die Wechselwirkung von genereller Offenheit und partieller Geschlossenheit vorzustellen hat, kann am Beispiel des „Computer Clubhouse Network“ (CCN) gezeigt werden. (Chapman 2004) CCN ist ein globales Netzwerk, in denen interessierte Personen ihr Wissen über Computertechnologien miteinander teilen. Das Netzwerk funktioniert auf der Basis von gegenseitigem Vertrauen und einer generellen Norm; die Norm besagt, dass alle ihr Wissen und ihre Fertigkeiten weitergeben und gemeinsam miteinander und voneinander lernen. Das soziale Kapital ist der Rahmen, der den Prozess der

Aneignung und Teilung von Wissen fördert. CCN ist eine offene Einrichtung; Wissen und Fertigkeiten der Gemeinschaft stehen grundsätzlich jedem Mitglied zur Verfügung. CCN ist aber auch partiell geschlossen, weil es sich als Gemeinschaft von Lernenden versteht. Kommerzielle Ziele sind genauso ausgeschlossen wie die Ausdehnung des Lernens auf Gebiete wie zum Beispiel Mobiltelefonie. Gemeinsames Lernen durch Wissensteilung ist mit anderen Worten das Kriterium, das die wechselseitige Beziehung von Offenheit und Geschlossenheit regelt.

Wie die öffentlichen Bibliotheken mit der Auflösung der Einheitskultur und der Vielfalt ihrer Benutzergruppen fertig werden, wird die Zukunft zeigen. Die Problemstellung ist relativ neu — auch weil die dänische Gesellschaft homogen und die öffentlichen Bibliotheken ein nationales Symbol waren.

Case 1: Bibliothek als Lernzentrum

Bibliothekare im Lernzentrum Vollsmose haben sich nachhaltig mit den sozialen und ausbildungsmäßigen Voraussetzungen von Jugendlichen ausländischer Herkunft beschäftigt. Vollsmose, ein Stadtteil von Odense auf Fünen, ist ein ethnisches und soziales Ghetto; der Anteil von Bürgern ausländischer Herkunft liegt bei 70%, es gibt etwa 80 verschiedene Nationalitäten und das Einkommen liegt etwa 40% unter dem Durchschnittseinkommen der Gemeinde. Bibliothek und Lernzentrum werden von vielen ethnischen Minoritätsgruppen aufgesucht, weil sie zum einen ein Freiraum sind und zum anderen für viele Mitbürger den einzigen Kontakt zur dänischen Normalgesellschaft darstellen.

Besonders Jugendliche besuchen diese kulturelle Einrichtung häufig, und zwar aus sozialen Gründen und um sich Wissen anzueignen. Viele jugendliche Besucher haben eine Lernbiographie, die durch Unterbrechungen und Abbrüche gekennzeichnet ist. Ihr Vertrauen in die normalen Ausbildungseinrichtungen ist nicht besonders groß. Sie haben dort Lernen als entfremdende Aktivität erfahren, die mit persönlichen Niederlagen verbunden ist. Das soziale Engagement der Bibliothek hat dazu geführt, dass sie ihr traditionelles Informations — und Kulturangebot ergänzt hat. Jugendlichen zwischen 14 und 25 Jahren sollten sich langsam an einen normalen Lernalltag gewöhnen, langfristig in Lernaktivitäten eingebunden und wieder in traditionelle Ausbildungsinstitutionen integriert werden.

Im Lernzentrum wird mit einer Lerntheorie gearbeitet, in der Lernen mit soziokultureller Praxis gleichgesetzt wird. Die Lerngemeinschaft ist eine Praxisgemeinschaft und ist über das Interesse am gemeinsamen Gegenstand vermittelt. „Wir konzentrieren uns hier auf Lernen durch Teilnahme und darauf, dass die Lernenden in Praxisgemeinschaften

miteinander verbunden sind. Wissen und Kompetenzen werden in der Teilnahme geformt. Inhalt der Lernprozesse ist die Frage, wie jemand Mitglied der Gemeinschaft wird, an der er/sie teilnimmt.“ (Elbeshausen 2006)

Praxisgemeinschaft und Lerngemeinschaft sind in dreifacher Hinsicht von Bedeutung. Im Lernzentrum Vollsmose wird erstens damit begonnen, dass soziales Kapital, d.h. Vertrauen und langfristige Formen der Zusammenarbeit entstehen. Nicht der Lerngegenstand oder kognitive Lernziele stehen im Mittelpunkt. Vielmehr sollen diejenigen, die sich über ein Thema zusammengefunden haben, zu einer Gemeinschaft der Lernenden werden. Soziales Kapital wird zweitens im Dialog, in Kommunikation und Interaktion gebildet. Im Dialog wird geklärt, was und wie gelernt wird. Kommunikation ist der Austausch von Wissen, Erfahrungen und Entdeckungen. Interaktion ist die gemeinsame Arbeit mit den Aufgaben, die sich die Lerngruppe gestellt hat. Drittens sollen Lerngemeinschaften die Identität ihrer Mitglieder, ihr Selbstverständnis als Lernende festigen helfen. Von der peripheren Teilnahme zum Experten — das ist das angestrebte Ziel.

In der Arbeit mit den Jugendlichen hat sich das Konzept von der Lern- und Praxisgemeinschaft bewährt. Es konnten relativ stabile Lerngruppen geschaffen werden (Elbeshausen 2007). Die Bibliothek hat als Lernzentrum soziales Kapital mobilisiert, indem sie einen festen und in einigen Fällen partiell, d.h. temporär geschlossenen Rahmen schuf, auf die Einhaltung grundlegender Kommunikations- und Interaktionsnormen bedacht war und Lernmittel gratis zur Verfügung stellte. Entscheidend aber war auch der Wille, die soziale Integration auf bildungsferner Benutzergruppen aktiv zu fördern. Soziales Kapital wurde zur wichtigen Ressource für die Aneignung kulturellen Kapitals im Sinne von mehr Chancengleichheit.

Case 2: Digitalisierung des Bürgerservices und begrenzte Informationskompetenz — eine Aufgabe für öffentliche Bibliotheken

Die technologische Entwicklung in den Informations- und Kommunikationstechnologien hat unsere Art zu kommunizieren merklich verändert. Mittels PC und Internet lassen sich technologische und kommunikative Netzwerke geschaffen, die die Privatsphäre, den Arbeitsplatz und die öffentliche Verwaltung sowie andere Dienstleistungseinrichtungen miteinander verbinden. Vieles ist dadurch einfacher geworden. Steuerbescheid und Kontoauszug, Lohnabrechnung und Mahnung bei Überschreitung der Leihfristen von entliehenen Büchern werden in Dänemark heute elektronisch zugestellt. Doch der technologische Fortschritt hat auch seine Schattenseiten. Es wird Informationskompetenz vorausgesetzt, die bei weitem nicht alle Bürger oder Mitarbeiter haben. Fehlende oder unzureichende Fertigkeiten und

Wissen in diesem Bereich bedeuten Kontrollverlust im Alltag. Selbst ehemals einfache Dinge, wie zum Beispiel das Überprüfen eines Lohnzettels, werden zu einem unüberwindlichen Hindernis, wenn dem Empfänger das notwendige technische Rüstzeug fehlt, einen elektronischen Lohnzettel zu lesen.

Die Zentralbibliothek in Odense und die Gewerkschaft „Fag og Arbejde“ (Gewerkschaft für Beschäftigte im Niedriglohnsektor) arbeiten mit der Bibliothekshochschule zusammen, um ein interaktives Lernkonzept für Benutzergruppen mit geringer Informationskompetenz zu entwickeln. Ziel dieser Zusammenarbeit ist es, technischen Wissen und Informationskompetenz sowie die soziale Inklusion zu fördern, das Vertrauen des Einzelnen und der Gruppe in eigene Fertigkeiten zu stärken und Wissen aktiv zu teilen. Die Teilnehmer sollen die Fähigkeit erwerben, Informationen selbstbestimmt bewerten und nutzen zu können und über so viel technisches Wissen verfügen, dass sie ihre digitalen Lücken schließen und die sog. toten Informationszonen verlassen können.

Im Projekt wird davon ausgegangen, dass negative Lern- und Unterrichtserfahrungen in der eigenen Lebensgeschichte zum einen eine entscheidende Barriere bei der Aneignung neuen Wissens und neuer Fertigkeiten darstellen. Oftmals haben diese negativen Erfahrungen zu individuellen und gruppenspezifischen Abwehr- und Vermeidungsverhalten geführt und sich in kollektiven Deutungsmustern verdichtet. Kollektive Deutungsmuster machen sozusagen das negative kulturelle Kapital aus, mit dem der Einzelne oder die Gruppe neuen und fremden Lernangeboten begegnet.

Zum anderen hat diese Zielgruppe die digitalen Medien und elektronischen Artefakte nicht in ausreichendem Maße in ihren Alltag integrieren können. Die zunehmende Digitalisierung aller Lebensbereiche kolonialisiert aber eben diesen Alltag. Das heißt auch, dass ein entspannter, neugieriger oder entdeckender Umgang mit Informationen und elektronischen Artefakten zur Ausnahme gehört. Schließlich zeigt sich fehlendes Wissen auch darin, dass diese Gruppe sich einen sinnvollen und nützlichen Einsatz elektronischer Medien schlechterdings nicht vorstellen kann; denn ihnen fehlt die praktisch und sinnlich erfahrene Anwendung.

Das interaktive Lernkonzept sieht vor, dass Wissen in einer solchen Situation nicht abstrakt vermittelt werden kann. Negative Erfahrungen, Abwehrverhalten und kollektive Deutungsmuster gilt es gleichzeitig zu bearbeiten. Diese müssen aus dem habituellen in den reflexiven Bereich geholt und als Teil einer gemeinsamen Geschichte erfahren werden. Die Thematisierung negativer Lernerfahrungen und die praxisbezogene Aneignung neuen Wissens setzen sowohl Vertrauen in die eigene

Lernfähigkeit und Zutrauen in die gemeinsame Lernarbeit voraus. Nüchternheit und Identitätsfindung, so die Annahme dieses Projektes, kann nur über soziales Kapital vermittelt werden. Die öffentlichen Bibliotheken repräsentieren in diesem Zusammenhang ein kulturelles Kapital, das zwar einen enormen sozialen Abstand signalisiert, aber nicht unbedingt mit der negativen Lerngeschichte vieler Teilnehmer verbunden ist. Im Projekt wird deshalb davon ausgegangen, dass Bibliotheken soziales Vertrauen widerspiegeln, dass sich dieses Vertrauen in soziales Kapital umsetzen lässt und dass schließlich das soziale Kapital zu einem größeren Vertrauen aller Beteiligten in die eigene Lernfähigkeit führt. Die Arbeit mit diesem Projekt hat gerade begonnen.

Abschließende Zusammenfassung

Ich habe zu zeigen versucht, dass die öffentlichen Bibliotheken in Dänemark den Begriff *soziales Kapital* in der praktischen Bibliotheksarbeit in doppelter Weise umsetzen. Auf der gesellschaftlichen Ebene sind sie ein wichtiger Akteur im skandinavischen Sozialstaatsmodell. Dieses Modell sieht vor, dass staatliche und kommunale Einrichtungen dem Einzelnen nicht nur in sozialen Notfällen beiseite stehen, sondern dass sie soziales Vertrauen und soziale Gleichstellung durch Inklusion fördern. Soziales Kapital wird nicht erster Linie über zivilgesellschaftliche Einrichtungen, sondern durch eine aktive staatliche Sozialpolitik vermittelt. Die öffentlichen Bibliotheken schaffen soziales Vertrauen, indem sie kulturelles Kapital allen Bürgern gratis zur Verfügung stellen.

Auf der Ebene der praktischen Bibliotheksarbeit habe ich zu zeigen versucht, dass Bibliotheken soziale Inklusion dadurch fördern, dass sie nicht nur kulturelles Kapital in Form von organisierten Informationen zur Verfügung stellen, sondern dass sie darüber hinaus soziales Kapital organisieren. Sie fördern die Bildung von Lerngemeinschaften und sehen diese als Praxismgemeinschaften. Kulturelles Kapital ist eng mit sozialem Kapital verknüpft, was an zwei Fallbeispielen gezeigt wurde.

Bibliotheken sehen sich selbst als öffentliche Einrichtungen und Institutionen der Öffentlichkeit. Doch soziale Normen und soziales Vertrauen entstehen gemäß Coleman in der relativen Geschlossenheit sozialer Netze. Soll die Kopplung von sozialem und kulturellem Kapital in der praktischen Bibliotheksarbeit glücken, ist es wichtig, die Wechselwirkung von genereller Offenheit und partieller Geschlossenheit in öffentlichen Bibliotheken näher zu erforschen. Die zentralste Frage ist, was es für die Bibliotheken bedeuten, wenn sie auf der einen Seite Offenheit und Inklusion symbolisieren und praktizieren und auf der anderen Seite in der praktischen inkludieren Bibliotheksarbeit auf Abgeschlossenheit und Selektivität setzen müssen.

Literatur

1. Biblioteksstyrelsen (2006), Fra Information til viden. Biblioteksstyrelsens oplæg til strategi for dansk biblioteksudvikling. <http://www.bs.dk/showfile.aspx?IdGuid={EB6B51EF-A4A1-4D6E-B741-AA96BB0649C8}> (geprüft 09.01.2009)
2. Bourdieu, Pierre & Löic J.D. Wacquant (1992), An Invitation to Reflexive Sociology. Cambridge: Polity Press
3. Braun, Sebastian (2001), Putnam und Bourdieu und das soziale Kapital in Deutschland. In: Leviathan 29, 3; S. 336–354
4. Chapman, Robbin (2004), Pearls of Wisdom: Social Capital Building in Informal Learning Environments. In: Social Capital and Information Technology, edited by Marken Huysman and Volker Wulf. Cambridge: The MIT Press
5. Coleman, James S. (1990), Foundations of Social Theory. Cambridge: Harvard University Press.
6. Den Danske Velfærdsstats Historie (2004), redigeret af Ploug, Niels & Ingrid Henriksen & Niels Kærgård. København: Socialforskningsinstituttet
7. Elbeshausen, Hans (2006), Viden I Dialog — empowerment I bibliotekets åbne og lukkede læringsrum. København: Danmarks Biblioteksskole. Forbindelser — Et tidsskrift om kulturel mangfoldighed: www.forbindelser.dk/pdf/Rapport_VidenIDialog.pdf (geprüft 09.01.2009)
8. Elbeshausen (2007) Knowledge in dialogue: empowerment and learning in public libraries. In: Journal of Information, Communication & Ethics in Society ; vol. 5, no. 2/3. — p. 98–115
9. Elias, Norbert (1987), Wandlungen der Wir-Ich-Balance. In: Die Gesellschaft der Individuen. Herausgegeben von Michael Schröter (1994). Frankfurt/Main. Suhrkamp
10. Fie ld, John & Tom Schuller & Stephen Baron (2002), Social Capital and Human Capital Revisited. In: Social Capital. Critical Perspectives edited by Stephen Baron, Stephen & John Field & Tom Schuller. Oxford: University Press
11. Granovetter, Mark (1973), The Strength of Weak Ties. In: American Journal of Sociology, nr. 78:1360–1380.
12. Joch umsen, Henrik and Casper Hvenegaard Rasmussen (2000), Gør biblioteket en forskel? København: Danmarks Biblioteksforenings Forlag.
13. Miniseriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2008) Tal og fakta. Befolkningsstatistik om udlændinge. http://www.inm.dk/NR/rdonlyres/554DE44C-BCFB-4DEC-BF13-A549D669C1F3/0/talogfakta_befolkningsstatistik.pdf (geprüft 09.01.2009)

14. Nielsen, Henrik K. (2007) Emancipation eller statslig instrumentalisering? In: Kritisk Debat. <http://www.kritiskdebat.dk/artikel.php?id=518> (geprüft 09.01.2009)
15. Putnam, Robert D. (1995), Bowling alone: America's declining social capital, in: Journal of Democracy 6, 5. S. 65–78.
16. Putnam, R.D. (2000), Bowling alone. The collapse and revival of American Community, New York
17. Skot-Hansen, Dorte & Hans Elbeshausen (2007), Zwischen Einheitskultur und kultureller Vielfalt. Kulturpolitische Strategien in Dänemark. In: Beheimatung durch Kultur. Kulturorte als Lernorte interkultureller Kompetenz (Institut für Kulturpolitik der Kulturpolitischen Gesellschaft (Hrsg.) Essen: Klartext Verlag
18. Svendsen, Gert T. & Gunnar Lind Haase Svendsen (2006), Social Kapital. En Introduktion. København: Hans Reitzels Forlag
19. Svendsen, Gert T. (2007) Social kapital i Skandinavien og EU — Institutioner og økonomisk vækst. In: Hegedahl, Paul & Sara Lea Rosenmeier (Red.) Social kapital som teori og praksis. København: Forlaget Samfundslitteratur.
20. Fogeby, Lise (2007), Integration og social kapital. In: Hegedahl, Paul & Sara Lea Rosenmeier (Red.) Social kapital som teori og praksis. København: Forlaget Samfundslitteratur.
21. Treibel, Annette (1993), Transformationen des Wir-Gefühls. Nationale und ethnische Zugehörigkeiten in Deutschland. In: Transformationen des Wir-Gefühls. Studien zum nationalen Habitus. Herausgegeben von Reinhard Blomert, Helmut Kuzmics und Annette Treibel. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag
22. Undervisningsministeriet (2007) Danmarks strategi for livslang læring — Uddannelse og livslang opkvalificering for alle. Rodegørelse til EU-kommissionen. <http://pub.uvm.dk/2007/livslanglaering/livslang-laering.pdf> (geprüft 09.01.2009)

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНАЯ И ИНФОРМАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БИБЛИОТЕЧНОЙ ОТРАСЛИ ПРИДНЕСТРОВЬЯ

Мировая цивилизация вступает в новый этап развития, который характеризуется повышением роли информации во всех сферах жизни и потому назван информационным обществом. Каждая страна разрабатывает концепцию своего вхождения в информационное общество. Проблемы его построения широко обсуждаются учеными и бизнесменами, управленцами и общественными деятелями. Какие бы сферы социальной жизни (экономика, управление, политика, культура) при этом не затрагивались, информационным процессом всегда отводится главное место.

Одним из важнейших условий развития экономики, образования, науки и культуры в Приднестровье, ее социально-экономического роста является возможность оперативного, беспрепятственного получения потребителями нужной информации. Эту возможность обеспечивают в крае 413 библиотек, располагающих огромным универсальным фондом всех видов и типов изданий, по всем наиболее важным для республики отраслям знаний. Из них в ведении Министерства просвещения находятся: 150 массовых и 204 учебные библиотеки, а также 59 ведомственных библиотек, которые строят свою деятельность в соответствии с приоритетными задачами, стоящими перед библиотечной отраслью.

Большое место в деятельности библиотеки занимает культурно-просветительская деятельность. Так, в Тираспольской центральной библиотеке прошел вечер почитателей творчества Тараса Григорьевича Шевченко — «Бессмертный кобзарь», который проводился в рамках Недели украинской литературы в Тирасполе. В нотной-музыкальном секторе отдела искусств Тираспольской центральной библиотечной системы регулярно проводятся музыкальные вечера с участием преподавателей Приднестровского высшего музыкального колледжа и музыкальных школ города. В библиотеке стали традиционными встречи читателей с местными писателями, поэтами, художниками, музыкантами, а также с теми, кто приезжает с визитами по обмену опытом.

Так, в приднестровских библиотеках читатели познакомились с творчеством членов Союза художников Приднестровья Л. Глущенко, Э. Руденко, М. Балана, В. Радованова, В. Мыцыкова; членов Союза писателей Приднестровья В. Пищенко, П. Илюхина, Н. Елагина и других деятелей искусства. Традиционно в Тираспольской библиотеке проводятся конкурсы молодых бардов «Серебряные струны», конкурсы молодых музыкантов и поэтов. Ежегодно выпускники Детской художественной

школы им. А.Ф. Фойницкого проводят в стенах Тираспольской библиотеки итоговую художественную выставку. Примером развития библиотек краеведения служат традиционные книжные выставки «Страницы истории Тирасполя» и «Мое Приднестровье», организовывающиеся в честь празднования дня города.

Новым направлением деятельности является открытие в библиотеках на общественных началах сектора православной литературы.

Среди факторов, способствующих развитию библиотеки в современных политических и социально-экономических, культурно-образовательных и технологических условиях, важное место занимают создание имиджа библиотеки и формирование профессионально-личностных качеств библиотекаря, которые отвечают динамике переходного периода.

Экономические и социальные перемены в Приднестровье ставят перед библиотеками новые задачи: качественно новый уровень организации библиотечного обслуживания, внедрение новых информационных услуг, инновационных методов работы. Социально-экономические изменения, происходящие в Приднестровье, поставили библиотеки в принципиально новые условия работы, их востребованность населением заметно возросла.

На ближайшее время основными направлениями деятельности библиотек Приднестровья станут:

- информатизация библиотечного дела, внедрение и развитие в библиотеках новых информационных технологий;
- совершенствование механизма комплектования библиотек в условиях экономического реформирования в республике.

Для реализации этих направлений необходимы:

- поиск и развитие внебюджетных источников комплектования, создание Республиканского обменно-резервного фонда;
- разработка рекомендаций по передаче книжных фондов закрытых предприятий в функционирующие библиотеки;
- организация Республиканской библиотеки как научно-методического центра библиотечной отрасли Приднестровья;
- обеспечение безопасности и сохранности библиотечных фондов;
- создание Библиотечной ассоциации Приднестровья с целью включения библиотек республики в международный библиотечный процесс;
- развитие межведомственной кооперации библиотек путем оптимизации деятельности Республиканской межведомственной библиотечной комиссии;
- дальнейшее развитие системы профессионального образования, как среднего специального, так и высшего;

– систематическое комплектование фондов библиотек Приднестровья всеми видами документов.

Приоритетними направлениями работы библиотечных систем Приднестровья стали общеобразовательная, інформаційна, культурно-просвітительна і дозужева діяльність. В 2005 г. каждый второй житель Приднестровья стал читателем библиотеки, общее количество читателей в библиотеках всех типов и видов составило свыше 350 тыс. человек. Библиотеки по-прежнему остаются общественно-значимыми культурными центрами, предоставляющими возможность бесплатного получения жителями республики оперативной, достоверной информации, практических и фундаментальных знаний.

І.М. Головацька

БІБЛІОТЕКИ ГАЛИЧИНИ ЯК СКЛАДОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Формування єдиного інформаційного простору України базується на обов'язковому використанні новітніх інформаційних технологій. Значну роль у цьому процесі відіграє бібліотечний соціальний інститут, у тому числі, на рівні окремих регіонів, який поступово збільшує частку електронних інформаційних ресурсів на ринку інформації.

Сучасний етап розвитку бібліотек Галичини характеризується необхідністю прийняття оперативних рішень щодо проблеми модернізації бібліотечної діяльності на базі впровадження новітніх інформаційних технологій. Нині більшість бібліотек Галичини створюють електронні каталоги. Виникає можливість віддаленого доступу до інформації в електронному режимі. Постає проблема ефективного формування зведеного електронного каталогу регіону. Для її вирішення необхідно скоординувати роботу бібліотек. Однією з причин недостатньо скоординованого функціонування бібліотек є відсутність необхідних організаційних рішень, спеціальних державних регіональних програм розвитку бібліотечної мережі Галичини як основи національної інформаційної інфраструктури з цільовим фінансуванням її розвитку.

На нинішньому етапі розвитку бібліотеки регіону є власниками великого арсеналу знань, що зберігаються на різних носіях інформації. Формування власних електронних ресурсів і ведення електронних каталогів бібліотек, розробка власних веб-сайтів є необхідною складовою сучасного іміджу бібліотек Галичини. Успішне вирішення цих завдань потребує, на першому етапі заміни застарілого обладнання бібліотек та інтенсивного навчання працівників.

Нині бібліотеки Галичини ведуть активну роботу зі створення власних електронних інформаційних ресурсів. Це стає можливим завдяки

автоматизації бібліотечного виробництва й обслуговування. Разом з тим, для ефективного вдосконалення процесів автоматизації бібліотек регіону необхідним є застосування інноваційних моделей управління, навчання користувачів і вдосконалення системи обслуговування ресурсами електронного каталогу, підготовка кваліфікованих кадрів, розробка комплексу інформаційно-методичних матеріалів, використання технологій електронної доставки документів, створення повнотекстових баз даних. Важливим є формування нової єдиної концепції формування інформаційної інфраструктури регіону, яка б визначала основні напрями робіт з розвитку автоматизації документно-інформаційних систем на найближчі роки, створення поліфункціональної автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи, використання основ інформаційного менеджменту і маркетингу, активне співробітництво з міжнародними організаціями, участь у міжнародних проектах та конференціях, освоєння досвіду міжнародної інформаційної спільноти.

Г.О. Шелягова

НАУКОВІ БІБЛІОТЕКИ КРИМУ ЯК РЕСУРСНА БАЗА НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Утвердження державності в Україні потребує докорінних змін у бібліотечно-інформаційній сфері. Бібліотека як інформаційний центр і ресурсна база оновлення освіти змушена визначати нову стратегію діяльності відповідно до Закону України «Про бібліотеку і бібліотечну справу», який надає право на вільний доступ до інформації, знань, долучати до цінностей національної та всесвітньої культури, науки та освіти. У зв'язку з цим наукові бібліотеки мають вирішувати безліч важливих проблем, серед яких, перш за все, такі як: трансформація вітчизняних бібліотек з установ для збирання, обробки, зберігання і користування документів в інформаційні центри, роботу яких спрямовано на пошук та надання інформації користувачам; адаптація бібліотек до потреб інформаційного суспільства; підвищення рівня інформаційно-бібліотечного обслуговування; поліпшення якості інформаційних послуг бібліотек як однієї з ланок культури, науки, та освіти; формування готовності інформаційно-бібліотечних фахівців до інноваційної діяльності; удосконалення традиційних та засвоєння нових інформаційних технологій; розширення міжнародної співпраці і кооперації бібліотек з іншими інформаційними установами, моніторинг і використання кращого досвіду в галузі освіти та бібліотечній справі.

Вивчення і творче використання досвіду наукових бібліотек минулого, як ланки освіти, набуває в сучасних умовах характеру пандемічних процесів, зумовлених глобалізаційними чинниками.

Особливе місце в цьому процесі належить Криму, оскільки саме в Криму через діяльність національних та наукових бібліотек реалізується полікультурність та світська спрямованість освіти.

Зважаючи на соціальні, політичні, економічні, демографічні зміни нині нагальною потребою на півострові стає вивчення історії наукових бібліотек з використанням новітніх досягнень бібліотекознавчої та педагогічної думки. Це надасть можливість об'єктивно й вірогідно розкрити процес формування цих бібліотек, поглибити дослідження з історії педагогіки та бібліотекознавства, сприятиме трансформації соціальних функцій наукових бібліотек. Тому необхідним стало всебічне глибоке вивчення історії наукових бібліотек у Криму в XIX — початку XX ст., усвідомлення суті і значення цього історико-педагогічного феномену на регіональному рівні з метою подальшого вдосконалення змісту діяльності наукових бібліотек як поліфункціональних закладів науки, культури і освіти.

Історія становлення і розвитку наукових бібліотек в XIX — на початку XX ст. розкрита в працях відомих вітчизняних педагогів, громадських діячів, істориків, представників культури.

У дореволюційній історіографії особливе місце відводиться працям відомих українських дослідників: Д. Багалія, М. Грушевського, Д. Дорошенко, С. Єфремова, С. Сірополька, С. Русової та ін., в яких подано аналіз як культурно-національного руху Україні взагалі, так і просвітництва, видавничої та бібліотечної справи. Історію бібліотек як складову історико-культурного процесу простежив Д. Балака в праці «Бібліотека в минулому» (1925 р.).

У науковому доробку російських бібліотекознавців і книгознавців (К. Абрамова, І. Бендерського, А. Ванєєва, Б. Володіна, М. Дворкіної, М. Карташова, А. Костіна) розглянуто створення наукових і публічних бібліотек у різних містах Росії XIX ст., здійснено спробу типологічного аналізу структури бібліотечної мережі.

Функції, структуру і розвиток типологічних ознак наукових бібліотек України розглядали С. Боровий, С. Постернак і С. Слободяник. Питаннями історії та розвитку кримознавчої бібліографії займаються А. Непомнящий, О. Емірова, Н. Максимушкіна, Т. Назарчук. Історії бібліотечної та видавничої справи в Криму присвячені праці Р. Ушатої, Г. Гржибовської, Д. Прохорова. Бібліотеки музеїв Криму досліджують І. Базалій, Л. Денисова, П. Ляшук, Н. Колеснікова, Ф. Нішаєва.

В узагальнюючих працях з історії бібліотек, а також в окремих бібліотекознавчих дослідженнях діяльність бібліотек наукових центрів Криму (Таврійської вченої архівної комісії, Кримського товариства природознавства та любителів природи, Нікітського саду, Севастопольської та Карадагської біологічних станцій, відділення Пулковської

обсерваторії в Сімферополі, Пастеровського інституту у Феодосії, помологічної станції в Салгірці, Природничо-історичного музею в Сімферополі, археологічних музеях в Керчі, Феодосії) розглядалася лише фрагментарно. Тому виникає необхідність провести комплексне вивчення історії становлення та розвитку наукових бібліотек Криму, можливостей використання їх досвіду в період становлення нової України.

М.В. Соловійова

БІБЛІОТЕЧНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ринкові умови спонукають бібліотеки до активнішого господарювання, розвитку підприємництва та комерційної діяльності. Найприйнятнішою формою для комерційної підприємницької діяльності бібліотек є приватно-державна корпорація у вигляді корпоративних бібліотечно-інформаційних систем. Корпорація являє собою об'єднання, форму організації підприємницької діяльності, яка передбачає долю власність, юридичний статус і зосередження функцій управління в менеджерів. Перевагами змішаної форми власності є права на державні субсидії, дотації, пільгове ліцензування, державні гарантії партнерам, кредиторам. Корпорація, у свою чергу, створює сприятливі умови для сталого розвитку інноваційного компонента підприємництва й планування підприємницького ризику, поєднує інтереси суспільства, держави, крупних і малих підприємницьких структур, підтримує високий рівень співробітництва й організаційної конкуренції структур усередині корпорації, містить високий інвестиційний потенціал.

Корпоративна організація дозволяє бібліотекам-учасникам користуватися інформаційними ресурсами інших учасників, створювати зведені каталоги, розширювати асортимент і знижувати індивідуальні витрати на виробництво бібліотечно-інформаційних продуктів та послуг, підвищувати їх якість, укладати спільні угоди з постачальниками інформаційних ресурсів, програмного забезпечення, технічних засобів тощо. Крім того корпоративні бібліотечно-інформаційні системи об'єднують методологічну роботу, навчання і підвищення кваліфікації. При всьому цьому корпорація не втручається в діяльність бібліотек-учасниць поза договірними межами. Фахівці відзначають швидше й ефективніше впровадження технічних інновацій, підвищення кваліфікації бібліотекарів, заощадження коштів і часу й інші позитивні аспекти утворення регіональних корпорацій українськими бібліотеками.

Розвиваючи підприємництво в українських бібліотеках необхідно звернути увагу на досвід російських державних загальнодоступних

бібліотек, у яких, окрім основної діяльності здійснюється самостійна підприємницька діяльність, відповідно до цілей, для яких була створена бібліотека. Прикладом приватно-державної корпоративної бібліотечно-інформаційної структури є Ярославська корпоративна бібліотечна мережа, учасником якої окрім державних бібліотек є інформаційно-бібліотечний центр приватного Міжнародного університету бізнесу та нових технологій. Він надає широкий спектр бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг на комерційних засадах та суттєво доповнює корпоративні інформаційні ресурси базами даних, сучасними технічними засобами, програмним забезпеченням і методологічним досвідом. Для забезпечення ефективної роботи корпоративної системи організовано інформаційний центр на базі університетського Інтернет-центру Ярославського державного університету ім. П.Г. Демидова, який надає інформаційні та комунікаційні послуги бібліотекам-учасникам.

На корпоративних засадах публічні бібліотеки Москви розробили й упровадили систему електронної доставки документів, яка розгортається і в українських бібліотеках, розширюючи можливості поліпшення обслуговування користувачів та отримання додаткових коштів. Система електронної доставки документів дозволяє бібліотекам вирішувати проблему комплектування й обміну бібліотечними фондами, скорочення часу на копіювання та відправку копій видань, поступового створення архівів електронних публікацій і доступу до них за допомогою телекомунікаційних мереж.

Невеликій бібліотеці складно розробити й реалізувати впровадження сервісних і техніко-технологічних нововведень у суттєвих для українського інформаційного ринку масштабах, тому доцільним є розгортання комерційної діяльності корпоративних інноваційних наукових державно-приватних підприємницьких структур у вигляді технопарків довгострокового існування. Прикладом реалізації підприємницьких корпоративних об'єднань в Україні є технологічний парк «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), співзасновником якого є Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського.

Т.А. Дурєєва

УПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ЗАВДАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У СФЕРУ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Соціально-комунікативна сфера обігу соціальної інформації і знання сприйняла й сама формує відповідні технології інформаційного суспільства (ТІС). Це стосується всіх підсистем системи соціальних

комунікацій, що займаються збиранням, обробкою, збереженням та розповсюдженням інформації.

Бібліотечна галузь як частина системи соціальних комунікацій також є сферою технологізації, притаманною періоду інформатизації суспільства. На шляху свого еволюційного розвитку і трансформаційних змін в інформаційну епоху бібліотеки набули нових ознак, що свідчать про становлення нової соціально-комунікаційної форми з новим розподілом соціальних функцій і ролей. Бібліотека вже не тільки загальнодоступний інформаційний центр, вона стає центром правової інформації, науковою установою й активним учасником перетворення суспільства на інформаційне.

Бібліотечна сфера як соціальний інститут має свої особливості та використовує ТІС, що значно прискорюють і поліпшують ефективність роботи бібліотек із задоволення інформаційних потреб користувачів.

Встановлено, що для бібліотеки нині є характерною технізація, технологізація, а також соціальна спрямованість соціальної технологізації — інтеграція. До основних напрямів інформатизації бібліотек належать комп'ютеризація внутрішніх процесів; перехід до мережевих технологій; використання можливостей Інтернет / Інтранет-технологій; вихід у зовнішній простір; формування електронних бібліотек.

Загальний процес соціальної інформатизації визначає певні етапи — комп'ютерні технології, інформаційно-комп'ютерні технології, інформаційні технології (ІТ), інформаційно-комунікаційні технології, технології медіації.

ІТ як частина ТІС є сферою безпосередньої діяльності системи соціальних комунікацій, зокрема бібліотек. ІТ створюють техносферу діяльності бібліотек. Сучасні бібліотеки активно використовують у своїй діяльності широкий асортимент інформаційних, освітніх, комунікативних, соціокультурних, соціально-реабілітаційних, управлінських технологій. Це потребує відповідного ресурсного, кадрового, нормативно-методичного, організаційного забезпечення, приводить до зміни номенклатури вироблених продуктів і послуг, що надаються користувачеві. Найбільш затребувані в практиці публічних, наукових, бібліотек навчальних закладів інформаційні технології: базові (гіпертекстові, мультимедійні, телекомунікаційні, програмування, баз даних, захисту інформації та ін.) і спеціальні (бібліографічні, архівні, видавничі, рекламні, науково-аналітичні, музейні й ін.). Необхідно встигати за новими потоками інформації і забезпечувати їх зберігання та доступ до них користувачів. Слід технічно і технологічно переобладнувати бібліотеки відповідно до вимог інформатизації соціально-комунікативної сфери. Важливим є створення комфортного інформаційного середовища для задоволення зростаючих потреб суспільного й особистого розвитку громадян.

Таким чином, бібліотека як підсистема сфери соціальних комунікацій, що використовує у своїй діяльності різноманітні ТІС, і сама є зосередженням розвитку цих технологій. Тому необхідним завданням є адаптація вищезазначених технологій до системи бібліотечної освіти та практики. Доцільно визначити комплекс технологій, які необхідно швидко засвоїти й упровадити їх у бібліотечну практику. Це дозволить підвищити якість та ефективність праці бібліотечно-інформаційних фахівців і сприятиме розвитку бібліотечної справи на сучасному рівні.

І.С. Єфименко

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕРНЕТ-ЦЕНТРІВ ПУБЛІЧНОГО ДОСТУПУ В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Нині людство вступає в інформаційну сферу складних комунікаційних процесів, які на засадах високої культури та моральності політичної і технічної еліт та населення зумовлюють вигляд і місце держав у світі, на світовому ринку товарів і послуг. Бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у другій половині ХХ ст. кардинально змінив світ, надав нових, нечуваних можливостей розвитку людської цивілізації. Серед основних тенденцій розвитку інформатизації суспільства, що стосується практично всіх сфер життєдіяльності, зокрема економіки, державного управління, науки, мистецтва, слід відзначити стрімкий розвиток інформаційної мережі Інтернет.

Інформаційне суспільство й інформаційні процеси, які ведуть до його реалізації, повсякчас привертають увагу до центрів інформації, головними осередками яких були і завжди будуть бібліотеки. Перетворення останніх у сучасні інформаційні центри при збереженні їх основних традиційних функцій — одне з основних завдань сьогодення.

Перспективи інформатизації сучасних бібліотек пов'язуються також і з доступом до інформаційних ресурсів мережі Інтернет, використання яких у світі досягло вже таких масштабів, що її потенціал як засіб комунікації неможливо ігнорувати.

Ознакою нинішнього часу у формуванні якісно нового інформаційно-комунікаційного простору є глобальне впровадження сучасних інформаційних технологій у роботу публічних бібліотек України. Особливо резонансними інформаційні технології стають тоді, коли вони мають безпосередній вихід на читача, змінюють підходи до обслуговування користувачів бібліотек, доповнюють традиційні бібліотечні ресурси та якісно змінюють послуги. Яскравим свідченням є запровадження в публічних бібліотеках нової інформаційної послуги — надання читачам доступу до інформаційних ресурсів мережі Інтернет.

Будь-яка бібліотека, що має вихід у мережу Інтернет, може використовувати віддалені електронні джерела інформації в повсякденній

роботі. Це, у свою чергу приводить до якісно іншої інформаційної інфраструктури, в якій бібліотеці належить відігравати роль інституту, що забезпечуватиме загальний доступ до інформаційного всесвіту, гаранта загальнодоступності інформації. Однак, для більшості бібліотек підключення до Інтернет досить проблематичне. Якісний і повний зв'язок дорогий та віднайти кошти на це з власного бюджету складно. У цій ситуації допомогу надають різні фонди, що фінансово підтримують розширення можливостей і поліпшення якості доступних комунікаційних механізмів.

Відкриття Інтернет-центрів у публічних бібліотеках надало можливість тисячам громадянам України отримати доступ до електронної інформації, змінило способи надання бібліотечних послуг, сприяло виникненню інноваційного підходу бібліотекарів до обслуговування користувачів і поставило перед бібліотеками нові завдання і вимоги.

Інтернет — важливий складник інформаційних ресурсів сучасної бібліотеки, бібліотека на додаток до друкованих ресурсів надає доступ користувачам до електронних інформаційних ресурсів і допомагає орієнтуватися в них, тому організація користування ресурсами Інтернету повинна відповідати місії, завданням і функціям бібліотеки.

Інтернет-центри стають важливою складовою інформаційного обслуговування сучасної бібліотеки публічного доступу. Бібліотека поступово розширює діапазон своєї діяльності, виконуючи функції інформаційного центру.

Перехід на новий технологічний рівень роботи підвищує імідж публічних бібліотек. Змінюється менталітет бібліотекарів, котрі відчули підвищення інформаційної культури завдяки ресурсам Інтернет. З відкриттям Інтернет-центрів публічні бібліотеки мають можливість оперативно надавати будь-яку інформацію користувачам. Використання ресурсів Інтернет надає можливість працювати в довідково-інформаційному режимі, як для самих бібліотекарів, так і в роботі бібліотекарів з користувачами (виконання інформаційних питань, фактографічних довідок).

Надання доступу до Інтернету та всіх його ресурсів у публічних бібліотеках повинно відповідати Загальній декларації прав людини, передусім статті 19: Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОГО СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ

Бібліотека у ХХІ ст. — це соціальна інституція, що надає користувачеві інформацію на будь-якому матеріальному носіїві, а також в електронному вигляді за допомогою віртуальних мереж.

Починаючи з останньої чверті ХХ ст., бібліотека співіснує з електронною цивілізацією, представленою комп'ютерами, як сховищем інформації, автоматизованими бібліотечними системами (мережами); електронними виданнями (ЕВ).

Нові інформаційні технології широко використовуються в книжковій сфері, зокрема в бібліотечній галузі. Одним із сучасних засобів корпоративності, тобто об'єднання видавців, книготорговців і бібліотечних працівників є інтернет-технології, які дозволяють виготовляти, розповсюджувати і використовувати ЕВ.

Можна стверджувати, що нарешті досягнення основної мети — усезагальної доступності інформації — бібліотеки реалізують за допомогою використання інформаційних технологій. У сучасному суспільстві споживчі запити перевищили можливості інформаційних друкованих масивів бібліотек. Тому актуальним є те, що електронні інформаційні ресурси (ЕР), зокрема ЕВ допоможуть задовольнити всезростаючі інформаційні потреби людства.

ЕВ — це самостійний закінчений продукт, що містить інформацію, подану в електронній формі і призначену для тривалого збереження та багаторазового використання невизначеним колом користувачів, усі копії (примірники) якого відповідають оригіналу. Існують такі види ЕВ: електронна книга (ЕК), електронний журнал (ЕЖ), електронна газета (ЕГ) та ін. ЕВ існують як на матеріальних носіях (CD-ROM, дискети, тощо), так і в пам'яті комп'ютера, тобто віртуально.

Основними перевагами ЕВ для використання в бібліотеці є:

- економічна (відомо, що значна частина видавничих витрат належать до необхідних для цього матеріалів. При створенні ЕВ ці витрати дорівнюють нулю. Крім того, деякі спеціалісти відзначають низьку вартість редагування і підготовки видань), тобто фактично ЕВ можуть бути дешевшими;
- компактність (електронне видання займає значно менші площу і обсяг, що також є значним економічним фактором);
- можливість для багатьох користувачів працювати з одним і тим же матеріалом одночасно;
- легкість роботи зі змістом, гнучкість обслуговування;

довготривалість існування (якість зберігання матеріалу (тексту, ілюстрації тощо) ніяк не залежить від інтенсивності використання ЕВ);

можливість дистанційного використання (з будь-якої точки країни можна скористатися ЕВ, використовуючи мережу Інтернет);

можливість практично негайного зворотного зв'язку з читачем, тобто оперативного реагування читачів на будь-який матеріал через електронну пошту;

можливість отримання інформації при використанні ЕВ значно більша;

збереження фізично застарілих (вітких), рідкісних і цінних видань (багато зберігачів інформації на паперових носіях створюють відділи з оцифрування матеріалів, що мають історичну, інформаційну й екологічну цінність);

Для ЕВ характерні такі недоліки:

проблема захисту авторських прав на ЕВ (правознавці всього світу займаються розробкою нормативних актів, законів, положень для того, щоб створити систему захисту авторських прав на ЕВ, яка вже існує для традиційних видань);

проблема пристосування людської психології до послідовного сприйняття інформації (в гіпертекстових документах достатньо велика кількість посилань на інші сторінки веб-сайта або групи сайтів, якщо електронні видання розміщено в мережі Інтернет);

досить складно людина пристосовується до умов роботи з комп'ютером (сприймати легше з традиційних видань);

значною проблемою є застарівання апаратного забезпечення ЕВ;

специфічна залежність (ЕВ, окрім спеціальних мобільних пристроїв для зчитування електронної інформації, залежать від постійного електричного забезпечення).

Отже, можна констатувати, що ЕВ багато в чому не поступаються звичайним виданням, а в деяких особливостях — переважають традиційні видання. Хоча, цілком очевидно, що недоліків в ЕВ досить багато.

На відміну від друкованих видань, ЕВ бувають статичні і динамічні. Статичні — це видання, розміщені на оптичних дисках, рідше дискетах. Довготривалість їх використання досить значна, але не вічна. Проблеми розмагнічення і пошкодження цих видів носіїв електронної інформації на сьогоднішній день вирішують за допомогою багаторазового перекопювання даних з диска на диск, що є процесом безкінечним, а також створення електронної версії в електронній базі даних. Динамічні видання — це ЕВ, розміщені, наприклад, у пам'яті персонального комп'ютера. Але забезпечити захист ЕВ від комп'ютерних вірусів, які

постійно модифікують, досить складно і потребує частого оновлення антивірусних програм.

Збереження електронного фонду — актуальна проблема. Досить багато питань виникає під час обліку ЕВ. Бібліотекарям доводиться розробляти нові положення з обліку електронних фондів.

Створення електронного бібліотечного фонду — це справа часу. Надання доступу до фонду ЕВ значно полегшує так званий «інформаційний голод» користувачів. Можливість не виходячи з дому звертатися до електронного фонду видань бібліотеки, в якій є представництво в мережі Інтернет, — це один з найбільших плюсів в організації бібліотеки майбутнього, особливо в умовах організації системи дистанційного навчання студентів ВНЗ.

Багато століть друковане видання були домінантним у сфері отримання інтелектуальної інформації. Але вже нині необхідно зрозуміти, що ера друкованих видань завершується. Виникнення нових змішаних засобів збереження і використання інформації, що поєднують у собі переваги книги і процесора — так звані ЕВ, бази і банки даних, компакт-диски, мультимедійні пристрої для зчитування текстів і їх модифікації суттєво вплинули на систему БСІ та її розвиток в умовах перехідного суспільства від індустріального до постіндустріального (інформаційного). Наразі відбувається прогрес у технологіях масових комунікацій. Найвний період трансформації БСІ буде довготривалим, але без кардинальних організованих заходів бібліотеки не зможуть ефективно функціонувати в умовах суспільства знань.

О.В. Бобрішева

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК ЯК ОБ'ЄКТ КОМПЛЕКСНОГО ЗАХИСТУ

Нині в умовах інформатизації такі документально-інформаційні структури, як бібліотеки, намагаються повною мірою реалізувати концепцію інформаційного суспільства, основою економічної діяльності та соціальних взаємовідносин якого є інформація. Відіграючи роль соціальної пам'яті людства, бібліотеки збирають, зберігають і розповсюджують інформацію та документи, що її містять. Останнім часом усе важливіше місце серед інформаційних ресурсів бібліотек належить електронним ресурсам: з'явилися та активно розвиваються електронні каталоги, формуються повнотекстові бази даних електронних документів, створюються медіатеки, використовуються інформаційні ресурси Інтернет. Стратегія розвитку використання новітніх інформаційних технологій у діяльності бібліотек спрямована на підвищення ефективності та якості обслуговування користувачів, але, водночас, вимагає

вирішення нових проблем, серед яких актуальною є захист та збереження електронних ресурсів.

Визначення поняття «електронні ресурси» ще до кінця не встановилося в сучасній науці, що певною мірою пов'язано з бурхливим розвитком інформаційних технологій та виникнення нових видів носіїв інформації та засобів обробки даних. У міждержавному стандарті ІСОТ 7.82-2001 електронні інформаційні ресурси визначаються як ресурси, що керуються комп'ютером, зокрема й ті, що потребують використання периферійного пристрою, підключеного до комп'ютера. Електронні ресурси являють собою електронні данні, електронні програми чи поєднання цих видів в одному ресурсі.

Г.В. Шемаєва, аналізуючи визначення, запропоновані українськими дослідниками, визначає, що електронні ресурси з'являються водночас як формами фіксації, збереження, обробки інформації, так і засобами розповсюдження інформації за допомогою використання новітніх інформаційних технологій.

Основними шляхами формування в бібліотеках електронних ресурсів є: створення власних баз даних, електронних каталогів, електронних бібліотек, спеціалізованих бібліотечних програм; комплектування фондів бібліотек CD, DVD, електронними виданнями; використання електронних ресурсів телекомунікаційних мереж, зокрема Інтернет. Отже, електронні ресурси бібліотеки, що мають підлягати захисту, складають такі види інформації: 1) повнотекстові й інші бази даних відкритого доступу; бази даних, що містять персональні дані користувачів бібліотеки; електронні каталоги фондів бібліотеки як різновид баз даних; 2) програмні засоби, що забезпечують роботу та безпеку автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем; 3) колекції переформатованих з паперових носіїв у цифрову форму документів і документів, що існують тільки в цифровій формі; 4) управлінська, фінансова і інші види внутрішньої документації бібліотеки; 5) інформаційна структура сайта бібліотеки, що забезпечує доступ віддалених і локальних користувачів до бібліотечно-інформаційних ресурсів, а також сервісів та служб.

Вирішуючи проблему формування безпеки електронних ресурсів, бібліотеки мають забезпечити захист цілісності, конфіденційності та доступності інформації. При цьому для бібліотечно-інформаційних установ проблема захисту інформації є складною й багатоаспектною та містить певні завдання: аналіз внутрішніх та зовнішніх загроз безпеці інформаційних ресурсів; забезпечення авторизації доступу до електронних ресурсів; збереження фізичної цілісності комп'ютерного обладнання й оргтехніки; організацію обслуговування віддалених і локальних користувачів електронними інформаційними ресурсами; дотримання національного та світового законодавства в галузі авторського права;

захист програмного забезпечення від вірусів; навчання та підвищення кваліфікації персоналу із забезпечення безпеки інформації; довготривале збереження особливо цінних електронних ресурсів.

Різноманітність видів і форм електронних ресурсів бібліотек як об'єктів захисту, багатогранність факторів та загроз, що впливають на безпеку інформації, широкомасштабність проблеми захисту інформації викликають необхідність застосування комплексного підходу до формування інформаційної безпеки бібліотек. Під комплексним підходом розуміється цілеспрямоване систематичне застосування в бібліотеках правових, організаційних, морально-етичних та інженерно-технічних напрямів, засобів та методів, а також здійснення заходів з метою збереження цілісності, доступності та конфіденційності електронних ресурсів, що базується на всебічному аналізі зовнішніх і внутрішніх загроз інформаційним ресурсам та факторів, що впливають на інформаційну безпеку бібліотеки.

Комплексний підхід до захисту електронних ресурсів має бути закріплений у такому документі, як Концепція інформаційної безпеки бібліотеки, що містить результати інформаційно-аналітичної діяльності з виявлення загроз, перелік об'єктів, що підлягають захисту, визначення осіб і підрозділів, відповідальних за безпеку інформації, перелік нормативних актів, що забезпечують правову основу інформаційної безпеки бібліотеки, методи, засоби та заходи, за допомогою яких формується комплексна система захисту інформації бібліотеки.

Таким чином, захист і зберігання електронних ресурсів у бібліотеках може бути реалізоване завдяки комплексному підходу. Але нині ця актуальна проблема є невирішеною та потребує подальших теоретико-методологічних розробок. Водночас вона має вирішуватися не лише в межах певної бібліотеки чи мережі бібліотек, а й на загальнодержавному рівні.

М.М. Кузнецова

СКЛАД КРАЄЗНАВЧИХ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕЧНИХ РЕСУРСІВ

Формування фондів краєзнавчих електронних ресурсів публічних бібліотек — актуальна проблема вітчизняного бібліотечного краєзнавства, яка в умовах інформатизації суспільства потребує якісно нового наукового осмислення. Процес інформатизації нині є пріоритетним напрямом бібліотечної політики України: базуючись на активному розвитку й упровадженні інформаційно-комп'ютерних технологій, він забезпечує інтеграцію країни до міжнародного інформаційного суспільства, сприяє накопиченню, формуванню, поширенню та наданню широких можливостей доступу до місцевих, регіональних,

раціональних і міжнародних інформаційних ресурсів. Результатом використання комп'ютерних технологій у краєзнавчій бібліотечній діяльності стало створення електронних документів, яке відкрило нові форми взаємодії публічних бібліотек з різними установами та надало можливості обміну між ними краєзнавчою інформацією як у межах регіону, так і між різними регіонами та країнами. Значні переваги електронних документів, порівняно з іншими їх видами полягають у високому ступені компактності в збереженні й оперативності доступу до інформації з краєзнавства. Оскільки саме публічні бібліотеки, на відміну від інших, є центрами бібліотечного краєзнавства, то інтеграція цих бібліотек у корпоративні мережі позначиться на зростанні їх ролі як інформаційних центрів в умовах електронного середовища.

Однією із вагомих складових електронних інформаційних ресурсів на веб-сайтах публічних бібліотек України є краєзнавчі ресурси. Серед них: електронні краєзнавчі каталоги, які містять відомості про наявні в бібліотеках документи на будь-яких носіях інформації; електронні бібліографічні та повнотекстові бази даних з краєзнавства; електронні бібліографічні покажчики краєзнавчої тематики; повнотекстові краєзнавчі документи (створені спеціально для веб-сайта та поцифровані версії друкованих видань); списки місцевих періодичних видань, які отримують бібліотеки; регіональні інформаційні портали; фактографічні дані про регіон; інформацію про діяльність краєзнавчих підрозділів бібліотек, їх ресурси, перелік складу довідково-бібліографічного апарату та створених корпоративних краєзнавчих бібліотечних об'єднань у мережі Інтернет. У краєзнавчих електронних каталогах переважно містяться бібліографічні записи лише на нові надходження. Головним чином, на бібліотечних веб-сайтах користувачам пропонуються електронні бібліографічні покажчики, у яких надається перелік видань краєзнавчої тематики, отриманих бібліотеками, тоді як повнотекстові краєзнавчі документи (електронні версії цінних і рідкісних друкованих видань) надбаваються значно менше. Регіональні інформаційні портали генерують та забезпечують доступ до каталогу веб-ресурсів регіону і повнотекстових матеріалів, присвячених історії та сьогоденню краю.

Основним засобом організації доступу до краєзнавчих електронних ресурсів у мережі Інтернет є бібліотечні сайти. Пошук інформації з краєзнавства тут здійснюється таким чином: вона 1) подана в спеціальному розділі «Краєзнавство», розміщеному на головній сторінці; 2) міститься в поєднаних розділах «Електронні каталоги» та «Бази даних» з посиланням на електронний краєзнавчий каталог та бази даних з краєзнавства; 3) доступна через регіональні інформаційні портали.

Подальше вдосконалення складу краєзнавчих ресурсів публічних бібліотек передбачає: 1) придбання публічними бібліотеками комп'ютерної техніки та програмного забезпечення з підключенням до мережі

Інтернет; 2) розробку нових проектів, оригінальних ресурсів, продуктів і комплексної системи інтерактивних послуг регіональної тематики, призначених для розміщення на сайтах у мережі Інтернет (аналітичних оглядів, рефератів, ретроспективних показників та ін.); 3) поповнення фондів електронними ліцензованими документами краєзнавчої тематики; 4) створення краєзнавчих електронних бібліотек; 5) збільшення кількості повнотекстових краєзнавчих документів в електронному форматі; 6) здійснення постійного оновлення краєзнавчої електронної інформації; 7) інтеграцію та кооперацію краєзнавчих ресурсів певної кількості бібліотек регіонів у мережі Інтернет; 8) упровадження в Україні узгодженої політики щодо стандартизації та каталогізації краєзнавчих ресурсів в Інтернеті, тобто створення національного формату представлення елементів бібліографічних записів краєзнавчої інформації в електронній формі; 9) створення «Путівника по краєзнавчих ресурсах на бібліотечних сайтах в Інтернеті»; 10) подальше опанування широким можливостям Інтернету; 11) використання новітніх комп'ютерних технологій у процесах накопичення (моделювання, комплектування краєзнавчими документами); оброблення (клавійатурне введення бібліографічних даних краєзнавчих документів); збереження (облік, розміщення краєзнавчих документів); поширення та розширення доступу до представлених на бібліотечних сайтах краєзнавчих документів для віддалених користувачів мережевих ресурсів Інтернету; використання через електронну доставку краєзнавчих документів.

Отже, формування, вдосконалення й ефективне функціонування краєзнавчих електронних ресурсів є актуальною проблемою сучасної бібліотечної діяльності. Її успішне вирішення активно сприятиме органічному входженню публічних бібліотек України до краєзнавчого електронного простору.

А.А. Кириченко (Петренко)

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ У ФОНДАХ РІДКІСНОЇ КНИГИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. М. МАКСИМОВИЧА КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ Т. ШЕВЧЕНКА: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича нині майже 175 років. Її різноманітний книжковий фонд слугує незамінною базою в навчальній та дослідницькій роботі багатьох учених і студентів. У науковому та соціокультурному аспекті джерело документної інформації з історії, культури, науки надзвичайно цінними є зібрання, що зберігаються у Відділі рідкісної книги, який існує з 1983 р.

У фонді Відділу рідкісної книги зберігається понад 12 тис. зазначених примірників, серед них стародруковані видання нараховують понад 7 тис. прим., які належать до різних колекцій. Зберігаючись у досить обмеженій кількості, ці книжкові пам'ятки становлять значну бібліографічну цінність. Унікальні за своїм змістом, місцем і часом видання, відносячи важливі етапи історії людства, історії розвитку суспільної думки вони не втратили свого наукового значення до наших днів.

Ураховуючи сучасні підходи до організації фондів рідкісних видань наше зібрання можна умовно поділити за такою структурою.

Безсумнівна оцінка рідкісності, прийнята в НБ КНТШ.

1. Вітчизняні видання до 1860 р.
2. Російські видання до 1830 р.
3. Зарубіжні видання до 1800 р.
4. Книги малих форматів й незвичайних форм, що являють собою кращі зразки поліграфічного та художнього оформлення.
5. Книги, надруковані на незвичайному матеріалі (пергаменті, тканини, дощці та ін.).
6. Книги з автографами й екслібрисами видатних людей.
7. Прижиттєві й перші видання класиків літератури та видатних учених.
8. Іменні колекції: книги з приватних бібліотек видатних учених, суспільних діячів, письменників.

Зібрання рідкісних видань досить активно використовуються в процесі наукової та навчальної роботи не тільки спеціалісти в галузі книгознавства, бібліотекознавства, але й студенти, аспіранти, викладачі та науковці нашого університету й інших навчальних закладів. Підвищений попит видань з цієї частини фонду зумовлений зростанням інформаційних потреб читачів бібліотеки в першоджерелах з історії світової науки, освіти і культури, що, у свою чергу актуалізує необхідність вивчення бібліотечними фахівцями різних аспектів організації саме цього компоненту фонду. Вивчення книжкових зібрань з фондів РК НБКНУТШ надає широкі можливості не тільки для дослідження багатьох аспектів минулого зарубіжних країн, але й безпосереднього використання набутого досвіду нашої країни, великої нації, бездоганне відчуття її наснаги не тільки в сьогоденні.

З метою вивчення структури фондів у жовтні 2008 р. було розпочато дослідження «Україномовна книга (1798–1923 рр.) у фондах НБ ім. М. Максимовича». Основним завданням цього дослідження є виявлення книг надрукованих українською мовою, незалежно від міста видання, що надасть можливість упорядкування цієї складової фонду і витворення її в бібліографічних покажчиках, електронному каталозі. Уже перші кроки цієї роботи показали, що ми підійшли до вивчення

наших фондів з нової точки зору і ставити перед собою таку тему дослідження досить реально.

На сучасному етапі в умовах інформаційного суспільства, основою якого є доступ до ресурсів усесвітньої мережі Інтернет, з метою надання вільного доступу до духовної і культурної спадщини є актуальним для наукових бібліотек представлення інформації про цінні та рідкісні видання, а в окремих випадках повних текстів, документів на сайтах провідних бібліотек України і світу. За спільним проектом програми розвитку ООН та КНУТШ щодо вивчення культурного надбання та збереження його для майбутніх поколінь у 2006 р. було розпочато роботу над створенням повнотекстових цифрових копій рідкісних і цінних видань з фонду Наукової бібліотеки та внесенням їх до електронної бази даних, поданих на новому сайті: <http://www.rarelib.undp.org.ua>. Нині в цьому електронному ресурсі подано 1998 записів повнотекстових документів та атрибутовано і подано опис 324 записів рідкісних та цінних документів. І хоча цей ресурс ще потребує редагування й доповнення, але головне — початок у цій роботі зроблено: описано документ, подано історичні довідки, відтворено ілюстрації, титульні аркуші, зміст та ін. Незважаючи на проблеми несумісності програмних засобів і форматів запису інформації, позитивним результатом слід вважати впровадження комп'ютерної технології опрацювання і введення до наукового обігу значного надзвичайно цінного інформаційного ресурсу.

Історичний досвід дослідження фондів рідкісних і цінних видань переконливо доводить надзвичайну складність цього процесу, що потребує вирішення багатьох теоретичних, методичних та організаційних проблем. Нині вже очевидно, що розробка концептуальних основ проведення таких досліджень не може обмежуватися традиційними бібліотекознавчими й книгознавчими проблемами. Вона має базуватися на основі інформатизації суспільства, у межах якої повинна знайти місце державна програма дослідження рідкісних фондів бібліотек ВНЗ України, як однієї з підсистем загальної системи інформаційних ресурсів суспільства.

Г.Д. Ковальчук, Н.П. Борисенко

ВІРТУАЛЬНА МЕТОДИЧНА СЛУЖБА ХДНБ ІМ. В.Г. КОРОЛЕНКА ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Задоволення інформаційних потреб бібліотечних фахівців — віддалених користувачів є нині принципово новим явищем у методичній роботі і стало можливим завдяки Інтернет-технологіям. Необхідність їх активного використання в методичній діяльності почали усвідомлювати методисти, особливо наукових бібліотек.

Поступове накопичення професійної бібліотечної інформації у світовій мережі сприяло створенню спеціальних веб-порталів. Значна кількість інформації для бібліотечних фахівців почала зосереджуватися на сайтах бібліотек у розділах «Бібліотечному фахівцю», «Колегам», «Бібліотечна справа», «Професійна діяльність» тощо.

Використання Інтернет, безумовно, змінює і спосіб професійної комунікації бібліотечних працівників. Інтерактивність Інтернету надає шанс на максимально швидкий і зручний зворотний зв'язок.

Мережеве середовище Інтернет є базою для дистанційного навчання, забезпечує доступ до освітньої інформації на будь-якій відстані від навчального центру.

Таким чином, технології Інтернету зумовили виникнення такої нової форми методичного впливу як віртуальна методична служба. Це своєрідний віртуальний довідник, який дозволяє в дистанційному режимі надавати консультації з різних актуальних питань, виставляти інформацію, корисну для бібліотечних фахівців.

Віртуальний спосіб надання інформації, консультаційної допомоги в умовах існуючого інформаційного суспільства стає нормою, тому використання його в бібліотечній галузі, зокрема в методичній діяльності нині є необхідною умовою подальшого розвитку. До того ж віртуальна методична служба має певні переваги над традиційними методичними формами, а саме:

- 1) створення такого типу служби робить методистів повноправними членами безмежного інформаційного простору, дозволяє корпоративну бібліотечну інформацію зробити загальнодоступною для широкого загалу, наближає її до бібліотечних фахівців, віддалених територіально;
- 2) створює можливості для інтерактивного фахового спілкування, необхідного для підтримки та підвищення професіоналізму;
- 3) віртуальна методична служба відповідає сучасному рівневі комфортності обслуговування.

Передумовою створення такої служби в ХДНБ було обговорення на віртуальному «круглому столі» цієї ініціативи. Свої пропозиції, зауваження щодо структури, змісту висловили обласні універсальні наукові бібліотеки України.

Зважаючи на побажання колег і можливості бібліотеки, науково-методичний відділ ХДНБ створив віртуальну методичну службу під назвою «Колегам-бібліотекарям». До структури цієї служби належать розділи, в яких подана інформація про офіційні документи з бібліотечної справи, веб-адреси сайтів бібліотек України, світу, повнотекстові видання ХДНБ за різними напрямками методичної роботи, послуги читального залу бібліотекознавства, інформація про бібліотекознавчу

літературу в бібліотеках Харкова та ін. Важливою складовою віртуальної методичної служби є розділ «Дистанційне консультування». Основна мета служби — надання методичної допомоги бібліотечним фахівцям України, незалежно від відомчого підпорядкування бібліотек. ХДНБ має унікальний досвід із багатьох напрямів бібліотечної діяльності. Цей досвід буде корисним і цікавим бібліотекарям України, США. А з упровадженням віртуальної методичної служби ХДНБ розпочинає нову сторінку в розвитку методичної діяльності. У подальших планах — активне використання віртуальних семінарів, «круглих столів» для обговорення актуальних проблем, створення електронного журналу з питань методичної роботи, розширення кола учасників не тільки завдяки колегам з України, але й країн США та зарубіжжя.

А.М. Перепеча, А.В. Глазунова

ДОКУМЕНТНІ РЕСУРСИ ХДНБ ІМ. В.Г. КОРОЛЕНКА З ПИТАНЬ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА ТА КНИГОЗНАВСТВА: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВИХ РОЗВІДОК

У фондах ХДНБ ім. В.Г. Короленка (понад 7 млн прим.) зосереджено справжню скарбницю друкованих і рукописних документів. Велику історико-культурну та наукову цінність становить унікальний фонд з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства. Цілеспрямоване формування цього фонду розпочалося в 1903 р. за ініціативою А.Б. Хавкіної, коли в Харківській громадській бібліотеці був організований перший у країні відділ бібліотекознавства, і продовжувалося впродовж усієї історії розвитку книгозбірні.

Майже сто років потому, з метою вивчення, узагальнення та оприлюднення інформації про склад фондів, Бібліотека однією із перших на Україні ініціювала дослідження «Документи з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у фондах ХДНБ ім. В. Г. Короленка». На першому його етапі (датований 2002–2003 рр.) вивчалися документи другої половини XIX — 1917 р. видання. Збір даних здійснювався за спеціальною програмою та методикою. Опрацьовувалися карткові каталоги книгозбірні, зокрема генеральний службовий, друковані каталоги Харківської громадської бібліотеки, опубліковані в 4-х томах (1887–1913 рр.), «Каталог книг на украинском языке Харьковской общественной библиотеки» (Х., 1912), покажчик Н.М. Лісовського «Русская периодическая печать 1703–1900» тощо. Кожне видання переглядалося *de visu*. Результатом дослідницької роботи став 1-й випуск каталогу «Документи з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у фондах Харківської державної наукової бібліотеки

ім. В.Г. Короленка» (Х., 2004 р.), присвячений 100-літтю відділу бібліотекознавства. Він містить близько 400 описів раритетних видань і не має аналогів в Україні. Матеріал згрупований за 5-ма розділами. Найбільший з них — «Бібліотекознавство» (293 записи), де подані документи з питань організації й управління бібліотечною справою, формування бібліотечних фондів, каталогізування, з історії бібліотечної справи, про роботу громадських бібліотечних об'єднань та інших.

Матеріали каталогу засвідчують, що фонд Бібліотеки містить великий обсяг видань про роботу публічних, громадських і народних бібліотек України, зокрема Харківської, Херсонської, Одеської, Київської, Житомирської, Миколаївської, а також російських — Імператорської публічної (Національної бібліотеки Росії ім. М.Є. Салтикова-Щедріна), Воронежської, Орловської, Пензенської, Пермської, Самарської, Смоленської та багатьох інших книгозбірень. Помітне місце посідають також видання про діяльність академічних бібліотек, бібліотек навчальних закладів, різних товариств тощо. Представлені звіти, статuti, інструкції, правила користування й інша бібліотечна документація, а також праці видатних бібліотекознавців Л.Б. Хавкіної, М.О. Рубакіна, К.І. Рубинського й інших діячів бібліотечної справи.

Серед видань, присвячених історії розвитку окремих бібліотек — «Десятилетие императорской публичной библиотеки (1849–1859)», одне із найстаріших видань, опубліковане в 1859 р., «Императорская публичная библиотека за сто лет. 1814–1914», «50-летие существования Одесской городской публичной библиотеки. 1830–1880», «Херсонская общественная библиотека, 1872–1912 (К сорокалетию ее существования)», «Библиотека Харьковского университета за 100 лет ее существования (1805–1905)» та ін.

Під час наступного етапу дослідження (2004–2006 рр.) вивчався фонд видань, опублікованих у 20–30-х рр. минулого століття. Збір матеріалу супроводжувався, як і раніше, опрацюванням ДБА Бібліотеки. Поряд з цим, вивчалися державні поточні бібліографічні покажчики «Літопис українського друку» (1924–1931), «Преса УССР» (1929), «Книжная летопись» (1918–1930), а також ретроспективні бібліографічні посібники: О.Э. Вольценбурга «Библиография библиотековедения» (Пб., 1923), Н.М. Орлова «Библиография библиотековедения», 1917–1927» (М., 1928), «Библиография библиотековедения за годы революции (1917–1924)» (Л., 1924), Ю.И. Масанова «Теория и практика библиографии, 1917–1958», «Указатель книг по библиотечному делу» (М.; Л., 1927).

Результати дослідження є основою другого випуску покажчика, який містить 534 бібліографічні записи. Структура цього видання розвинутіша, на відміну від попереднього. Подані такі нові розділи як

«Законодавчі та нормативно-правові документи з бібліотечної справи», «Підготовка бібліотечних кадрів. Підвищення кваліфікації», «Праці конгресів, з'їздів, нарад, конференцій», «Теорія і методологія бібліотечної справи» «Просвітницька діяльність бібліотек» та ін. Значні зміни, які відбулися в бібліотечній мережі відображають матеріали розділу «Бібліотечна мережа СРСР. Типи бібліотек. Окремі бібліотеки», у якому представлені видання про роботу бібліотек різних типів і видів (публічних, народних, сільських, робітничих, навчальних закладів, учнівських, військових та інших). Деталізованіший розділ «Каталогізування. Бібліотечні каталоги». Він містить такі підрозділи: «Бібліотечні каталоги та каталогізація в цілому»; «Складання бібліографічного опису документів. Алфавітний каталог»; «Систематизація документів. Систематичний каталог», «Предметизація документів. Предметний каталог». В останньому, серед наведених видань — праці видатного бібліотекознавця Б.О. Боровича, колишнього працівника ХДНБ ім. В. Г. Короленка: «Предметний каталог» (Х., 1925), «Рубрики предметного каталога» (Х., 1928), «Практика предметного каталога в вопросах и ответах» (Х., 1928) тощо. Матеріали цього випуску каталогу засвідчують, що гідне місце у фондах належить також працям Д. Балики, Ю. Меженка, Н. Фрід'євої й інших видатних діячів української культури, котрі зробили помітний вклад у теорію і практику бібліотекознавства.

У процесі дослідження виявлено чимало цікавих знахідок. Серед них — нотатки з печаткою Л.Б. Хавкіної в книзі В. Н. Васильєва «Библиотечное дело», дарчий напис у К.Н. Васькова в «Отчете о деятельности библиотек за 1912 год»: «Неутомимой деятельнице по библиотечному делу Любови Борисовне Хавкиной, Москва. 28.IV.1914. Васьков К». У книзі С.О. Серополко «Внешкольное образование» (М., 1912) — дарчий напис одному із засновників відділу бібліотекознавства О. Дидрихсону: «Олександру Адольфовичу Дидрихсону в знак глубокого уважения. От автора. 27.VI.1913 г.».

Результати дослідження оприлюднювалися в наукових збірках, періодичних виданнях. Воно отримало схвальний відгук українських і російських бібліотекознавців, зокрема відзначене завідувачем відділу бібліотекознавства РДБ Л.Б. Хайцевою на «Рум'янцевських читаннях — 2006: бібліотеки, музеї, архіви у формуванні інтелектуального й інформаційного простору».

Дослідження триває. У перспективі — вивчення фонду іноземними мовами з питань бібліотекознавства, створення спеціалізованої електронної БД за результатами наукових розвідок. Сподіваємося на творчу співпрацю в цьому з колегами із українських та російських бібліотек загальнодержавного значення.

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЕ ТРАДИЦИЙ ОТДЕЛА БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ В ХГНБ ИМ. В.Г. КОРОЛЕНКО

В апреле 1903 г. газета «Харьковские губернские ведомости» опубликовала сообщение о решении общего собрания членов Харьковской общественной библиотеки (ХОБ) создать отдел библиотековедения. Организация отдела была поручена членам правления Хавкиной (инициатору его создания), Чемпковскому и Дидрихсону.

В программу отдела входило формирование специализированного фонда документов по различным вопросам библиотечного дела, оказание помощи библиотекам (консультации, лекции, выставки), популяризация передового опыта библиотечной работы. Начальный этап ее реализации был связан с установлением связей с российскими и зарубежными библиотеками. Были разосланы письма-обращения с просьбой прислать материалы по вопросам библиотечного дела, на которые откликнулись 116 библиотек, в т.ч. 57 зарубежных. Среди них — крупнейшие американские библиотеки, Парижская национальная библиотека, Библиотека Британского музея, народные библиотеки в Штутгарде, Бреславле, Товарищество английских библиотекарей, Токийская императорская публичная библиотека и др. Наибольшее количество материалов поступило от Библиотеки Конгресса США.

К концу 1904 г. фонд отдела насчитывал 2200 документов. Схема расположения материалов была следующей: литература по вопросам библиотековедения (история библиотек, монографии, законы о библиотеках, статистика, уставы, отчеты, печатные каталоги); карты и диаграммы; виды и планы библиотечных зданий, образцы библиотечной мебели; системы классификации, нумерации, каталогизации и др. В декабре 1904 г. состоялась презентация отдела библиотековедения. Был составлен подробный каталог на фонд. Отдел библиотековедения вошел в структуру библиотеки. При нем был создан библиотечный музей.

В дальнейшем деятельность отдела развивалась в следующих основных направлениях: справочно-консультационная, учебно-педагогическая и научно-исследовательская работа, разработкой вопросов теории, методики и практики библиотечной деятельности, формирование фонда, организация экспозиций. Так, в 1905 г. ХОБ участвовала во Всемирной выставке в Льеже (Бельгия). Комиссия отдела библиотековедения подготовила экспонаты библиотеки (отчеты, каталоги, альбом фотографий, который и сейчас хранится в мемориальном фонде). А. Б. Хавкина представила свою книгу «Библиотеки, их организация и техника» (1904 г.), которая была награждена золотой медалью. ХОБ за свою деятельность была отмечена почетным дипломом.

В 1920-е гг. традиции отдела продолжили консультационный отдел библиотеки, который возглавлял известный библиотековед Б.О. Борович, а также детский и иностранный отделы. Проводились многочисленные семинары, практикумы. Активным было участие библиотеки в различных форумах библиотечной общественности — конференциях, съездах. В 1921 г. предпринимается попытка организации научного кабинета библиотековедения (с лабораториями для практических занятий библиотекарей). В 1927 г. открыт «кабинет библиотекаря». Пять лет спустя на базе консультационного отдела был организован научно-методический отдел, в задачу которого входило оказание методической помощи библиотекам по различным направлениям деятельности.

Шли годы. В канун 90-летия отдела библиотековедения при научно-методическом отделе ХГНБ им. В.Г. Короленко был создан читальный зал библиотековедения. В настоящее время специализированный фонд читального зала составляет 10 тыс. документов, — наиболее полное в Харькове собрание изданий по информатике, библиотековедению, книговедению, библиографоведению, издательскому делу. Справочно-поисковый аппарат включает систему традиционных карточных каталогов и картотек, а также их электронные аналоги. В частности, в начале 2008 г. создана электронная версия алфавитно-предметного указателя к систематическому каталогу.

Ежегодно услугами читального зала пользуется около 850 читателей: специалисты (70%), студенты (20%), научные работники (10%). Количество посещений — 4 тыс., книговыдача составляет 14 тыс. документов. Интересными и полезными, по мнению коллег, являются массовые мероприятия, которые проводятся сотрудниками: Дни специалиста, Дни информации, книжные выставки, в т.ч. виртуальные (внедрены в практику работы в 2007 г.).

Одно из основных направлений деятельности — информационное обеспечение профессиональных запросов и потребностей специалистов библиотечного дела. С 1996 г. ежеквартально издается уникальный (единственный на Украине) сводный каталог новых поступлений в библиотеки Харькова документов по библиотечному делу, библиотековедению и библиографоведению. Электронный аналог каталога доступен в сети Интернет на веб-странице библиотеки. В 2007 г. начата работа по созданию библиографической БД «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство: зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова». Осуществляется справочно-библиографическое обслуживание в режиме он-лайн. Выполняются библиографические и фактографические справки по запросу пользователей через сеть Интернет. Сотрудники ХГНБ им. В.Г. Короленко оперативно информируются о новых поступлениях профессиональных изданий в электронной форме.

В мае 2008 г. научно-методический отдел организовал международные научные чтения «Перший у країні відділ бібліотекознавства: до 105-ї річниці заснування». Обсуждались актуальные вопросы становления отечественного и регионального библиотековедения, развития методической деятельности, информационного обеспечения профессиональных запросов специалистов библиотечного дела и другие. Состоялась презентация виртуальной методической службы «Колегам бібліотекарям», созданной с целью наиболее полного обеспечения профессиональных потребностей библиотечных специалистов.

В.Ю. Гарькавец

АВТОРИТЕТНЫЙ / НОРМАТИВНЫЙ ФАЙЛ ПРЕДМЕТНЫХ РУБРИК КАК ОСНОВНОЕ СРЕДСТВО ТЕМАТИЧЕСКОГО ПОИСКА В ЭЛЕКТРОННОМ КАТАЛОГЕ ХГНБ ИМ. В.Г. КОРОЛЕНКО

В 2002 г. ХГНБ им. В.Г. Короленко приобрела полный пакет автоматизированной информационно-библиотечной системы ИРБИС, что дало основание и явилось началом создания авторитетного файла предметных рубрик.

Изучив технические особенности программы ИРБИС и ее возможности, было принято решение о создании такого предметного рубрикатора, который, с одной стороны, максимально соответствовал бы наиболее разнообразным и неожиданным запросам, а с другой — раскрывал содержание документа.

Тематический охват авторитетного файла предметных рубрик (ПР) универсален. Формат представления данных разработан с учетом методики предметизации.

Рубрикатор двуязычен, т.е. ведется на русском и украинском языках. Независимо от того, на каком языке представлен документ, пользователи библиотеки могут осуществлять поиск информации как на украинском, так и на русском языках.

Основная задача, которая стоит перед нами, — сделать тематический поиск в электронном каталоге наиболее эффективным и релевантным запросам пользователей. Авторитетный файл предметных рубрик дает возможность проводить глубокий и результативный поиск в ЭК, обеспечивает его полноту и точность, используется как контролирующей словарь в организации тематического доступа к библиографическим записям документов.

Авторитетные / нормативные записи предметных рубрик включают заголовок ПР с подзаголовками, ссылочно-справочный аппарат, примечания, индекс ББК и другую информацию, характеризующую

данную рубрику. Каждая из предметных рубрик может содержать тематический, географический, хронологический или формальный подзаголовки.

Основное правило методики предметизации — адекватное отражение содержания документов, а грамотно составленная предметная рубрика обеспечивает более точный результат поиска, нежели поиск по ключевым словам. Преимущество предметных рубрик в том, что каждая из них представляет собой законченную мысль и дает точную информацию о документе, а комплекс ПР со всеми подзаголовками дает возможность раскрыть все аспекты предмета. Каждая рубрика раскрывает содержание документов, в том числе тех, название которых не информативно, и исключает возникновение информационного шума при поиске нужной темы.

На сегодняшний день список предметных рубрик составляет 92400 записей и постоянно пополняется новыми понятиями. Процесс создания рубрикатора бесконечен, потому что будут появляться новые понятия, следовательно, будут формироваться новые рубрики.

Электронная предметизация, сохраняя основные принципы традиционной обработки документа, предоставляет более широкие возможности использования предметизационного информационно-поискового языка. Это связано с тем, что в электронной среде вопрос об объеме термина индексирования утрачивает свою актуальность. В машиночитаемых ИПС количество предметных рубрик значительно увеличивается, что способствует более точному, глубокому и адекватному раскрытию информации, содержащейся в документе.

Следует отметить, что создание предметного рубрикатора в ХГНБ имело свои особенности. Большое внимание уделялось отраслям знаний со значительным количеством новой и актуальной информации. Это, как правило, экономика, техника, психология, педагогика, право и др.

Предметизируются все виды документов, которые вносятся в электронный каталог: книги, авторефераты диссертаций, методические и учебные издания, электронные документы.

Предметизация для ЭК — это интеллектуальный анализ содержательных и формальных признаков документа с целью его отражения в поисковой системе с помощью языка предметных рубрик (ЯПР). Качество предметизации зависит от точности отражения содержания документа.

Кроме высокой точности, глубины и качества предметизации, необходимо постоянно развивать и поддерживать актуальность авторитетного файла предметных рубрик, пополнять профессионально подобранной лексикой с тем, чтобы он отражал новейшую специальную терминологию, достижения во всех областях теории и практики; совершенствовать его структуру и справочно-поисковый аппарат.

Сегодня главным преимуществом электронного каталога в информационно-поисковой системе ХГНБ является то, что поиск необходимой информации в нем производится комплексно, с использованием различных видов поиска (по автору, заглавию, классификационному индексу, ключевым словам, предметным рубрикам и т.д.).

В процессе организации ЭК мы, естественно, не только приобрели определенные практические навыки, но в тоже время столкнулись с рядом проблем. Так, стремительное внедрение в библиотечную практику новых информационных технологий поставило перед индексаторами целый комплекс проблем, вызванных отставанием теории лингвистического обеспечения от реальной практики развития информационно-библиотечных систем. Мы начинали формировать электронный каталог, не имея ни опыта работы по вербальному индексированию, ни научно обоснованных рекомендаций по выбору параметров обеспечения предметного входа в ЭК.

Конечно, индексаторы-практики прилагают много усилий для достижения максимальной точности и научности формулировок предметных рубрик, пользуясь при этом различными словарями, отраслевыми справочниками, энциклопедиями, консультируясь со специалистами соответствующих отраслей знания.

Поскольку для каждого поступившего документа составляется предметная рубрика на двух языках, мы используем АПУ таблиц ББК на русском языке, таблицы УДК, АПУ к ним и информационно-поисковый тезаурус (ИПТ) НПБ Украины, изданные на украинском языке.

Развитие корпоративных сетей требует ведения автоматизированной каталогизации в едином формате. Использование единых для всех правил научной каталогизации, инструктивных и методических материалов по вопросам индексирования в АБИС — это назревшая необходимость.

Использование готовых электронных информационных продуктов позволит добиться высокого уровня стандартизации автоматизированной каталогизации.

Согласование национальных условий стандартизации представления каталогизационных данных, формирование единого информационного обеспечения, интеграция информационно-библиотечных ресурсов будут способствовать вхождению Украины в мировое информационное пространство.

Корпоративная каталогизация библиотек требует высокого качества индексирования информации, а это серьезная аналитическая и сложная интеллектуальная работа, следовательно, без обеспечения постоянного повышения информационной и лингвистической культуры специалистов, работающих с ИПЯ, эти задачи не решить. Необходима высокая профессиональная подготовка и систематическое повышение квалификации кадров.

РИТОРИКОЗНАВЧИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД ЦЕНТРУ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ СТРАТЕГІЮ ФОРМУВАННЯ «БІБЛІОТЕКИ РИТОРИЧНИХ ЗНАНЬ»

Риторикознавчий бібліотечний фонд представлено до розгляду як такий, що реально сформований на базі бібліотеки авторського Центру риторичної культури «Радість Творчості» (Київ, 2001–2009). Він є основою концептуальної моделі цілеспрямованого створення «Бібліотеки риторичних знань», лейтмотивом якої є заклик українських неокласиків «Et fonde!» («До джерел!»). Відпочатку (в процесі обдумування плану будівництва Центру та його стратегічної місії — культурно-просвітницької діяльності) «Бібліотека» задумувалася як окрема кімната, що містить накопичені і постійно поповнювані риторикознавчі видання, привезені з різних куточків ближнього й далекого зарубіжжя. Це зумовлювалося бажанням авторка заявити про серйозні наміри зі становлення школи риторичної культури журналіста-оратора, зокрема — надання посильної допомоги студентам, що мають потребу в позааудиторному спілкуванні, залучення їх до духовної скарбниці риторичних знань і пробудження в них потреби самовдосконалюватися в царині риторики як унікальної й універсальної сфери гуманітарного знання, як особливої мовленнєвої форми гуманітарної культури, як теорії ораторського мистецтва (красномовства).

Із часу перебування в докторантурі Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2004–2007 рр.) вочевидь виявилися стратегічні завдання подальшої науково-педагогічної діяльності автора — орієнтація на міжпредметність проведених досліджень, інтернаціоналізм, антропоцентризм та ефективну інтеграцію наукових результатів до навчально-виховного процесу підготовки майбутніх представників мас-медійної еліти. Це пов'язано з комплексним — інтеграційним — підходом до вивчення суті, структури та функцій риторичної культури професійних мовців-комунікантів (і їх місіонерських завдань) як у контексті філософсько-культурологічного осмислення фундаментальних проблем риторики на межі століть, так і прикладних можливостей неориторичної освіти і виховання студентської молоді крізь світло відродження християнських цінностей у системі сучасної вищої школи.

Нині «Бібліотека риторичних знань» як книгосховище налічує понад десять тисяч друкованих видань (наукової, науково-популярної і навчально-методичної літератури, словників, довідників, енциклопедій, хрестоматій, періодичних видань, збірок матеріалів конференцій і семінарів з риторики, журналістики, мовних комунікацій тощо) та великої кількості різноманітних аудіовізуальних матеріалів (дисків, касет,

фотографій). Бібліотечний фонд Центру представлено насамперед риторикознавчими працями й окремими розробками як відоміших, так і менш відомих вітчизняних і зарубіжних дослідників-риторів старшого, середнього й молодого покоління найрізноманітніших риторико-педагогічних шкіл, напрямів і течій; ретельно зберігаються в ньому як і дещо застарілі, так і новітні видання та перевидання для всіх рівнів освіти (дітей і дорослих, школярів та студентів, аматорів і фахівців), зокрема широко представлена панорама сучасного етапу становлення риторики як наукової, навчальної і популярної дисципліни. Завдяки його надбанням проводиться подальша цілеспрямована систематизація знань про тенденції розвитку риторики в Україні і світі, до бібліографічного покажчика додаються нові видання, простежується персональний внесок кожного з дослідників-риторів до риторикознавчого відродження. Так, з-поміж авторів-дослідників, викладачів і вчителів загальної й часткової риторики (і суміжних із нею дисциплін), презентованих у фонді, про який йдеться, наведемо деякі імена найплідніших українських, російських і білоруських колег (за алфавітом): С. Д. Абрамович, В. І. Аннушкін, О. О. Волков, О. Н. Зарецька, З. Й. Куньч, Л. І. і О. М. Мацьки, А. К. Михальська, С. О. Мінеєва, В. В. Молдован, В. П. Олійник, М. І. Панов, Ю. П. Рождественський, Г. М. Сагач, О. А. Сербенська, Й. А. Стернин, М. Ю. Чикарькова, О. А. Юніна й ін.

Для прикладу, зазначимо й назви праць (переважно навчальних підручників) цих та інших авторів, а також міста й роки їхніх видань: «Риторика» (Чернівці, 2000), «Риторика загальна та судова» (К., 2002), «Мовленнєва комунікація» (К., 2004) Абрамовича Семена Дмитровича, Гураль Майї Ігорівни, Молдована Валеріана Васильовича, Чикарькової Марії Юріївни; «Риторика» (М., 1999, 2000), «Основи ораторської майстерності, чи У гонитві за Цицероном» (М., 2003) Александрова Дмитра Александровича; «Перша руська «Риторика» XVII століття» (М., 1999), «Історія руської риторики» (М., 1999, 2002), «Риторика» (М., 2006) Аннушкіна Володимира Івановича; «Культура фахового мовлення» (Чернівці, 2005) Бабич Надії Денисівни; «Культура й мистецтво мовлення» (Ростов-н/Дону, 1999) Введенської Людмили Олексіївни і Павлової Людмили Григорівни; «Ораторське мистецтво» (К., 2002), «Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення» (К., 2008) Єлісовенка Юрія Петровича; «Ораторське мистецтво» (К., 2002) Зубенко Людмили Григорівни; «Риторика» (К., 2003) Мацьків Любові Іванівни й Оксани Михайлівни; «Риторика» (К., 2000), «Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації» (К., 2003), «Словник основних термінів та понять риторики» (К., 2006), «Вибрані твори» з риторики (Рівне, 2006) Сагач Галини Михайлівни; «Мистецтво риторики» (Сімферополь, 2001), «Кишенькова риторика» (Севастополь, 2005) Таранова Павла Сергійовича; «Політична риторика» (М., 2002) Хазагерова Георгія Георгійовича;

«Риторика» (К., Х., 2003) Чибісової Наталі Григорівни й Тарасової Ольги Ігорівни; «Риторика» (Мн., 2000), «Мистецтво переконувати» (М., 2002) Шейнова Віктора Павловича та багато ін.

Підготовлено до друку перші авторські проекти із серії «Бібліотека риторичних знань і старань журналіста-оратора від «А» до «Я». Готуються інші риторико-, педагогіко- і журналістикознавчі проекти — навчальні програми курсів і спецкурсів, навчально-методичні розробки і комплекси, рекомендаційні бібліографії, анотовані каталоги, тематичні огляди, покажчики і підбірки літератури, термінологічні словники і довідники, цитатники і хрестоматії, інші друковані та електронні видання, що враховують накопичений досвід автора й кращі традиції попередніх авторів-укладачів.

В.П. Жукова

ЕЛЕКТРОННЕ СЕРЕДОВИЩЕ: ОХОРОНА ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ БІБЛІОТЕК

Локальні та корпоративні комп'ютерні мережі бібліотек стали невід'ємною частиною інформаційного простору й одним із елементів у ланцюгові світових інформаційно-документальних комунікацій. У професійно-діяльнісному середовищі бібліотеки персональний комп'ютер (ПК) є нині одним з головних засобів виробництва. Але неможна зневажати той факт, що перші зразки електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) виникли в середині ХХ ст. на світовому ринку не тільки як чергове досягнення людства, але й як продукт ринку. І тільки через двадцять років експлуатації ПК учені замислилися про його негативний вплив на організм людини. Найвимогливіші у світі нормативи щодо якості дисплеїв затверджені у Швеції. Цих стандартів дотримуються всі провідні фірми-виготовники моніторів. Тому сьогодні до бібліотек необхідно встановлювати якісне обладнання й обов'язково складати нормативно-правову документацію щодо експлуатації ПК.

Персонал бібліотек, що працює за ПК повинен проходити первинний медичний огляд при наймі на роботу, а також раз на два роки проходити повторні медичні огляди в терапевта, невропатолога й офтальмолога, жінки обов'язково проходять огляд в акушера-гінеколога. Не допускається до роботи на ПК персонал з захворюваннями, що враховані в загальному списку протипоказань це — гіпертонічна хвороба ІІІ стадії, хронічні форми психічних захворювань, центральної нервової системи, системи крові, очей, нирок і печінки, злоякісні пухлини, ендокринні захворювання з вираженими порушеннями функцій ендокринних залоз, виразка шлунку і дванадцятипалої кишки з хронічним рецидивуючим перебігом, тяжкий ступінь бронхіальної астми, туберкульоз, хронічна недостатність легенів і серця, вагітність, період лактації, маткові кровотечі.

Умови праці осіб, які працюють з ЕОМ, повинні відповідати I класу (оптимальні умови праці) або II класу (допустимі умови праці), згідно з гігієнічною класифікацією праці. Площа відведена для одного робочого місця з ПК повинна складати не менше 6 м^2 , а загальна площа — не менше 20 м^2 . Природне світло повинно падати збоку, переважно зліва. Робочі місця з ПК повинні розташовуватися на відстані 1 м від стіни із світловими прорізами. Відстань між поверхнями відеотерміналів має бути не меншою $1,2 \text{ м}$. Відстань між тильною поверхньою одного відеотерміналу й екраном іншого не повинна бути меншою $2,5 \text{ м}$. Прохід між рядами робочих місць має бути не менше 1 м. Конструкція робочого місця працівника має забезпечувати підтримання оптимальної робочої пози з такими ергономічними характеристиками: ступні ніг — на підлозі, або на підставці для ніг, стегна в горизонтальній площині, передпліччя — вертикально, лікті під кутом — $70\text{--}90^\circ$ до вертикальної площини, зап'ястя зігнуті під кутом не більше — 20° відносно горизонтальної площини, нахил голови — $15\text{--}20^\circ$ відносно вертикальної площини. Для робочого стола під ПК рекомендовано: висота 725 мм , ширина — $600\text{--}1400 \text{ мм}$, глибина — $800\text{--}1000 \text{ мм}$. Робоче крісло повинно мати певні особливості, що враховують індивідуальну анатомію користувача ПК, — для зниження м'язового навантаження хребта.

Облаштування робочих місць, обладнаних персональними комп'ютерами, має забезпечувати належні умови освітлення приміщення і робочого місця, відсутність блисків: коефіцієнт природної освітленості повинен бути не нижче $1,5\%$. Вікна приміщень із відеотерміналами повинні мати пристрої для відкривання, а також жалюзі, штори, зовнішні козирки тощо. Штучне освітлення приміщення має бути обладнане системою загального рівномірного освітлення. Рівень освітленості на робочому столі в зоні розташування документів має бути в межах $300\text{--}500 \text{ лк}$. У приміщеннях, де переважають роботи з документами, допускається використовувати систему комбінованого освітлення. При необхідності додатково до загального освітлення встановлюються світильники місцевого освітлення. Для уникнення підвищеної стомлюваності очей на робочому місці з ПК повинні бути достатньо високий рівень освітлення, фон приміщення в полі зору користувача ПК не повинен бути яскравим, а контрасти — високими. Приміщення з автоматизованими робочими місцями повинні бути обладнані системами опалення, кондиціонування повітря або припливно-витяжною вентиляцією, оптимальні параметри мікроклімату: температура — $20 \pm 2^\circ \text{C}$, відносна вологість — $45 \pm 7\%$. Для підтримки припустимих значень мікроклімату і концентрації позитивних та негативних іонів необхідно передбачувати установки, або прилади зволоження, штучної іонізації та кондиціонування повітря. Джерелами шуму на робочих місцях операторів ПК є друковані пристрої, сканери дисководи. Рівні шуму на

робочих місцях можуть досягати 56-76 дБ А, а при роботі друкуючого устаткування — 82 дБ А. Для забезпечення нормованих рівнів шуму у виробничих приміщеннях та на робочих місцях застосовуються шумопоглинаючі негорючі або складногорючі матеріали. Для уникнення впливу негативних і шкідливих чинників: шуму вібрації, рентгенівського, ультрафіолетового, інфрачервоного, світлового випромінювань, електростатичного поля між екраном і оператором. Уміст озону не повинен перевищувати — 0,1 мг/м², уміст оксидів азоту — 5 мг/м², наявність пилу — 4 мг/м².

Таким чином, найважливішими аспектами зниження негативного впливу ПК на користувачів повинні бути: всебічна інформованість персоналу бібліотек, доступність нормативної і правової документації, а також знання методів, що дозволяють збільшити захисні можливості самого організму і знизити вплив негативних чинників електронного середовища.

В.Ю. Вахнован

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Зміни в суспільному розвитку України суттєво підвищили роль соціологічних досліджень у бібліотечній сфері. В умовах демократизації та інформатизації суспільства вони набули важливого значення як засіб вивчення сучасних інформаційних, освітніх, культурних потреб користувачів та в цілому інтелектуального потенціалу соціуму. Отримані результати соціологічних досліджень надають можливість бібліотеці оперативно адаптуватися до функціонування в мінливих політичних, економічних, соціокультурних умовах та визначати пріоритетні напрями розвитку.

Аналіз процесу зародження і становлення бібліотечної соціології свідчить, що історія соціологічної думки в українському бібліотекознавстві сягає середини ХІХ — початку ХХ ст. і пов'язана з активізацією культурницького руху, спрямованого на підвищення рівня освіти серед населення, а також заснуванням публічних бібліотек у Києві, Харкові, Одесі, Житомирі, Кам'янці-Подільському й інших губернських містах, бібліотек вищих навчальних закладів, громадських, наукових товариств, недільних і земських шкіл, товариства «Просвіта». Одними із перших, хто розпочав вивчення проблеми поширення книги та читання, були представники прогресивно налаштованої української інтелігенції, педагоги, просвітяни, діячі української культури: Х. Алчевська, Д. Балака, Б. Грінченко, М. Корф, О. Потебня, С. Русова та ін.

Визначальною віхою у розвитку бібліотечної соціології став Перший Всеросійський з'їзд з бібліотечної справи (1911 р.), на якому було

визначено нагальну необхідність вивчення складу читачів і читацьких інтересів.

Зміна соціально-політичного устрою у 20 — на початку 30-х рр. ХХ ст. стимулювала науковий інтерес до вивчення книги і читання в Україні, хоча й орієнтувала на здійснення ідеологічного впливу на читацькі запити. Найбільшим центром вивчення читача і читання став Український науковий інститут книгознавства (УНІК) при Всенародній бібліотеці України (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського НАН України) та його структурний підрозділ — Кабінет вивчення книги і читача. Серед тих, хто брав активну участь у проведенні досліджень, співробітники Кабінету: В. Іванушкін, Ю. Меженко, Д. Балика, Н. Фрід'єва, Я. Керекез; співробітники найбільших бібліотек України: Б. Борович, А. Вясківський, К. Довгань, В. Козловський, Л. Коган, Я. Ривлін, К. Рубинський; педагоги: О. Білецький, Д. Чижевський, С. Сіропалко. Їхні праці створили наукове підґрунтя для розвитку бібліотечної соціології, заклали основи методології та методів дослідження, розробки бібліотечнознавчої термінології, практичних засад організації та проведення соціологічних досліджень у бібліотеках.

У 30–50-ті рр. ХХ ст. стан бібліотечної соціології можна охарактеризувати як період стагнації. У цей час піддається нищівним репресіям та знищується когорта видатних учених книгознавців, бібліотекознавців, бібліографів; вивчення читання і читача є до поодиноких, украй політизованих публікацій; наявні праці з методології та методики вивчення читача і його читання піддаються критиці й отримують визначення як «буржуазно-націоналістичні». Здійснюється дискредитація соціології як науки, припиняється дослідницька робота.

60–70-ті рр. ХХ ст., які ввійшли в історію як «час відлиги» та зміни політичного курсу держави, характеризуються відродженням соціологічних досліджень у бібліотекознавстві. Однією із найважливіших дослідницьких проблем стало визначення зв'язків і співвідношень соціології з бібліотекознавством, переосмислення ролі бібліотеки в житті суспільства, проведення ґрунтовного аналізу її потенційних можливостей у сприянні освіті, поширенню передового досвіду та досягнень науки і техніки. Вивченню цих проблем присвятили свої праці відомі російські й українські бібліотекознавці: М. Афанасьєв, С. Волкова, Н. Добриніна, І. Осипова, В. Пілецький, С. Смирнова, В. Стельмах, А. Чачко, О. Чубарьян, С. Шматова й ін.

Друга половина 80 — початок 90-х рр. ХХ ст. ознаменувались демократичними змінами в державі та характеризувалися інтенсивністю зростання унікальної за змістом соціологічної інформації, активізацією проведення масштабних теоретико-прикладних соціологічних досліджень. З 1988 р. в Україні формується ієрархічна галузева

система бібліотечних соціологічних служб, у якій головною організацією визначено Державну республіканську бібліотеку УРСР (Національна парламентська бібліотека України), опорними регіональними центрами — Харківську державну наукову бібліотеку ім. В.Г. Короленка й Одеську державну наукову бібліотеку ім. О.М. Горького, базовими — обласні бібліотеки та декотрі ЦБС. Розвиток бібліотечної соціології в Україні визначався реальною необхідністю оперативного вивчення потреб соціуму в нових умовах, хоча й характеризувався нестабільністю державного фінансування бібліотек. Разом з тим, активізація соціологічних досліджень уможливила накопичення значного обсягу цінної інформації про структуру сучасного українського користувача, його потреби, запити, інтереси, переваги тощо.

Результати ґрунтовних досліджень користувача та читання в сучасному українському суспільстві, проведених протягом 90-х рр. ХХ ст. — початку ХХІ ст., стали свідченням переходу до нового етапу формування бібліотечної соціології на теренах демократичної України, змусили переосмислити традиційне сприйняття бібліотеки та її суспільної місії. Водночас, виникла нагальна потреба створення концептуальної моделі соціологічної служби бібліотеки, визначення пріоритетних напрямів її функціонування в умовах демократизації, інформатизації та розбудови ринкової економіки.

М.А. Низовий

СТАТИСТИКА ДРУКУ І КНИГОЗНАВСТВО (до проблеми єдності і відмінності)

З'ясування «відношень» між спорідненими і суміжними науковими та навчальними дисциплінами є неминучим і цілком природним явищем їх розвитку, оскільки без визначення хоча б пунктирної демаркаційної лінії між ними їх самостійне існування неможливе.

Вивчення, наприклад, взаємозв'язків між статистикою друку і бібліографією привело до усвідомлення того, що державна бібліографічна реєстрація творів друку є першим етапом їх статистичної обробки і він завжди був і залишиться за своєю сутністю бібліографічним.

Набагато складніше з'ясування відношень між статистикою друку і книгознавством, оскільки від часу їх виникнення більшість книгознавців вважали статистику друку (бібліографічну статистику) невід'ємною складовою книгознавства, а відомий бібліографознавець і книгознавець А.І. Барсук навіть вказав місце статистики друку серед практичних галузей книжкової справи та наукових дисциплін у своїй знаменитій «Принциповій схемі книгознавства».

Подальший розвиток статистики друку з використанням комп'ютерних технологій свідчить, що вона здатна інтегрувати в собі

методологію і методику кількісного вивчення процесів підготовки, випуску, розповсюдження та використання творів друку (документів) у суспільстві, поєднуючи в собі основні здобутки видавничої, бібліографічної книготорговельної та бібліотечної статистик.

Таким чином, статистика друку стала самостійною ланкою наукової і практичної діяльності, яка притаманними їй прийомами та методами розкриває кількісну (в нерозривному зв'язку з якісною) сторону процесів підготовки, випуску, розповсюдження та використання творів друку (документів) у конкретних умовах місця і часу.

Однак це не є підставою вважати статистику друку складовою книгознавства. Оскільки вона, як й інші галузеві статистики, є науковою і практичною дисципліною подвійного підпорядкування. Основуючись на основних положеннях наукових дисциплін книжкової справи, статистика друку одночасно ґрунтується на основних принципах і методах статистичної науки та практики. Методологічні положення загальної теорії статистики і соціальної статистики мають для неї принципове значення, оскільки тільки опора на них підводять під статистичну практику дійсно наукові основи.

Першорядне значення, зокрема, для теорії і практики статистичного обліку творів друку (документів) є принципові положення загальної теорії статистики про три послідовні стадії (етапи) кожного статистичного дослідження: 1) статистичне спостереження; 2) зведення і групування; 3) статистичний аналіз, які є основою статистичного методу.

Саме це виокремлює статистику друку зі складу книгознавства і піднімає її на вищий рівень наукового вивчення й узагальнення книжкової справи як соціального феномену.

Є.М. Тодорова

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БІБЛІОГРАФІЮ УКРАЇНИ

Найважливішою умовою розвитку науки, джерела бібліографознавства, є розробка її термінологічної системи, вирішення теоретичних, методологічних, методичних, технологічних організаційних та інших проблем.

Визначення терміна «національна бібліографія» є понині найскладнішим і найдискусійнішим питанням як у світовому, так і в українському бібліографознавстві.

Якщо з поточним обліком друкованих документів в Україні справа більш-менш визначена, то ретроспективний облік (УБР) ще потребує вирішення як у теоретичному, так і в організаційному та методичному сенсі.

Уперше думку про необхідність ретроспективного обліку українських видань висловив П. Єфименко усередині ХІХ ст. (1858 р.).

У 1862 р. М. Мізько наголошував на створенні УБР, у якому б бібліографувалися твори українською мовою та про Україну, тобто головними ознаками називалися мовна й змістовна.

Практичного втілення цих думок ретроспективна національна бібліографія України набула у фундаментальних працях М.Ф. Комарова «Бібліографічний покажчик нової української літератури» (1883р.) та І.О. Левицького «Галицко-русская библиография XIX столетия» та «Українська бібліографія Австро-Угорщини». Головними ознаками складання покажчика М. Комарова були мовний, авторський, змістовний; покажчиків І. Левицького — територіальний, мовний, авторський. На жаль, визначення терміна «національна бібліографія» в цих працях відсутні.

Практичний розвиток української національної бібліографії продовжувався протягом ХІХ ст. завдяки вищезазначеним працям, а також роботам М. Максимовича, Д. Зубрицького, О. Лазаревського, Д. Дорошенка та ін. Теоретичне обґрунтування національної бібліографії почалося в Україні у ХХ ст.

Першу спробу в цьому напрямі зробила Бібліографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ) у Львові під орудою І.О.Левицького (1909 р.).

У 1919 р. проблему національної бібліографії намагався вирішити Український бібліографічний інститут, сформулювавши визначення її поняття, принципи добору літератури, види документів як об'єкта бібліографування тощо.

У період національного відродження 1918–20-х рр. також продовжувалася плідна робота як з теоретичного, так і практичного вирішення проблем поточного та ретроспективного бібліографування українського друку. Плідно працювали в цьому напрямі співробітники УНІКУ на чолі з Ю.О. Меженком. Теоретичні засади УБР розробляли відомі бібліографи Ю. Меженко, Ф. Максименко, М. Сагарда, М. Ясинський, С. Маслов та ін. У цей період точилися жваві дискусії щодо визначення понять «українська книга», «репертуар української книги», «національна бібліографія», «бібліографічна україніка», «державний друк» тощо (конференції 1923, 1925, 1930 рр.)

Щодо основних принципів добору документів до УБР висловлювалися різні погляди і підходи — одна ознака — територіальна (С. Маслов, Д. Балака); декілька ознак — територія, авторство, зміст (М. Сагарда), територія, мова, зміст (С. Постернак); комплексний підхід на основі галузевого розмежування (Ю. Меженко, П. Іноземцев).

У проєкті, розробленому Бібліографічною комісією ВБУ, УБР розглядався як основа, складова національної бібліографії, покликаний

включати як рукописи, так і друковані твори (книжки, журнали, газети, статті з періодичних видань, графічні, нотні, картографічні видання). Головною ознакою добору документів була зазначена територія, додатковими — мова, національна приналежність авторів, зміст.

Таким чином, у 20-ті рр. ХХ ст. почала формуватися концепція УБР як основи національної бібліографії України.

30-ті рр. ХХ ст. відомі боротьбою проти «українського буржуазного націоналізму», що припинило плідну як наукову, так і практичну роботу над створенням УБР.

Лише в 1945 р. Ю.О. Меженко повернувся до наукового визначення УБР, запропонувавши обговорити цю проблему на нараді у ВБУ. На жаль, заборона розробляти національну тематику знову на тривалий час припинила цю роботу.

На початку 70-х рр. ХХ ст. І.І. Корнейчик у передмові до монографії «Історія української бібліографії, Дожовтневий період» (Х., 1971) теоретично обґрунтував зміст національної бібліографії, яка базується на національно-територіальному принципі. Як додаткові ознаки він називає авторську, мовну і змістовну щодо документів, які вийшли друком за межами України.

Знаковою подією в теоретичному і практичному розвитку національної бібліографії України став Міжнародний конгрес з національної бібліографії в Парижі (1977 р.). У його рекомендаціях були чітко визначені питання організації, принципи та види добору документів, форми бібліографічних посібників, методи бібліографування тощо.

90-ті рр. ХХ ст. стали дійсно плідними у вирішенні проблем УБР. Перший конгрес Міжнародної асоціації україністів (1990р.) визначив зміст терміна «україніка» як загального, об'єднуючого поняття, до складу якого належать документи, створені як в Україні, так і за її межами (автори-українці, мова, зміст), збираючи в одних фондах як первинну інформацію, зокрема рукописну, так і вторинну, бібліографічну.

Після розпаду СРСР у незалежних державах розпочався новий етап теоретичного осмислення і практичного втілення національної бібліографії. На початку 90-х рр. у журналі «Советская библиография» (пізніше — «Бібліографія») точилася жвава дискусія щодо визначення понять «державна» та «національна» та їх співвідношення. Її учасниками були також і українські науковці. Серед різноманітних пропозицій щодо визначення терміна «національна бібліографія». Основними були визначені три типи національної бібліографії, які б будувалися за такими ознаками: державними, мовними, комплексними.

Нормативні та довідкові видання також понині не дають чіткого визначення терміна «національна бібліографія».

У 90-ті рр. ХХ ст. українські фахівці також по-різному трактували термін «національна бібліографія».

І. Вовченко наполягала на основному принципі добору документів — територіальному, Я. Дашкевич — мовному, А. Корнієнко та В. Патока — національно-державному; П. Голобуцький та Е. Жлудько — національному книгодрукові, Г. Швецова-Водка — територіальному (в межах певної держави та за її межами — за ознакою мови, авторства, змісту), В. Омельчук — за ознакою багатоаспектного поняття «українська книга» (мова, територія, зміст, авторство).

Не була вирішена й така проблема, як визначення об'єкта бібліографування (тобто види документів, різні носії інформації тощо).

У ХХІ ст. мають надати визначення основних понять, а також вирішити численні організаційні і методичні питання.

Л.В. Глазунова

МЕТОДИКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Методико-технологічний розділ бібліографознавства — це сфера знань щодо прийомів, правил, способів, процесів та операцій бібліографічної роботи.

Методика бібліографії — «найстаріша» та найрозгалуженіша наукова дисципліна, яка:

- здійснює розробку прийомів, правил і способів, критеріїв та показників якості й ефективності практичної бібліографічної діяльності, методів її економічного аналізу;
- сприяє впровадженню стабільних нормативів, нових методів і технічних засобів, ресурсозберігаючих технологій у практику бібліографування та бібліографічного обслуговування;
- забезпечує раціоналізацію пошуку, переробку, зберігання, передавання, сприймання та використання бібліографічної інформації, підвищення ефективності та якості всіх напрямів бібліографічної роботи.

Нині в працях багатьох спеціалістів досить поширеною є думка щодо нерозривності методики бібліографії із використанням традиційної, «ручної» технології створення та розповсюдження бібліографічної інформації. Традиційну методику змінює технологія бібліографії, що пов'язано з упровадженням у практичну бібліографічну діяльність нових інформаційних технологій.

Виокремлення технологічного розділу як окремого аспекту бібліографічної науки відобразилося в міждержавному стандарті ГОСТ 7.0-99 «Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения». Обґрунтування її як спеціальної

наукової та навчальної дисципліни міститься в працях російських дослідників К. Г. Астапович «Библиотечная технология» (М., 1991–1993), М.Г. Вохришевої «Теория библиографии» (Самара, 2004), І. С. Пілко «Технологические процессы в библиотечной работе» (М., 2005), «Информационные и библиотечные технологии» (СПб., 2006).

Так, М.Г. Вохришева в навчальному посібнику «Теория библиографии» (Самара, 2004) тлумачить технологію бібліографії як «наукову дисципліну, що розробляє технологічний аспект БД» і пропонує її надалі не відділяти від методики та викладати саме «методику і технологію БД». Автор дещо, на наш погляд, суперечить собі, зазначаючи далі: «... технологія — це дія, оперування матеріалами і процесами. У ній присутнє дещо від мистецтва, що залежить від творчих здібностей діючої особистості. Вона пов'язана з попередньою технологією, а не тільки з наукою. Не випадково, що в електронному середовищі спостерігається функціонування принципово тих же жанрових видів бібліографічного продукту, що і в традиційному друкованому варіанті» (с. 160).

На думку вітчизняних учених, зокрема Г.М. Швецової-Водки, даний термін розроблене ний недостатньо. У навчальному посібнику «Вступ до бібліографознавства» (К., 2004) автор зауважує: «...стандартизований термін «інформаційна технологія» ... означає «сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, що об'єднуються у технологічний комплекс, який забезпечує збирання, створення, збереження, накопичення, обробку, пошук, виведення, копіювання, передачу та поширення інформації. Відповідно, технологія бібліографії як інформаційної діяльності повинна створювати такий же комплекс, але щодо одного виду інформації — бібліографічної. Із визначення слідує також, що технологія не є розділом наукової дисципліни, а, радше, одним із об'єктів її вивчення» (с. 173). Ми вважаємо цей підхід логічно обґрунтованішим.

Аналізуючи тенденції практичної бібліографічної діяльності в Україні, необхідно констатувати, що комп'ютеризація й автоматизація бібліографічних процесів поки що суттєво не вплинула на їхні результати.

Найсуттєвішою проблемою є паралелізм і дублювання в роботі комунікаційних посередників, відсутність координації та кооперації в діяльності всіх суб'єктів зі створення та розповсюдження БІ.

Сприяти вирішенню означеної проблеми з точки зору організації бібліографії можна було б через створення ефективної системи аналітико-синтетичної переробки документів, яка б ґрунтувалася на принципах централізації та децентралізації.

БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ СВІТОВОГО ЕЛЕКТРОННОГО СЕРЕДОВИЩА: ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ В СУЧАСНОМУ БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВІ

В умовах світового електронного середовища роль практичної бібліографічної діяльності як інформаційної галузі знання безперервно зростає, що стимулює дослідження в сучасному бібліографознавстві, в яких бібліографічна діяльність розглядається як складова електронної бібліографії. Бібліографічна діяльність у нових соціальних та технологічних реаліях потребує з'ясування трансформації традиційних форм та методів, що найшло висвітлено в працях провідних фахівців бібліографознавства, бібліотекознавства, інформатики.

Теоретико-методологічні проблеми розробки бібліографічної діяльності відображено в працях таких провідних фахівців у галузі бібліографознавства, як В.О. Фокеєва, Г.М. Швецової-Водки, Л. Я. Філіпової, І.Г. Моргенштерна. Також зазначені проблеми висвітлюються в аспекті вивчення курсу «Електронна бібліографія», який розробила Л.В. Глазунова, викладач кафедри бібліографознавства та інформаційно-бібліографічної діяльності ХДАК.

Теоретико-методологічні проблеми інформаційно-бібліотечної діяльності в умовах електронного середовища висвітлено в працях М. Я. Дворкіної, О.В. Барішевої та Р.С. Гіляревського й ін. На сторінках журналу «Мир библиографии» формується словник електронної бібліографії.

Питання розвитку предметної галузі електронної бібліографії порушив перед бібліотечно-бібліографічним співтовариством В. О. Фокеєв. Своє бачення бібліографії в електронному середовищі науковець висунув у концепції пост(прото)необібліографії, яку визначив як «нетрадиційну сучасну бібліографію — інформатизований компонент соціокультурного комплексу фіксованого знання, комунікації та ціннісної орієнтації в інформаційних потоках і масивах (джерелах інформації, знання), який формує інформаційну (книжкову) культуру».

Концепція постпрото(нео)бібліографії викликала бурхливі та плідні дискусії на сторінках журналу «Мир библиографии» в межах круглого столу «Предмет дискуссии — постпрото(нео)библиография XXI века» та «Предмет дискуссии — суждения о библиографическом квадрате». Дослідники, які брали участь у дискусії, порушили актуальні питання стосовно аспектів розвитку електронної бібліографії: висвітлення концепції постпрото(нео)бібліографії як наукової формули (А.В. Соколов), поява нового терміна як імпульсу до розвитку

бібліотечної галузі (Г.В. Ядро́ва), об'єкта бібліографічної діяльності в електронному середовищі (М.І. Акіліна), філософських орієнтирів книжково-бібліографічної сфери (М.М. Панфілов), концепцію інформаційних перетворень та засобів доступу до Інтернет-знань (Н.О. Коряковцева), сучасний стан та прогнозування розвитку бібліографії у ХХІ ст. (Г.Ф. Гордукалова, Д.М. Бакун), рекламної постпрото(нео)бібліографії (О.О. Борисова), розглянуто бібліографічний метод як базовий для дослідження бібліографії в нових умовах (М. Г. Вохришева), проблеми створення оглядів Інтернет-ресурсів (С. В. Бушуєв), становлення понятійного апарату електронної бібліографії (А.І. Каптерєв) тощо.

Поширення та дискусійності набули питання, пов'язані з терміном «комп'ютерна бібліографія», запропонованого Г.М. Швецовою-Водкою. Науковцем проаналізовано й обґрунтовано класифікацію комп'ютерних бібліографічних ресурсів, яка побудована на основі ієрархії фасетів.

Розроблена класифікація викликала дискусії провідних бібліографознавців І.Г. Моргенштерна, Е.К. Беспалової, О.А. Косиревої.

Нині в умовах електронного середовища в бібліографічній діяльності відбуваються зміни, які потребують спеціального вивчення методологічних проблем. Зростає кількість та різноманітність методів дослідження в бібліографознавстві, що викликає необхідність розглянути проблеми бібліографічної діяльності на п'яти рівнях наукового пізнання, які запропонувала Г.М. Швецова-Водка в аспекті висвітлення методології бібліографії та бібліографознавства. Вивчення бібліографічної діяльності, з урахуванням нових реалій сьогодення, потребує розробки нових процедур дослідження, а також застосування певного комплексу методів, що вже склалися в сучасній методології науки.

На наш погляд, необхідним є висвітлення бібліографічної діяльності в умовах світового електронного середовища на основі таких підходів та методів наукового пізнання. Діалектичний підхід дозволяє виявити й обґрунтувати процеси трансформації бібліографічної діяльності, забезпечує об'єктивність в оцінюванні об'єкта. На основі системного підходу бібліографічна діяльність досліджується як система з урахуванням взаємозв'язків з метасистемами по відношенню до неї. У межах синергетичного підходу бібліографічна діяльність розглядається як динамічна система та статична система з точками біфуркації. Виділення в системних об'єктах структурних елементів (компонентів) — засобів, електронних ресурсів тощо — та визначення їхньої ролі забезпечує структурно-функціональний підхід. У межах діяльнісного підходу бібліографічна діяльність висвітлюється на основі взаємопов'язаних дій — одиниць діяльності. На основі технологічного підходу можливо виявити сутність та специфіку процесів бібліографічної діяльності з

використанням комп'ютерного забезпечення. Метод моделювання дозволяє розглянути бібліографічну діяльність як структурно-функціональну модель, яка репрезентується як галузь діяльності: у статичному стані (постійною є компонентна структура та функції БІ) та динаміці (зміст внутрішніх та зовнішніх зв'язків структури). Крім того, необхідним є використання методів аналізу, синтезу, індукції, дедукції та ін. загальнонаукових методів пізнання з метою відтворення цілісної картини бібліографічної діяльності в умовах електронного середовища. Використання історичного та логічного методів дозволяє простежити основні етапи розвитку теорії бібліографічної діяльності, виявити місце процесів та результатів у загальній структурі бібліографічної діяльності. Бібліографічний метод дає змогу розглянути процес генерування бібліографічної продукції на локальному та мережевому рівнях. Використання соціоінституціонального підходу уможливорює простежити стан електронної бібліографії, складовою якої є бібліографічна діяльність, як соціального інституту та високоорганізовану соціальну систему, що відрізняється структурою, глибиною, інтегрованістю своїх елементів, багатогранністю, гнучкістю, динамічністю функцій. Інформаційний підхід дозволяє розглянути розвиток бібліографічних електронних ресурсів, який набуває важливого значення через функціонування їх у всіх сферах діяльності людини. На основі критичного аналізу публікацій можливе застосування таких конкретнонаукових методів, як факторний аналіз, класифікація комп'ютерних бібліографічних ресурсів, ідентифікація електронних інформаційних ресурсів, електронний бібліографічний пошук, опитування віртуальних користувачів.

Отже, питання розвитку бібліографічної діяльності є одним з найактуальніших у сучасному бібліографознавстві. Бібліографічна діяльність в умовах світового електронного середовища — новий феномен сучасного суспільства, тому, прогнозуючи її розвиток, зазначимо, що питання теорії та методології набуватимуть нових аспектів висвітлення.

Н.К. Литвиненко

ДОВІДКОВІ ТА БІБЛІОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА ПРО ДОНБАС КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Довідково-бібліографічна практична діяльність як соціальне явище в різні етапи свого розвитку має характерні особливості, що зумовлюються її метою. Будучи одним із важливих засобів відображення культури, довідково-бібліографічна діяльність була і залишається одним із важливих елементів соціально-культурного розвитку країни та її окремих регіонів.

Так, наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. щодо Донбасу довідково-бібліографічна діяльність наукових товариств, громадських організацій

та окремих краєзнавців була реакцією на зростання потреб в інформації, присвяченій краю, його промислового розвитку, стану розвитку науки, соціальної сфери, а також була пов'язана з виникненням великої кількості видань, присвячених краю. Серед останніх чільне місце належить довідковій літературі, репрезентованій різноманітними списками, довідковими й адресними книжками, гірничопромисловими покажчиками та іншими матеріалами.

Так, 1899 р. Гірничий департамент опублікував «Список главных горнопромышленных компаний и фирм», складений гірничим інженером І. Поповим на основі офіційних даних і містив відомості про всі найзначніші гірничопромислові підприємства. У 1904 р. вийшла друком довідкова ілюстрована альбом-книга «Фабрики, заводы и рудники Южной России» М.І. Гаврилова, складена на основі офіційних джерел 1903 р. і доповнена матеріалами, особисто зібраними автором, та переліком усіх підприємств Півдня Росії. Відомості про всі промислові підприємства Донецького басейну відображені в довідковій книзі Є. С. Елькіна «Фабрики, заводы и рудники Донецкого бассейна: 1909 г.».

Чільне місце серед довідкової літератури початку ХХ ст. належить адресним книжкам й адрес-календарям. Так, у Харківській типолітографії 1900 р. А. Телешов видав «Адресно-справочную книгу горнопромышленника Юга России на 1900–1901 год», яка містила Перелік гірничих і гірничозаводських фірм Донецького басейну. «Адресная книжка горных и горнозаводских фирм Юга России: 1904 р.» вийшла друком також у Харкові і була виданням «Горно-Заводского листка». Характерними особливостями цього видання були достатньо великий обсяг — 388 сторінок та наявність абеткових покажчиків прізвищ і фірм.

Серед довідкових матеріалів, присвячених Донецькому басейну, окреме місце належить «Материалам по истории горного дела на Юге России» О. Кеппена. Усі матеріали автор використовував з архіву Департаменту Гірничих і Соляних справ. О. Кеппен писав, що гірничу промисловість Півдня Росії, яка швидко розвивалася, заслуговує особливої уваги не тільки з точки зору сучасного її стану, але й стосовно вивчення історії розвитку промислової діяльності, з якою нерозривно пов'язана історія всього краю. Тому автор у «Матеріалах» публікує повністю найцікавіші записки, доповіді, які характеризують окремі епізоди тієї чи іншої галузі гірничої справи.

Для сприяння розвитку теоретичних і практичних гірничозаводських знань, а також для зближення гірничих інженерів у Санкт-Петербурзі 1887 р., а потім і в гірничопромислових центрах, були створені Товариства гірничих інженерів. Серед інших завдань, які ставили перед собою Товариства, було видання різних спеціальних праць, власного періодичного журналу «Известия горных инженеров». Перший покажчик змісту часопису був складений гірничим інженером М. Версіловим

1900 р. під назвою «Указатель статей «Известий общества горных инженеров» с основания общества в 1887 году по 1900 год».

Ще один покажчик, який реестрував статті часопису й інших друкованих праць Товариства був покажчик Ю. Бутлєрова «Указатель статей журнала «Известия общества горных инженеров» и других печатных трудов Общества за 25 лет (со времени основания Общества в 1886 по 1911 год)».

Науковим товариством, яке багато в чому сприяло соціально-культурному розвитку Донецького басейну, був Гірничий Вчений Комітет, створений 1825 р. Комітет мав розглядати проекти, які надходили до Департаменту Гірничих і Соляних справ, видавати «Горный журнал», наглядати за діяльністю казенних гірничих заводів та за геологічними дослідженнями тощо.

Найважливішим серед зазначених напрямів діяльності було видання «Горного журналу». Перший покажчик його статей уклав бібліотекар Інституту Корпусу Гірних інженерів Р. Кемпінський у 1850 р. під назвою: «Указатель статей Горного журнала с 1825 по 1849 год, состоящий из систематического указателя статей и алфавитного указателя авторов».

У фондах Бібліотеки Академії наук Російської Федерації збереглися ще два покажчики статей «Горного журналу». Це — «Указатель статей Горного журнала с 1849 по 1860 год» І. Штілке й «Указатель статей Горного журнала с 1860 года по 1869 год включительно» Д. Планєра.

Отже, розглянувши лише деякі основні довідкові та бібліографічні видання, присвячені Донецькому басейну, а також видання, які частково містять довідкову і бібліографічну інформацію про нього, можна дійти висновку, що протягом кінця ХІХ — початку ХХ ст. бурхливий соціально-економічний розвиток Донбасу сприяв формуванню довідково-бібліографічної діяльності, яка, у свою чергу, сприяла його подальшому прогресу.

Т.О. Колесникова

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК ВНЗ ЯК УМОВА ЯКІСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Загальноцивілізаційний процес формування інформаційного суспільства однією з головних ознак передбачає підхід «Освіта впродовж усього життя». Тому на сучасному етапі розвитку в Україні відбувається зміна моделі і переорієнтація цілей освітнього процесу. Це потребує повної перебудови як методичної бази, так і науково-інформаційного та технічного забезпечення бібліотек. Тобто, зміна парадигми освіти, активний процес її інформатизації стали ключовими чинниками трансформації бібліотек вищих навчальних закладів.

Місія бібліотеки ВНЗ у сучасних умовах вбачається в забезпеченні доступності документів, інформації, знань для ефективного розвитку освітньо-виховної та наукової діяльності на основі максимально повного задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького і наукового складу та студентів на базі можливостей новітніх технологій. Ця місія розглядається як головна функція, що визначає мету функціонування бібліотеки вищої школи як системи. Для її виконання необхідно здійснити комплекс гуманітарних і технологічних трансформацій, які забезпечать розвиток бібліотек ВНЗ як інформаційних інтелект-центрів вищих навчальних закладів.

Тобто, умовою успіху активного використання сучасних освітніх технологій, зокрема ресурсів навчання, є ступінь інформатизації книгозбірень закладів освіти. Основні напрями інформатизації бібліотек ВНЗ, які за ознакою масштабу їхньої реалізації можуть здійснюватися як у межах конкретної бібліотеки, так і в результаті формування корпоративної мережі регіонального або галузевого рівнів, можливо скомпонувати у вісім наступних пунктів: 1) здійснення моніторингу відповідності інформаційних потреб користувачів та інформаційних ресурсів бібліотеки; 2) автоматизація основних технологічних процесів; 3) формування електронної бібліотеки; 4) освоєння можливостей Інтернет-технологій; 5) участь бібліотеки в дистанційній освіті; 6) оновлення інформаційної продукції та послуг; 7) участь у корпоративних бібліотечно-інформаційних системах; 8) підготовка бібліотекарів і користувачів для роботи в електронному середовищі.

Бібліотеки вищів України вже нині активно впроваджують інформаційні технології, надають своїм користувачам доступ до національних та міжнародних науково-освітніх ресурсів Інтернет, реферативних і повнотекстових баз даних та банків знань, електронних довідників тощо; формують власні електронні ресурси й забезпечують комфортні умови їх використання. Відбувається активізація міжнародної діяльності бібліотек університетів та академій України, орієнтована на максимальне використання світових інформаційних ресурсів і залучення національних ресурсів України до світового інформаційного простору. Усе інтенсивніше проходять процеси навчання й адаптації як працівників книгозбірень, так і їх користувачів до інноваційних форм роботи бібліотек.

Але окремо взята бібліотека в сучасних умовах та з урахуванням сучасних інформаційних потреб не може повноцінно функціонувати як центр інформації. Директор бібліотечної системи Оксфордського університету Рональд Мільн у вітальному слові до учасників 8-ї міжнародної конференції «Вузівські бібліотеки та інформаційне обслуговування: нові парадигми в цифрову епоху» заявив: «В доцифрову епоху

у бібліотек була свобода вибору. Вони могли працювати автономно или участвовати в бібліотечних об'єднаннях. В електронну епоху вибору у бібліотек не суцествує, они вынуждены об'єднатися».

Саме в цьому напрямі розвивається науково-технічна бібліотека Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, в якій уже нині в цілому вирішене одне з головних завдань — забезпечення повнішого доступу до освітніх ресурсів університету, зокрема до електронних каталогів і повнотекстових електронних матеріалів навчального, наукового й інформаційного призначення, а також віддалених інформаційних ресурсів. Організований їх облік, створена система пошуку ресурсів.

Постійні та багатоаспектні форми роботи в напрямі підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників бібліотеки (навчання в ХДАК, АСІБТ м. Харкова, училищі культури м. Дніпропетровська, участь та виступ з доповідями на міжнародних, всеукраїнських, обласних науково-практичних конференціях, численні відрядження з обміну досвідом до провідних бібліотек Києва, Харкова, Донецька, Львова, Сімферополя, Дніпропетровська, поетапне навчання всього кадрового складу бібліотеки на курсах користувачів ПОЕМ, участь у підготовці та проведенні обзорів літератури фахових періодичних видань, атестація бібліотекарів тощо) дозволили сформуванню нову філософію роботи працівників книгозбірні в умовах інформаційно-комунікативного середовища, головним аспектом якої є розуміння необхідності інформатизації бібліотек та інтеграції їх інформаційних ресурсів до регіонального рівня. Результатом цього є участь у створенні (з січня 2008 р.) та подальша активна робота разом з Дніпропетровською обласною універсальною науковою бібліотекою в проекті «Регіональна корпоративна бібліотечно-інформаційна система Дніпропетровщини».

Основне завдання бібліотек ВНЗ — ефективне обслуговування читачів на основі управління книжковим фондом і забезпечення доступу до інших інформаційних ресурсів: університету, регіону, держави, міжнародної інформаційної мережі в цілях подальшого розвитку та використання нових форм навчання в здобутті вищої професійної освіти. І головною умовою цього є саме інформатизація книгозбірень вищої школи.

Н.Н. Мухамедьяров

БІБЛІОТЕКА — ІНСТИТУЦІЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Здоров'я є однією з найвищих цінностей особистості, держави, людства. Культура здоров'я має формуватися впродовж усього життя.

Запорукою досягнення високого рівня здоров'я є здоровий спосіб життя (ЗСЖ) — один із основних превентивних засобів набуття, збереження та зміцнення здоров'я. ЗСЖ — явище, що має наскрізний характер, є актуальним для немовлят, підлітків, юнацтва, дорослих, людей похилого віку, суспільства та всесвіту.

Результати вітчизняних і зарубіжних досліджень свідчать, що від дотримання норм ЗСЖ на 50–55% залежить якість здоров'я та тривалість життя як окремої особистості, так і людства в цілому. Отже, здоровий спосіб життя — це глобальна проблема, яка набуває стратегічного значення для кожної соціально орієнтованої держави, залежить від рівня свідомості кожної людини та соціуму. Дотримання постулатів ЗСЖ досягається за допомогою системи заходів, зокрема й бібліотечно-інформаційних.

Інформаційна складова є однією з ключових в ефективному здійсненні будь-яких видів людської діяльності. Особливо вагоме значення інформація, на наш погляд, набуває у формуванні здорового способу життя. Аксиоматичний вислів «вчасно поінформована людина є попередженою людиною» набуває в даному контексті особливого значення. Важливу роль у забезпеченні інформаційної складової ЗСЖ мають відігравати бібліотеки — інституції, здатні сформувати соціально-комунікаційне середовище здорового способу життя, під яким запропоновано розуміти кумуляцію і передавання в соціумі інформації (знань) про запобігання шкідливих звичок, дотримання засобів надбання, збереження й укріплення здоров'я. Методологічним підґрунтям такого висновку слугують пізнавальні можливості соціально-комунікаційного підходу до бібліотеки та бібліотечної діяльності (Т.Ф. Берестова, К.Ю. Генієва, Г.С. Гіляревський, С.А. Єзова, В.О. Ільганаєва, В.А. Мінкіна, А.В. Соколов, А.С. Чачко й ін.).

Бібліотека здатна сформувати багаторівневу систему соціально-комунікаційного середовища здорового способу життя. Внутрішнє соціально-комунікаційне середовище ЗСЖ передбачає налагодження, підтримку та розвиток тісних зв'язків усередині бібліотеки — між її співробітниками та користувачами (бібліотекар — ресурс — користувач; бібліотекар — бібліотекар; читач — читач). Бібліотеки різних типів і видів будують власне соціально-комунікаційне середовище, базуючись на специфіці своєї діяльності — від дитячих, юнацьких, бібліотек для дорослих — до медичних, шкільних, вузівських, бібліотек профілактичних, санаторних закладів тощо.

Зовнішнє соціально-комунікаційне середовище ЗСЖ передбачає цілеспрямовану діяльність бібліотеки з налагодження тісних зв'язків, по-перше, з відповідними соціально-комунікаційними структурами — бібліотеками, архівами, музеями, інформаційними центрами, книговидавничими і книготорговельними організаціями, телебаченням, радіо й

іншими ЗМІ, а, по-друге, з усіма установами, організаціями, громадськими і професійними об'єднаннями, соціальними групами (дитсадками, школами, вузами, молодіжними центрами, службами соціально-психологічної підтримки, лікарнями, поліклініками тощо). Універсальним способом створення й ефективного функціонування як внутрішнього, так і зовнішнього середовища ЗСЖ є обмін відповідною інформацією через її пошук, селекцію, збирання, зберігання й організацію доступу до неї всіх бажаючих.

Якщо внутрішня підсистема соціально-комунікаційного середовища ЗСЖ є більш-менш визначеною, то зовнішнє середовище обирається бібліотекою самостійно, зважаючи на стратегічні плани формування інформаційної складової здорового способу життя. Зовнішнє середовище є значно динамічнішим, ніж внутрішнє, тому вибір бібліотекою партнерів і налагодження ділового спілкування з ними є складним завданням. Разом із тим, необхідно зважати на те, що проблеми, пов'язані зі здоров'ям, є загальними, які цікавлять практично всіх, тому бібліотека може розраховувати на участь у формуванні соціально-комунікаційного середовища здорового способу життя не лише окремих осіб, але й найрізноманітніших структур — від владних до засобів масової інформації і професійної комунікації.

І.І. Макеєва

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖВІДОМЧОЇ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПІВРОБІТНИКІВ БІБЛІОТЕК ВНЗ

Практика переконливо доводить можливість і доцільність спільного навчання бібліотекарів ВНЗ регіону. Нині назріла необхідність у межах регіону об'єднати відомчу і міжвідомчу системи підвищення кваліфікації.

Сутність міжвідомчої системи підвищення кваліфікації полягає в тому, що вона покликана забезпечити підготовку й перепідготовку кадрів для якісної роботи в умовах міжбібліотечної взаємодії й оптимального виконання завдань, які постають перед кожною бібліотекою ВНЗ.

Переваги міжвідомчої системи підвищення кваліфікації в тому, що навчання бібліотекарів різних міністерств і відомств проводяться за загальною програмою, чим створюються можливості планувати єдині дії в їхній роботі.

Важливим є факт залучення кращих методистів і провідних спеціалістів різних бібліотек до навчання співробітників бібліотек ВНЗ. Ефективність спільного навчання досягається й через розширення аудиторії.

Структура міжвідомчої системи підвищення кваліфікації багатоаспектна й характеризується такими ознаками: єдністю функціонального підходу до її організації, поєднанням відомчих і міжвідомчих форм підвищення кваліфікації.

Основна мета міжвідомчої системи підвищення кваліфікації — методичне забезпечення загальнодержавних аспектів діяльності: створення єдиної системи обслуговування вчених, викладачів і студентів регіону, взаємодія бібліотек з урахуванням специфіки ВНЗ, упровадження загальносистемних технологій, використання загальних баз даних тощо.

Стосовно форм підвищення кваліфікації, що використовуються при створенні міжвідомчої системи підвищення кваліфікації, то вони структуруються залежно від таких цілей:

- набуття первісних знань бібліотечної справи;
- задоволення потреб у підвищенні рівня знань, пов'язаних з поточними змінами бібліотечних технологій;
- зміни функцій, технології і методів виконуваної роботи у зв'язку з упровадженням автоматизації й комп'ютеризації в діяльність бібліотек;
- перепідготовки у зв'язку зі зміною спеціалізації, місця роботи, ділянки;
- підвищення, поглиблення, актуалізації наявних знань у зв'язку з процесом їхнього морального застарівання.

Найважливішим інструментом створення активного навчального середовища є технічні засоби, які стають невід'ємною частиною процесу підвищення кваліфікації працівників. Комп'ютерна техніка дозволяє значно поліпшити наочність у навчанні, що важливіше при організації системи, коли не всі бібліотеки мають рівні можливості в комп'ютерному забезпеченні.

Інструментом управління, за допомогою якого створюватиметься й функціонуватиме міжвідомча система підвищення кваліфікації, може стати єдиний план підвищення кваліфікації бібліотекарів регіону. Його мета — об'єднати зусилля бібліотек — методичних центрів різних систем і відомств у регіоні на створення системи підвищення кваліфікації для всіх категорій співробітників бібліотек ВНЗ.

Організаційно-правовою основою міжвідомчої системи підвищення кваліфікації має бути «Примірне положення про міжвідомчу систему підвищення кваліфікації», яке визначає завдання, форми, структуру, зміст і управління формуванням професійної майстерності бібліотекарів у різних бібліотеках ВНЗ. Функції органу, що забезпечує організацію і контроль за створенням міжвідомчої системи підвищення кваліфікації, доцільно покласти на секцію підвищення кваліфікації при раді методичного об'єднання бібліотек ВНЗ регіону.

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА РІВНЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ БІБЛІОТЕК ВНЗ В УКРАЇНІ

Проведені попередні підрахунки інтегрального показника автоматизованості бібліотек вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації. Аналізу піддавалася поточна інформація із сайтів бібліотек ВНЗ або сайтів ВНЗ. У разі її відсутності використовувалися матеріали з каталога-довідника «Бібліотеки вищих навчальних закладів України та спеціалізованого бібліотечного порталу.

Обчислення здійснювалися за найуживанішими технологічними індикаторами, які вказувалися практично в усіх проаналізованих нами джерелах: 1) застосовувана автоматизована бібліотечно-інформаційна система (АБІС), 2) наявність окремого веб-сайта (Інтернет-сторінки) бібліотечної структури, 3) використання e-mail, 4) ступінь розробленості електронних каталогів, 5) рівень доступу до внутрішніх баз даних і зовнішніх електронних ресурсів. Узагальнення наведених показників здійснювалося як визначення їх середньоарифметичного.

Аналізом встановлено, що АБІС застосовується в 71,4% бібліотек ВНЗ України, Окремий веб-сайт (інтернет-сторінку) мають 64,72% бібліотек ВНЗ, власний e-mail використовують 51,36%, 24,25% з них надають доступ до внутрішніх баз даних і зовнішніх електронних ресурсів. Ступінь розробленості електронних каталогів, підрахований як співвідношення між загальним бібліотечним фондом і кількістю записів в електронному каталозі, становить 11,76%.

Доцільно порівняти розрахований нами інтегральний показник автоматизованості вузівських бібліотек зі станом справ у сусідніх країнах СНД — Росією та Білоруссю. Загальну порівняльну характеристику стану автоматизації вузівських бібліотек України, Російської Федерації, Білорусі подаємо в наступній таблиці.

Країна	АБІС	Е-каталог	E-mail	www-сайт http- сторінка	Наявність внутрішніх БД	Доступ до зовнішніх електрон- них ре- сурсів	У цілому
Росія	95,28%	14,55%	67,04%	58,55%	94,34%	18,37%	58,02%
Білорусь	84,04%	13,59%	59,26%	74,07%	94,44%	38,89%	60,72%
Україна	75,74%	11,76%	51,36%	64,72%	35,85%	24,25%	43,9%

У бібліотеках ВНЗ України і Росії вітчизняні АБІС переважають зарубіжні: УФД/Бібліотека в Україні (29,2%), MAPK-SQL у Росії та Білорусі (41,43%; 31,48%). Від 19,6% до 30,00% від загальної кількості застосовуваних у всіх трьох країнах автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем припадає на ІРБІС. На нашу думку, це пов'язано з адаптованістю цих інформаційно-технологічних продуктів для бібліотечних реалій країн США, їх відносно доступною ціною, достатніми можливостями сервісної підтримки.

Підсумовані дані унаочнюють відставання України в процесі автоматизації не тільки в суто кількісних параметрах (фактично, в країні автоматизовано лише половину вузівських бібліотек), але за більшістю якісних показників, які характеризують сучасний етап автоматизації (наявність електронного каталогу та можливостей доступу до внутрішніх баз даних і зовнішніх електронних ресурсів).

Прискорення процесів автоматизації бібліотечної справи нині полягає в переході від запровадження технологічних інновацій на окремих її ділянках до застосування комплексного підходу до автоматизації її основних виробничих функцій.

Д.І. Сафронова

РОЛЬ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Ми часто чуємо про інформаційне століття, інформаційне суспільство, основане на знаннях, про визначальну роль інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку суспільства. Усе це так, і з цим складно не погодитися, шкода лише, що часто за гарними і загалом правильними словами упускається, або в кращому випадку, лише декларується соціально-комунікативна функція бібліотек в еволюційному розвитку суспільства. А ця роль потребує дуже серйозної підтримки, яка, на жаль, ще далека від необхідної.

Навчальний процес у вищій школі відповідно до вимог часу має спрямовуватися на підготовку освіченого фахівця, який уміє ініціативно, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання та застосовувати їх у виробничій діяльності. Проблема вдосконалення організації самостійної роботи завжди була в центрі уваги педагогів і вчених. Ефективність же самостійної роботи залежить від багатьох складових: це й упровадження сучасних освітніх технологій, і забезпеченість навчальною, навчально-методичною, довідковою й науковою літературою, і достатність робочих місць обладнаних сучасною електронною технікою та ін.

Однією з важливих і широко обговорюваних проблем у системі навчання у вищому навчальному закладі є самостійна робота. Суттєву роль

у підготовці фахівця відіграє робота в бібліотеці вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації, оскільки саме в ній сконцентрована спеціалізована наукова і профільна практична інформація. Бібліотека надає студентам необхідні підручники, методичну допомогу й інші навчальні та методичні матеріали. У бібліотеці виконуються домашні завдання, курсові та дипломні роботи. У бібліотеці в студента коледжу вперше виникає необхідність пошуку інформації, вибору інформаційних джерел за різними критеріями і різноманітними підходами.

Нині інформаційні технології суттєво впливають на всі сфери життя людини. Значною мірою вони змінили й уявлення про роль бібліотеки в навчальному процесі вищого навчального закладу. Основою самостійної роботи завжди є новий для студента матеріал, нові пізнавальні завдання. Переважна більшість бібліотек вищих навчальних закладів володіють великими і різноманітними інформаційними ресурсами та засобами інформаційної взаємодії, їхня діяльність спрямована на виконання всіх стратегічних освітньо-виховних завдань. Дійсно, самостійна робота як самостійна навчальна діяльність може виникнути на основі «інформаційного вакууму», коли в студента формується потреба дізнатися, освоїти щось нове, необхідне, важливе для себе, а засобів задовольнити таку потребу немає. Тому в самостійній роботі привабливим стає саме опанування нового матеріалу.

Найвищим рівнем самостійної роботи є науково-дослідницька діяльність студентів. Показником готовності студентів до наукової діяльності є наявність умінь самостійного пошуку літературного матеріалу, вміння самостійно оцінювати значущість матеріалу, що вивчається, зіставляти, порівнювати, аналізувати, проявляти самостійність в узагальненні, висновках, у використанні методів пізнання. Цьому нині має навчити кожного студента педагог коледжу, котрий, у свою чергу, повинен сам добре володіти навичками пошуку і класифікації наукової інформації.

Ефективність самостійної роботи студента значною мірою залежить від рівня його інформаційної культури. Базові основи інформаційної культури закладаються ще в школі і покликані забезпечити кожному випускникові комфортне користування можливостями інформаційного суспільства. На жаль, часто студенти виявляються безпорадними при вирішенні типових інформаційних завдань, не вміють користуватися бібліотечними каталогами і картотеками, слабо уявляють цінність спеціальних знань і вмінь у сфері інформаційного самообслуговування, що веде до поганої організації самостійної роботи. Особливо це стосується студентів першого курсу. Раціональна організація самостійної роботи студентів найефективніше сприяє скороченню періоду адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у

вищому навчальному закладі. Певні труднощі в адаптації студентів до навчання становить незнання ними раціональних прийомів розумової діяльності, умов їх найкращого застосування, невміння працювати з книгою, правильно планувати та використовувати час навчальної праці і відпочинку. Першокурсник часто не знає ні загальних принципів організації самостійної роботи, ні послідовності процесу засвоєння знань. У зв'язку з цим слід особливу увагу приділяти студентам молодших курсів. Значна роль при цьому відводиться бібліотеці коледжу, яка може прищепити першокурсникам навички самостійної роботи з книгою через усвідомлене і цілеспрямоване використання книжних фондів бібліотеки і читальних залів, застосування науково-інформаційних рекомендаційних списків, уміння користуватися бібліографічними посібниками і каталогами, довідковими виданнями.

Важливою складовою розвиненої навчально-педагогічної інфраструктури вузу стає бібліотека, оснащена інформаційною технікою. Комп'ютеризація бібліотек розвиває додаткові навички використання інформаційних технологій. Інформаційна функція бібліотеки є лише частиною її повсякденної діяльності, водночас бібліотеки — елемент інформаційної структури вузу, а якщо враховувати їх доступ до Інтернету, то й елемент глобального інформаційного середовища. Освітня функція бібліотек, спрямована на пропаганду власних інформаційних ресурсів або ресурсів Інтернет, може надати студентам необхідну підготовку для грамотного використання існуючих інформаційних продуктів і послуг у самостійній роботі.

Н.Б. Лісова

СИСТЕМА БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Міжнародне бібліотечне співтовариство прямує до розвитку інформаційно-комунікаційних мереж і систем, які надають користувачеві вільний доступ до будь-якої інформації. Інтегративні та корпоративні тенденції спонукають сучасні бібліотеки до взаємодії на рівні галузі, регіону, держави, світу. У цьому контексті важливою проблемою стає дослідження питань формування бібліотечно-інформаційних систем галузі на базі сучасних соціальних та інформаційних технологій з використанням освітніх інновацій, Інтернет-технологій у процесі формування нових бібліотечних інституцій. Актуальність обраної теми підсилюється новими вимогами з боку фахівців галузі й освіти до бібліотечної інформації, яка має бути оперативною, достовірною, повною та вичерпною. Дослідження сучасного стану комплексної системи

бібліотечно-інформаційного забезпечення підготовки кадрів для фармацевтичної галузі України та її перспективних напрямів розвитку є безперечно актуальною і новою проблемою для українського бібліотекознавства.

Головною метою дослідження має стати обґрунтування теоретико-методичних засад формування комплексної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення підготовки кадрів для фармацевтичної галузі України. Серед найважливіших завдань виділимо такі: дослідження еволюції наукових уявлень з питань бібліотечно-інформаційного забезпечення підготовки кадрів в умовах фармацевтичної галузі; здійснення багатоаспектного аналізу сучасного стану бібліотечно-інформаційного забезпечення фармацевтичної галузі в Україні в таких аспектах, як: організаційний й функціонально-структурний; вивчення та виявлення інноваційних засобів і форм бібліотечно-бібліографічного обслуговування у вузівських бібліотеках галузі; дослідження інформаційних потреб учених та освітян фармацевтичної галузі й визначення їх структурних складових.

Особливим напрямом вивчення інноваційних засобів і форм бібліотечно-бібліографічного обслуговування у вузівських бібліотеках фармацевтичної галузі необхідно виділити Інтернет-ресурси та послуги, як галузевого профілю, так і бібліотечно-бібліографічні. Важливість цього напрямку дослідження можна розглядати таким чином: з одного боку, без такого аналізу неможливо займатися бібліографічним пошуком і створенням віртуальних бібліотек, довідкових служб, покликаних повно й оперативно забезпечувати інформацією конкретних користувачів; з іншого — вивчення позитивних і негативних особливостей розвитку інформаційно-бібліографічних ресурсів дозволить бібліотекам змістовно грамотно й інформативно створювати в Інтернеті свої Web-сервери.

Використання інформаційних ресурсів Інтернету дозволяє значною мірою розширити інформаційний потенціал бібліотеки та компенсувати відсутність багатьох цінних зарубіжних видань. Інформаційні можливості використання Інтернету у вітчизняних бібліотеках можна розглядати в межах традиційно сформованої бібліотечно-бібліографічної практики, тобто, у таких її напрямках, як: отримання інформації: бібліографічної, повнотекстової, довідкової. Перший напрям може бути забезпечений засобами інформаційно-бібліотечних послуг, що набули достатнього розвитку на Web-серверах американських і західноєвропейських електронних бібліотек, переважно університетських. Найбільшого поширення набули такі види послуг, як: міжбібліотечний абонемент (Interlibrary Loan), інформування про нові надходження бібліотечних документів, довідки електронною поштою, інтерактивні книжкові виставки, методичні рекомендації та путівники по

бібліотечних онлайн-каталогах і базах даних тощо. Такі послуги здійснюються на основі бібліографічних електронних продуктів, об'єднаних, зазвичай, єдиною регіональною, міською або державною мережею.

Як головний результат цього прикладного дослідження необхідно розробити концептуальну модель системи бібліотечно-інформаційного забезпечення підготовки кадрів для фармацевтичної галузі України та визначити реальні перспективи її впровадження у вузівських бібліотеках.

Висновки та результати дослідження можуть використовуватися в практичній діяльності галузевих і вузівських бібліотек України; в наукових дослідженнях із соціально-документальних комунікацій; у навчальній діяльності вузів з бібліотечно-інформаційних спеціальностей і спеціалізацій, у системі підвищення кваліфікації працівників бібліотечно-бібліографічної сфери.

Г.А. Полуїна

ПРОЦЕСИ ІНТЕГРАЦІЇ В СИСТЕМІ БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ МОЛОДІ, ЩО НАВЧАЄТЬСЯ У ВНЗ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРОФІЛЮ

Нині навчально-виховний процес ВНЗ сільськогосподарської галузі, спрямований на виховання студента — суб'єкта культури і власної життєтворчості. Вона покликана забезпечувати духовний розвиток і саморозвиток особистості, навчати вихованців мистецтву жити і технологій життєтворчості. І саме в цьому процесі найактивнішу участь має брати вузівська бібліотека.

Науковий інтерес до зазначеної проблеми багато в чому пов'язаний з намаганням осмислити і вирішити значно ширшу проблему щодо вироблення механізмів нових технологій вузівських бібліотек сільськогосподарського профілю.

Насамперед, уся діяльність бібліотеки має спрямовуватися на інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу, який передбачає навчання студентів мистецтву жити, високій майстерності у творчій побудові свого буття, що базується на глибокому його знанні, розвиненій самосвідомості, опануванні технології програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту.

Одні з найефективніших технологій у сучасній бібліотеці — телекомунікаційні і комп'ютерні. Їх ефективність — у зручності доступу до різноманітних джерел інформації.

Використання цих технологій можливе за такими напрямками:

– довідково-бібліографічне обслуговування із залученням усіх баз

даних у бібліотеці і мережі Інтернет;

- виставкова діяльність;
- видавнича діяльність (компакт-диски і комп'ютерні видання);
- бібліотечне обслуговування в режимі on-line.

Використовування комп'ютерних технологій у бібліотечному обслуговуванні зумовлене певними чинниками. Серед них:

- можливість індивідуальної самостійної роботи з поданими матеріалами;
- нетрадиційна подача матеріалу;
- наочність;
- структуризація матеріалу.

Мультимедійні технології дозволяють значно розширювати межі подання інформації, створювати різноманітні інформаційні продукти.

Щоб швидко й ефективно забезпечувати та задовольняти інформаційні потреби, інтереси студентів і педагогів, бібліотека в сільськогосподарському ВНЗ повинна стати бібліотечно-інформаційним медіа-центром.

Медіатека в сільськогосподарських ВНЗ — структурний підрозділ, у якому є такі складові її ефективного функціонування: фонд засобів інформації як традиційних для неї (книг, газет, журналів, довідкових видань), так і нетрадиційних для бібліотеки (відеоматеріалів, комп'ютерних програм, баз даних); приміщень; кількість співробітників, які забезпечують наявність апаратури в робочому стані; бюджет. Основні традиційні функції вузівської бібліотеки сільськогосподарського профілю, за умови перетворення її на медіатеку, доповнюються новими: інформаційною, соціальною, самоосвітньою.

Упровадження Інтернету у ВНЗ сільськогосподарської галузі суттєво розширить межі обслуговування користувачів. Мережеві технології бібліотечно-інформаційного обслуговування (онлайн-бібліотечний сервіс, Інтернет, електронна доставка документів) формують новий імідж бібліотеки, що забезпечує сервіс не лише у своєму приміщенні, за допомогою традиційних засобів, а й сервіс змістовно нового типу — сервіс, який доступний усім, завжди й усюди.

Саме в такій бібліотеці виникає можливість організації індивідуальної і групової, самостійної, науково-пізнавальної, творчої діяльності; забезпечується вільний доступ до різних інформаційних джерел, який не обмежується фондом однієї медіатеки (телекомунікаційний зв'язок, «електронна пошта»); створюються умови для широкої комунікації між студентами і викладачами ВНЗ сільськогосподарської галузі, науковими центрами, залежно від матеріально-технічної бази вузівської медіатеки; постає реальна змога підвищувати професійний рівень викладачів.

Навчальні вузи сільськогосподарської галузі не просто готують кваліфікованих робітників, а формують молодих спеціалістів своєї справи, які можуть використовувати здобуту інформацію, творчо мислити, приймати рішення й адаптуватися в будь-яких умовах.

Н. А. Коржик

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Забезпечувати інформаційні потреби користувачів — головна функція бібліотеки вищого навчального закладу як соціального інституту. Відділ обслуговування виконує більшість операцій із обслуговування. Діяльність відділу обслуговування здійснюється в таких структурних підрозділах як абонементи та читальні зали.

Дослідження бібліотек вищих начальних закладів міст Києва та Харкова, свідчить, що процеси автоматизації, що здійснюються в бібліотеках, майже не відбуваються у відділі обслуговування. Традиційним результатом упровадження автоматизованих інформаційних технологій є електронні каталоги, створення мережі та підключення до Інтернету. Усе це допомагає в обслуговуванні читачів бібліотеки, але не змогли повною мірою забезпечити потреби користувачів і підвищити якість надання послуг у відділі обслуговування.

Зважаючи на те, що робота відділу обслуговування та послуги, які він надає, потребують вдосконалення за вимогами часу. Вирішення цього питання пов'язане з використанням автоматизованих інформаційних технологій. Необхідно розглянути, що належить до цих процесів. У першу чергу, крім програмних, технічних, нормативних, лінгвістичних забезпечень, необхідно зауважити, що відділ обслуговування повинен мати декілька баз даних, що є взаємопов'язаними, кожна з котрих має своє призначення: 1) база даних — читачі (електронні читацькі формуляри); 2) база даних — фонд.

Результатом упровадження автоматизованих інформаційних технологій у відділ обслуговування має бути автоматизація основних процесів та послуг.

1. Реєстрація читачів.

1.1. Присвоєння номера читацькому білету й одночасно ознайомлення читачів з правилами користування та можливостями бібліотеки.

1.2. Внесення реєстраційних даних про читача до картотеки.

1.3. Перереєстрація всіх читачів на початку навчального року та продовження читацьких квитків. 1.5. Інформаційний пошук.

2. Замовлення літератури.

3. Видача та повернення літератури.

4. Виконання замовлень по МБА (електронна доставка документів).
5. Обробка статистичних даних.
6. Нагадування читачам про необхідність повернення літератури за тиждень, два дні до закінчення терміна користування та щотижня після закінчення терміна користування, використовуючи при цьому електронну пошту.
7. Щоденний облік виконаної роботи за день.

Не менш важливою при автоматизації відділу обслуговування є правильна організація робочих місць. Кількість комп'ютерів, має бути достатньою, щоб надати можливість бібліотекарям швидко обслуговувати читачів, не створюючи черг.

Для спрощення процесів видачі та повернення літератури необхідне застосування штрих-кової системи (штрих-код повинен бути на читачьому квитку і на кожному екземплярі видання).

Упровадження комп'ютерних технологій у відділ обслуговування дозволить значно спростити доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки для ефективного розвитку освітньої та наукової діяльності вищого навчального закладу на основі повного задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу та студентів, аспірантів і співробітників на базі можливостей нових технологій.

Отже, використання інформаційних технологій значно змінює методи обслуговування, надають більше можливостей для оптимізації надаваних послуг. Упровадження нових технологій дозволить посилити ефективність праці відділу обслуговування та його основних підрозділів.

Майбутнім етапом трансформації системи обслуговування бібліотек вищих навчальних закладів повинно бути забезпечення можливості надання послуг і використання ресурсів бібліотек по Інтернету.

С.Ю. Скляр

БІБЛІОТЕКА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Від рівня інтелектуального, духовно-творчого потенціалу студентської молоді — майбутньої національної еліти й одного з найцінніших ресурсів країни — багато в чому залежить зміст і динаміка суспільного прогресу.

У зв'язку з цим постає проблема діагностики (на науковій основі), збагачення та реалізації знань, умінь, навичок і творчих здібностей студентства не лише через плідне навчання, але й в умовах культурно-дозвіллевої діяльності, що має організовуватися на базі бібліотек при вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Незважаючи на те, що сучасне бібліотекознавство дедалі більше збагачується такими поняттями як «дозвілля», «мультикультуралізм», проблема організації та управління дозвіллям молоді в бібліотеках вищої школи й досі не стала об'єктом теоретико-прикладних досліджень, хоча сучасна реальність потребує аналізу ситуації, що має місце у сфері освіти і культури з позиції інтеграційного процесу.

Культурно-дозвіллева діяльність бібліотек своїм історичним жорінням тісно переплітається із просвітництвом — явищем універсальним, характерним для багатьох суспільних систем із різним рівнем економічного й культурного розвитку, основоположна ідея якого, — поширення наукових знань, які можуть впливати на брутальних людей та їх життєвий лад у душі добра та справедливості.

Нині поряд із класичними економічним і соціолого-філософським підходами до визначення дозвілля, розвиваються нові культурологічні та соціально-культурні концепції дозвілля, згідно з якими останнє визначається як унікальна сфера освіти й виховання молоді особистості, розширення її наукового й культурного світогляду, формування громадських і особистих якостей, — все це висуває перед бібліотекою вищого навчального закладу завдання створити якісно нове культурно-дозвіллеве середовище для студентської молоді.

Серед характерних особливостей бібліотек ВНЗ пошук і розвиток інноваційних форм обслуговування та співпраці з читачами, створення сприятливих умов для культурного спілкування читачів й організації їхньої роботи з джерелами інформації, підвищення інтересу до накопичення знань і розширення читацького інтересу.

Провідна позиція, з інформаційною та пізнавальною функціями бібліотеки, належить творчі — функції, спрямованій на створення умов для виявлення й розвитку духовно-творчого потенціалу особистості засобами дозвілля, в умовах якого молодь намагається компенсувати невдоволення або невизнання в інших сферах діяльності.

Творча функція бібліотеки реалізовується в таких формах дозвілля як прикладна творчість, фестивалі, конкурси й вікторини, театралізовані вистави, бесіди, літературно-творчі вечори, де людина формується як митець, удосконалюючи себе й оточуюче середовище.

Будучи соціальним інститутом дозвілля й вирішуючи проблеми його організації, бібліотеки вищої школи постають своєрідними центрами культури та відпочинку, де студенти набувають досвіду культурної поведінки й вихованості, формуються емоційні почуття та здатність до творчого мислення й оригінальних ідей.

Для посилення реалізації бібліотекою вище зазначених завдань і функцій засобами культурно-дозвіллевої практики необхідно впровадити в життя такі заходи: інтеграцію бібліотек ВНЗ з іншими закладами соціокультурної сфери, співпраця з якими сприятиме правильній

організації системи ціннісних орієнтацій студентської молоді та створюватиме змістову основу спрямованості особистості; організацію спільної роботи бібліотек з іншими структурними підрозділами ВНЗ; налагодження контакту із представниками студентських рад факультетів, що допоможе залучити студентську молодь до активної діяльності й ініціативності брати участь у бібліотечних заходах.

Зважаючи на переламну, складну епоху сучасної дійсності, коли закривається більшість молодіжних клубів, будинків культури та відпочинку, різко знижується престиж книги, читання, відвідування публічних бібліотек, відбувається руйнування добрих традицій і звичаїв сімейного читання, особлива роль відводиться бібліотеці вищої школи, яка постає освітнім, інформаційно-пізнавальним центром міжособистісного спілкування, а останнім часом і соціальним інститутом змістовного проведення дозвілля.

Вічне світло культури й просвітництва, яке багато століть поширюють бібліотеки, і надалі повинно допомагати людині розумній (*homo sapiens*), людині читаючій (*homo legens*), людині граючій (*homo indens*), людині творчій (*homo creation*) зберегти й реалізувати свій особистісний потенціал у просторі культурного дозвілля.

О.М. Кучерова

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНА ПРИРОДА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК

Сучасна соціальна ситуація характеризується зростанням таких негативних явищ як відчуження особистості, постійні спроби маніпулювання свідомістю і стереотипізацією в людських стосунках. Подолання цих явищ є пріоритетним завданням освіти й культури, дитячих інформаційних закладів. Значне місце в цьому процесі відводиться шкільній бібліотеці, яка надає допомогу молоді в усвідомленні та засвоєнні культурно-соціального досвіду національної і світової спадщини, і як наслідок, розвиває критичне мислення й інформаційну культуру школярів, сприяє усвідомленню сенсу свого існування та визначенню місця в житті. У зв'язку з цим головне завдання шкільної бібліотеки полягає в переході від нав'язування дитині шляхів її особистісного розвитку, до надання їй широких можливостей для саморозвитку в межах соціокультурних норм через створення комфортного соціально значущого інформаційного середовища й організації його комунікаційних зв'язків.

Оптимізація навчально-виховного процесу здійснюється завдяки розширенню середовища інформаційного забезпечення закладу як частини інфраструктури суспільства. В умовах інформаційного буму, небувалого поширення в суспільстві новітніх комунікаційних систем

для передачі інформації, необхідності її педагогічної фільтрації актуальним є створення інформаційно-комунікаційних середовищ у загальноосвітніх навчальних закладах.

Інформаційно-комунікаційне середовище є сукупністю елементів, які зумовлюють характер життєдіяльності учнів. Основою структуризації інформаційно-комунікаційного середовища загальноосвітнього навчального закладу є механізм соціалізації як активно-перетворювальної діяльності особистості, за допомогою якої відбувається її неспрямоване залучення до інформаційного життя і культури.

Теоретичною основою інформаційно-бібліотечної діяльності є філософсько-соціологічне розуміння культури як органічного поєднання багатьох сфер людської діяльності. Адже вона як будь-яка людська діяльність є соціокомунікаційною і пов'язана з передачею інформації по каналах комунікації як кожного окремого загальноосвітнього навчального закладу зокрема, так і всього інформаційно-освітнього простору. У школі дитина є суб'єктом соціокомунікаційної діяльності, що визначає залучення її до саморозвитку, інформаційного самозахисту, реалізує її право на соціокультурне самовизначення.

Початок сторіччя характеризується зміщенням акцентів з інтересів суспільства на інтереси особистості. У зв'язку з цим очевидно стає необхідність розробки нової теорії та практики виховання, згідно з якою навчально-виховний процес — створення в закладі освіти особливого середовища. Сучасна шкільна бібліотека розглядається як соціально-культурний та інформаційний простір життя дитини й відповідно до цього її діяльність вибудовується так, щоб сприяти становленню особистості як активного проектувальника власного життя, гуманізації відносин між суб'єктами соціокультурної й інформаційної взаємодії. Бажання учня вирішувати свої проблеми власними зусиллями та за допомогою колективного соціального досвіду забезпечує позитивну мотивацію інформаційно-комунікаційної взаємодії.

М.П. Васильченко

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ШКІЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Дійова система професійної орієнтації підростаючого покоління є важливим фактором сприяння професійному самовизначенню та реалізації прагнень особи до відповідної професії, спеціалізації і взагалі, праці.

А професійна орієнтація населення в цілому, як відзначається в Концепції державної системи професійної орієнтації населення, є науково обґрунтованою системою взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на

активізацію процесу професійного самовизначення й реалізації здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності (Урядовий кур'єр. — 2008. — 1 жовтня).

Звідси і випливає важливість цієї функції в сучасних умовах вимоги до професіоналізму трудових ресурсів в умовах глобалізації та посилення конкуренції не тільки в державному, а й світовому економічному просторі.

Ми уже відзначали (Васильченко М.П. Соціальні функції шкільних бібліотек // Шкільна бібліотека. — 2006. — № 4. — С. 69–72), що, на жаль, в «Положенні про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу» серед основних функцій не зазначена профорієнтаційна. Лише серед певних основних завдань виокремлено бібліотечно-інформаційне забезпечення особистісних потреб користувачів у дозвілєвій діяльності, у профорієнтаційному визначенні (Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. — 1999. — № 12. — С. 6–11). А вищезазначена Концепція, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 842, не тільки свідчить про важливість проблеми профорієнтації, особливо підростаючого покоління, а й про очікувані результати її реалізації, а саме: створити умови для вільного розвитку особистості, праці, вільного вибору професії та професійного розвитку; задовольнити потребу всіх соціальних груп і вікових категорій населення в отриманні доступних профорієнтаційних послуг належної якості.

А серед шляхів реалізації цієї проблеми можна назвати:

- Створення умов для активнішої роботи з профорієнтації та надання на належному рівні профорієнтаційних послуг усім віковим категоріям;
- Забезпечення науково-методичним і навчальним матеріалом з питань професійної орієнтації населення;
- Оновлення змісту, форм та методів профорієнтаційної роботи з різними віковими категоріями людей.

Однією з таких форм є розробка профорієнтаційних терміналів, що ставить за мету підготовку учнів до усвідомлення вибору професії з урахуванням індивідуальних особливостей.

А це — розробки київських спеціалістів «Пропозиції професій в Україні», «Довідник вищих навчальних закладів», «Барометр професій», «Кар'єри відомих людей» та інші пізнавальні, важливі й цікаві розділи інформаційної бази.

Крім традиційних для учнів загальноосвітніх шкіл необхідно запроваджувати і такі профорієнтаційні заходи, як: «Крок у професійне

майбутнє», «Урок реального життя», дні відкритих дверей навчальних закладів тощо.

Важливо долучати до цієї справи не тільки загальноосвітні школи, а й різноманітні відомства, що стане планом спільних дій з активізації та вирішення початкових проблем щодо забезпечення ринку праці кваліфікованими кадрами, підвищення престижності тих чи інших професій.

М.С. Костенко

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ТА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ З ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

Вимоги інформатизації суспільства активізують діяльність бібліотек щодо ефективного виробництва та доведення до споживача навчальних інформаційних ресурсів (ІР). ІР являють собою складний політематичний феномен, що набуває свого матеріального втілення в доволі різноманітних фіксованих формах. Унікальним продуктом інформатизації є електронні інформаційні ресурси (ЕІР). Значне кількісне збільшення подібних ресурсів зумовлює необхідність їхнього впорядкування, підґрунтя якого становить класифікація. Класифікація ЕІР дозволяє бібліотекам вирішувати певні завдання, пов'язані як з урахуванням тенденцій розвитку інформаційного простору, так і з формуванням оптимального асортименту інформаційної продукції. Кожен з існуючих класів ІР відрізняє певний інформаційний потенціал, який визначає застосування певних підходів у роботі з ними. Крім того, зазначені ресурси є доволі різноманітними за багатьма документознавчими ознаками, що забезпечує можливість їхньої класифікації в межах існуючого понятійного апарату й критеріїв сучасного документознавства.

Спроби розробки тих чи інших аспектів класифікації ЕІР неодноразово здійснювали певні українські та російські дослідники (Г. Швецова-Водка, О. Баркова, В. Болдовський, Г. Покровська, Д. Соловяненко, О. Єлісіна, О. Антопольський, М. Омелін, С. Слядnev, Ж. Рожнева й ін.).

Необхідність класифікації ЕІР зумовлена, на думку багатьох фахівців, потребою у виділенні й упорядкуванні понять, що належать до цієї категорії та використовуються в практиці інформаційного обслуговування. Культура і мистецтво як суб'єкти інформаційного забезпечення вирізняються значною варіативністю галузевих ІР.

Узагальнений підхід до класифікації ЕІР з проблем культури та мистецтва передбачає виділення в їхньому масиві таких видів ресурсів. За фізичними характеристиками й особливостями носія інформації ресурси, що використовуються бібліотеками для інформаційного забезпечення галузі, належать до документно-комунікаційних (зважаючи

на ознаки типів інформаційних ресурсів онлайнного бібліотечного сервісу, окреслених Д. Солов'яненком). Особливості способу документування дозволяють розрізняти акустичні, голографічні, оптичні (лазерні), магнітні, інші документи.

За технологією доступу ЕІР з проблем культури та мистецтва містять мережеві документи таких видів: Інтернет-документи та документи локальних мереж; локалізовані або розподілені. Відповідно до режиму доступу, інформація культурологічно-мистецького змісту подана переважно ресурсами відкритого доступу й використання. Серед них — різноманітні пошукові сервіси, зокрема каталоги, пошукові сервери; довідкові сервіси, зокрема, інтерактивні словники і довідники; навчальні сервіси (рейтинги, огляди, віртуальні тури). Позиціоновані фахівцями за ознакою складу електронних документів гомо- та гетерогенні ресурси, безумовно, мають місце і в інформаційному забезпеченні культури і мистецтва.

Динамізм сучасного культурно-мистецького простору, виникнення нового галузевого знання зумовляють зміни в змісті профільних ІР. Це породжує необхідність подальшої розробки й уточнення засад класифікації ЕІР з проблем культури та мистецтва, в першу чергу, за ознаками, що складають поняття «інформаційної складової документа». Так, за призначеністю для сприйняття ІР з проблем культури та мистецтва диференціюються на людино- та машиночитні. За каналом же сприйняття інформації людиною серед ресурсів обслуговування споживачів інформації з проблем культури та мистецтва доцільно розглядати такі: візуальні, аудіальні, аудіовізуальні, тактильні та недоступні сприйняттю людини.

Художня культура і власне мистецтво історично формувалися як системи, котрі містять просторові, часові, просторово-часові, синтетичні, традиційні, техногенні напрями, в межах яких розвиваються образотворче, музичне, театральне, мистецтва танцю, пантоміми, слова, фото-, кіномистецтво, комп'ютерна графіка, багато іншого. Галузеві ЕІР вирізняються багаторівневою знаковою структурою. Серед них можна виділити ресурси аудіальні (текстові та музичні), зображувальні (статичні та динамічні), нотні, комплексні та мультимедійні.

Важливе значення для успішного вирішення завдань інформаційно-обслуговування фахівців культури та мистецтва мають Р, що надають «згорнуту» інформацію. Саме вторинні ресурси забезпечують можливість адекватного відображення як самого факту існування, так і аспектів змісту (з тим чи іншим ступенем повноти його розкриття) первинних ресурсів галузевої інформації. Таким чином, за ознакою ступеню аналітико-синтетичної переробки інформації розрізняють первинні й вторинні ЕІР, а також дайджести культурологічно-мистецького змісту.

ЕІР являють собою дієвий чинник формування сучасного інформаційного простору та, безумовно, відчувають на собі вплив існуючих факторів зазначеного простору. Враховуючи існуючу документознавчу традицію, інформаційний простір для ІР у цьому разі можна розглядати як аналог зовнішнього середовища для документа. Умови існування документа в зовнішньому середовищі містять такі позиції, як: характер поширення документа в суспільстві, походження документа, наявність юридичного статусу. Адаптація зазначених ознак до потреб класифікації ЕІР з питань культури та мистецтва дозволяє позиціонувати такі категорії ресурсів: опубліковані та неопубліковані (за характером суспільного поширення); ресурси електронного походження, оцифровані й трансформовані (за ознакою походження).

Необхідно наголосити, що свого вирішення потребують певні надзвичайно складні завдання класифікування галузевих ІР за цільовим призначенням, характером інформації, проблемно-тематичним наповненням тощо.

Л.М. Воронова

УСТАНОВИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ У 60–80-Х РР. ХХ СТ.

У науковій літературі існують різні визначення терміна «культура», а намагання дослідників надати йому нових пояснень зростають. Якщо в 1919 р. було 9 таких термінів, то на міжнародному філософському конгресі в 1980 р. наводилося понад 250 визначень цього поняття. Нині ця цифра набагато більша, оскільки термін «культура» розглядаються різні науки. Закономірним є те, що в процесі досліджень виявляються нові характерні особливості для його визначення. На думку окремих авторів, така поліфункціональність цього поняття є безпосереднім результатом багатогранності цього феномену.

Проте численні визначення терміна «культура» дозволяють виділити головне — усе, що зроблено людиною є частиною культури. Д. С. Ліхачов навіть запропонував особливий термін — гомосфера, на відміну від біосфери. Сфера культури, створена людиною, є середовищем, без якого вона перестає бути людиною. Комунікація і спілкування являють собою важливу частину людського життя і відповідно частину культури. Деякі вчені, зважаючи на її важливість, навіть дорівнюють культуру до комунікації. У середині 50-х рр. ХХ ст. у світі виникає нова наука — міжкультурна комунікація (МКК). Е. Холл, один із її засновників, зазначав, що «комунікація — це культура, а культура — це комунікація». На його думку МКК має не тільки наукове, але й практичне значення для успішного спілкування представників різних культур. У зв'язку з цим актуальним є вивчення культурних моделей взаємозв'язку.

Глобальні зміни, які відбуваються у світі, посилили інтерес до проблеми взаємозв'язку культур і культурної ідентичності народів. У процесі соціальної взаємодії набувають усталених форм норми, цінності й інститути тієї чи іншої культури. У цих умовах виникає потреба уважно та ретельно дослідити роль установ культури у взаєморозвиткові культур різних народів, які проживали в попередні роки в Україні.

У 60-80-х рр. ХХ ст. тоталітарна система встановила повний контроль над усіма сферами життя в Україні. Вона не тільки безпосередньо вплинула на деформації в галузі культури, але виявила глибший зв'язок із змістом та спрямованістю самих культурних процесів. Цьому сприяло створення централізованого механізму управління культурою, зокрема тією її частиною, що визначалася як культурно-освітня робота. У єдине ціле були об'єднані бібліотеки, клуби, Палаці культури, музеї, які мали свої специфічні функції. Їх діяльність оцінювалася з точки зору виконання завдань ідеологічного, а не культурного змісту. У результаті такої політики сформувався протиріччя між запитами, структурою, обсягом культурних потреб суспільства і тим, що пропонували заклади культури. Для командно-адміністративної системи (АКС) характерною була уніфікація культурних закладів, не враховувалися реальні тенденції розвитку культурного життя, специфіка попитів аудиторії. Зрештою таке становище призводило до стрімкого згиження ефективності роботи установ культури.

Негативним було ставлення АКС до народної культури. Установи культури тривалий час тиражували абстрактно-загальний зміст у культурі націй, надаючи цій однаковості лише зовнішньо-національної форми. Частими були твердження про створення загальнолюдської культури, яка не знатиме національних бар'єрів та обмежень.

Розвиток народної культури в УРСР у 60-80-х рр. ХХ ст. можна розглядати у двох аспектах, власне українська культура і культура, яка створювалася всіма народами, що мешкали на території республіки. Таке явище звичайне для усіх багатонаціональних держав, оскільки жоден народ не живе тільки своєю культурою і жодна культура не існує окремо.

Парадоксом епохи було те, що в занепаді була саме культура українського народу і як вважають окремі автори вона була з неповною структурою, деякі ділянки якої були послаблені, а деякі зовсім відсутні. Передусім це стосувалося української мови. Так, у 70-х рр. Українські книги становили лише 15-20% масових фондів книгозібрань УРСР. Було втрачені багато традицій, обрядів, забувався український фольклор, деформувалася історична пам'ять українського народу.

Однак були й позитивні моменти. Зокрема, в 60-90-х рр. в Україні були зроблені спроби збереження пам'яток історії та культури, розвивалася самодіяльна художня творчість, про що свідчили три фестивалі

народної творчості (1975–1977, 1980–1982, 1990–1992 рр.). Установи культури вживали заходи для налагодження культурних взаємозв'язків з іншими радянськими республіками, областями, особливо тими, які мали кордони з УРСР. З метою задоволення культурних потреб фонди бібліотек поповнювалися літературою на мовах національних груп, що мешкали в регіоні. Так, у Закарпатті на початку 80-х рр. у 748 бібліотек 112 обслуговували угорців, чехів, словаків і представників інших національностей.

На початку 90-х рр. з ініціативи громадськості створилася велика кількість національних культурно-освітніх товариств, асоціацій і т.д. За тривалий час тільки в Києві були створені товариства асирійської, болгарської, польської, єврейської, німецької, угорської культур, дагестанське земляцтво, Пушкінське культурне товариство та ін. Проте національно-культурне відродження на цьому етапі не торкнулося установ культури, передусім клубних, які залишилися неготовими до такої соціально-культурної ситуації.

Отже, історичний досвід свідчить, що установи культури України в 60–80-х рр. ХХ ст. не змогли в повному обсязі налагодити співробітництво з різними національними культурами. Якщо для світового суспільства міжкультурні комунікації розвивалися за допомогою традицій, то АКС здійснювала це за допомогою адміністративно-бюрократичного апарату управління.

Р.А. Петришин

БІБЛІОТЕЧНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЄВРОПІ В МІЖВОЄННУ ДОБУ (1918–1939 РР.)

Виникнення української еміграції в країнах Європи спричинила поразка в національно-визвольній боротьбі 1917–1920 рр. Серед еміграції була значна частина громадсько-культурних та науково-освітніх діячів, які організували велику кількість культурно-просвітніх закладів, серед яких бібліотеки. Необхідно зазначити, що бібліотеки для українських емігрантів були центрами культурно-освітнього життя. Зокрема, в Австрії при кожній фаховій секції, яка існувала в студентському товаристві «Січ», працювали бібліотеки. Робітниче товариство «Єдність», яке утворилося внаслідок об'єднання «Просвіти» та товариства «Поступ», проводило значну просвітницьку роботу серед українських робітників емігрантів у Відні, завдяки відкритій бібліотеці. Тому, бібліотеки в Австрії для української еміграції виконували соціальне призначення, допомагали студентам опановувати нові знання, а іншим верствам емігрантів здобувати та підвищувати свій освітній рівень.

У червні 1921 р. у Відні створено Український бібліографічний гурток, який збирав бібліографічний і бібліотечний матеріал для Бібліографічного Інституту й Національної Бібліотеки в Києві та НТШ у Львові.

У Польщі та Чехословаччині діяли бібліотеки і читальні, які проводили значну культурно-просвітницьку й освітню роботу в таборах інтернованих вояків армії УНР та Української Галицької Армії.

Створений у Чехословаччині Український Громадський Комітет здійснював соціальну опіку над українськими емігрантами. Для цього заснував бібліотеку-читальню, створив 18 мандрівних бібліотек, які відправлялися в місця найбільшого скупчення українських емігрантів, а також розсилав безкоштовно необхідну літературу українським культурно-просвітницьким організаціям в еміграції.

Свою просвітницьку роботу відділи Українського Центрального Комітету в Польщі здійснювали через так звані «Хати Козака», де працювали бібліотеки, читальні, діяли дитячі садки і школи, що в кінцевому результаті створювало осередок культурно-освітнього життя української еміграції.

На території французької держави, як ні в одній іншій європейській країні, українська еміграція створила близько 20 філій товариства «Просвіта», де важливу роль у культурно-просвітницькій роботі відігравали бібліотеки. Тут влаштовувалися національні свята, вшановували відомих історичних постатей О. Федьковича, І. Франка, Т. Шевченка та ін.

Окрім бібліотек при громадсько-культурних організаціях існували значні бібліотечні центри української еміграції при науково-освітніх закладах (університетах, інститутах). Так, при Українському Науковому Інституті в Берліні було засновано бібліотеку, яка нараховувала біля 20 тисяч примірників та читальню, яка була необхідна українським студентам, що навчалися в Німеччині для вивчення українознавчих предметів в Інституті.

У Чехословаччині міста Прага і Подєбради міжвоєнного періоду були не тільки осередками науково-освітнього життя, але значними центрами бібліотечних фондів українознавства. Тут була зібрана наукова література з різних галузей знань, наукові праці професорсько-викладацького складу Українського Вільного Університету (УВУ), Українського Високого Педагогічного Інституту імені М. Драгоманова (УВПІ), Української Господарської Академії (УГА) й інших науково-освітніх установ. Так, бібліотека УВУ в кінці 30-х рр. ХХ ст. нараховувала десять тисяч примірників, а УГА мала близько двадцяти дев'яти тисяч томів книг різними мовами і наприкінці існування Академії (1931 р.), найціннішою була саме бібліотека. Бібліотека УВПІ налічувала близько

рдинадцяти тисяч томів, а після ліквідації Інституту його бібліотечні фонди були передані до Слов'янської бібліотеки в Празі й Української гімназії в Модржанах (Чехословаччина). Значні бібліотечні фонди мали Музей Визвольної Боротьби (завдяки чому було створено 25 окремих бібліотек), Український Історичний Кабінет та інші наукові установи.

Найвідомішою в міжвоєнний період в українській еміграції була Українська бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі, яка була заснована в 1926 р. Упродовж свого існування, аж до 1941 р., бібліотека набула великої популярності як серед українських емігрантів, так і поміж французької громадськості. Українська бібліотека ім. С. Петлюри складалася з трьох частин: книгозбірні, читальні і музею, крім того тут зберігалися архів документів та періодичних видань, колекції мап та фотографій. Одним із завдань бібліотеки було збирати видану українською мовою літературу та про Україну в зарубіжних виданнях для полегшення навчання українських студентів у Франції та можливість ознайомлення з Україною європейською громадськістю. Бібліотека ім. С. Петлюри виконувала функції не тільки бібліотеки, а й посередку українського культурного життя у Франції. Тут відбувалися шанування пам'яті відомих українців С. Петлюри, П. Орлика, І. Мазе-пи, ін. Крім того, представниками української науки читалися лекції для студентів, що навчалися у Франції, на історичну, соціологічну, філологічну та інші тематики.

Серед організаторів української бібліотечної справи в еміграції необхідно відзначити педагогів А. Животка та С. Сірополка, істориків С. Наріжного та Д. Антоновича, філолога М. Обідного й ін.

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що майже при кожній громадській організації, науково-освітніх закладах та інших еміграційних структурах було організовано бібліотеки, які були чи не єдиними центрами українства на чужині. Слід зауважити, що хоча вони були інколи невеликими, але виконували соціальне призначення, допомагали українським емігрантам підтримувати культурно-освітній рівень, зберегти свою самоідентичність у суспільному житті європейських країн. Бібліотеки при науково-освітніх закладах давали можливість українським студентам здобувати знання з українознавчих дисциплін, що було майже неможливим у той час на українських землях.

В.В. Сєдих

БІБЛІОТЕЧНЕ ЖИТТЯ ХАРКОВА В 1920–1930-Х РР.

Нині є потреба по-іншому дослідити період бібліотечної історії 1920-1930-х рр., оскільки він вивчався переважно радянською історіографією. Бібліотечне життя столичного міста, яким був на той час

Харків, є чудовим об'єктом, який акумулював у собі різноманітні аспекти цього явища: типову мережу книгозбірень, бібліотечні кадри, бібліотечну технологію як техніку біброти, фаховий вищий навчальний заклад, власну бібліотечну школу. Ці компоненти разом у взаємодії надають можливість визначити в бібліотечній справі того часу особливе й наразі поширити його на всю країну.

Бібліотечна мережа формувалася в сприятливому середовищі з кінця 1920-х рр., тобто з часу, коли запрацювала промисловість. У Харкові до існуючих підприємств добудували багато нових технологічно інноваційних. У свою чергу, це потребувало розвитку прикладної (технічної) науки і, отже, в місті формується мережа науково-дослідних, проектних, академічних інститутів, що збереглися донині. Одночасно в місті ніколи не завмирала академічна наука, яка на той час одержала потужну підтримку у вигляді новозаснованих ВНЗ (близько 40), не враховуючи фахових закладів нижчого рівня. Це було місто, в якому навчався кожен десятий мешканець. Потенційні читачі. Харків за інтенсивністю подій культурного життя на той час поступався тільки Москві та Ленінграду. А ще й наявність у ньому книговидавництва, архівів, музеїв, закладів мистецтва...

Звісно, що все зазначене нагально потребувало інформаційного забезпечення, яке тоді обмежувалось переважно документами. У цей час сформувалася сучасна мережа бібліотек, яка наприкінці 1930-х рр. налічувала близько 300 установ: наукові універсальні та спеціальні бібліотеки, загальнодоступні масові. Кількісно вони значно переважали те, що існувало до 1917 р. Однак Харків як столицю годі було порівнювати з колишнім губернським містом. Першорядною в республіці стає ХДНБ ім. В.Г. Короленка, функції якої наближалися до національної. Так, вона забезпечувала документною інформацією центральні органи влади та пануючої політичної партії, стала центром науково-дослідницької роботи в галузі бібліотекознавства, поширювала передовий вітчизняний і зарубіжний досвід по бібліотеках України, організувала бібліотечні з'їзди та наради, переважна більшість її співробітників мала вищу освіту, одержувала обов'язкові примірники.

Після 13 років поневірянь відновлює роботу ЦНБ Харківського державного університету, яка беззпідставно претендує на роль методичного центру бібліотек ВНЗ Східної України. Книгозбірні новоутворених інститутів зміцнюють показники роботи. Мережа спеціальних бібліотек доповнюється технічними бібліотеками промислових гігантів (ХТЗ, ХПЗ, ХЕМЗШ та ін.), книгозбірнями науково-дослідних, проектних, академічних інститутів. Вони намагаються забезпечувати в межах власного профілю вичерпне комплектування найкращими зарубіжними та вітчизняними науковими творами, періодичними

виданнями, виробничою відомчою літературою. Уперше в Україні з метою виявлення подібних документів створюються регіональні зведені каталоги зарубіжної літератури. Однак до сутнісних функцій спеціальних книгозбірень радянське керівництво привнесло кон'юнктурні. У 1920-ті рр. їм нав'язують політпросвітницькі завдання, впровадження в практику гасла «Науку — в маси». Будь-яка, хоча й мовчазна протидія, зберігається «чисткою» «ворожо-класових» елементів. Звільнені керівні та функціональні посади обіймаються партвисуванцями, професіограма яких не відповідала елементарним вимогам (ХДНБ, ЦНБ ХДУ тощо).

Утягнення наукових бібліотек у вир політичного життя зумовлює організацію в найбільших серед них відділів спеціального зберігання, джерелом наповнення яких стали регулярні «чистки» фондів. Так, спецхран ХДНБ з часом «збагатів» до 45 тис. примірників. Такі відділи були і в інших книгозбірнях. До речі, їхнє створення зовсім не винахід більшовиків. Подібні структури існували в бібліотеках усіх тоталітарних режимів, починаючи із Середньовіччя.

Мережа загальнодоступних бібліотек Харкова була представлена так званими масовими, профспілковими, дитячими книгозбірнями. Їхніми читачами були не менше третини мешканців, у середньому фонд кожної становив до 5 тис. примірників. Динаміка показників роботи міських масових бібліотек була позитивною: поступово збільшувався фонд, кількість читачів, збільшувалося фінансування тощо. Так, колегія НКО у 1925 р. прийняла рішення про суттєве збільшення асигнувань у 1925-1926 рр. бюджетному році на спеціальні витрати для культосвітніх установ. Державних масових бібліотек тоді було обмаль, наприклад, у місті їх було до десяти.

Усі соціальні рухи трансформувались через масові бібліотеки. Вони брали участь у лікнепі (ліквідація неписьменності), організації колгоспів, виконанні промфінпланів, навіть у розбудові Червоної Армії. Масові заходи бібліотек були різноманітними, театралізованими, популярними. Деякі з них збирали велику аудиторію, більшу за клубну. Вигадливості бібліотекарів не було меж. Досить швидкими темпами здійснювалася українізація масових бібліотек. Так, у 1933 р. книг російською мовою стало менше за українських (48% до 52%). Це відповідало національному складу міста. З іншого боку, фаховому зростанню цих книгозбірень заважала надмірна включеність у політичне, економічне життя країни. Це відбивалося на комплектуванні, складі, вмісті фонду, тематиці масових заходів, кадрах, серед яких мав бути високий відсоток партійців і комсомольців. Партійні органи вимагали «выковать из библиотеки орудие выработки коммунистического мировоззрения, ... превратить в очаг воспитания и просвещения в духе

марксизма-ленінізму». Так непомітно публічні бібліотеки були перетворені на масові, породжені тоталітарним режимом. До двох звичайних функцій подібних бібліотек була додана ще одна — ідеологічна. Ця кон'юнктурна функція свідомо стверджувалася як сутнісна, головна. Новий термін «масова бібліотека» уособлював тупіковий поступ загальнодоступних бібліотек. Складно здобути бібліотекарями-лібералами початку ХХ ст. усвідомлення демократизації бібліотечного життя ще виявлялося в зазначений період. У 1925 р. були утворені об'єднання наукових і політпросвітницьких бібліотек, згодом — загальноміське бібліотечне об'єднання. Вони ініціювали проведення нарад, семінарів, бібліотечних з'їздів. Особливе значення мали з'їзди. Нині така форма професійного спілкування безнадійно втрачена. Харків був тим містом, де ще в 1917 р. зароджувалася спеціальна бібліотечна освіта. Так, у лютому цього року було створене бібліотечне товариство, яке організувало бібліотечні курси, на яких викладали К.І. Рубинський, О.А. Дідріхсон, І.П. Дриженко, А.Б. Хавкіна та ін. Потому цю роботу продовжили короткотермінові та довготермінові губернські курси позашкільної освіти під керівництвом Харкгубвно. Наявність кадрового потенціалу вплинуло на рішення уряду започаткувати в Харкові спеціальний ВНЗ. Цей фактор сприяв зміцненню харківської бібліотечної школи, яку на той час представляли знані бібліотекознавці: К.І. Рубинський, Б.О. Борович, М.А. Годкевич, Н.Я. Фрідьєва, О. Прозоровська та ін. Її гідним конкурентом до початку масових репресій постала київська школа.

Мережеві особливості, форма, зміст роботи харківських бібліотек були подібні до інших регіонів. Вони відбивали принципи радянської бібліотечної справи. Одночасно Харків, як столиця, став визнаним бібліотечно-науковим центром, який формував і впливав на бібліотечну політику й технологію українських бібліотек.

О.М. Кірішева

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВИПУСКНИКІВ СТАЦІОНАРНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ

*Ми вдячні за бібліотечну вам науку,
Без неї не змогли б ми у світі жити,
Хай довголіття вам простягне руку,
Бажаємо ще не один десяток літ учити!*

Багато справжніх спеціалістів бібліотечної справи є випускниками Харківської державної академії культури. Випускниці стаціонарної

форми навчання Харківського державного бібліотечного інституту (роки навчання 1958–1962) Євтушенко Лариса Іванівна, Пелюсова (Богуш) Тамара Олексіївна, Чернявська (Фесан) Валентина Олександрівна, [Новакова (Козакевич) Лариса Янівна], півтора роки навчалися в спеціалізованій групі на замовлення Міністерства охорони здоров'я УРСР спеціально для роботи в медичних бібліотеках країни. Випускниці стаціонару Матюшенко (Михайлецька) Ванда Станіславівна (роки навчання 1957–1961) та Кудрицька Людмила Миколаївна (роки навчання 1965–1969), також присвятили своє життя цій шляхетній професії.

Набуті в інституті знання стали міцним фундаментом для подальшої роботи і творчого зростання в Національній науковій медичній бібліотеці України (на той час Державній науковій медичній бібліотеці імені Д.І. Ульянова), де Євтушенко Л.І., Пелюсова Т.О. та Кудрицька Л.М. працюють і нині. Цікавою та насиченою виявилася їх професійна доля. Випускниці пройшли всі щаблі бібліотечної роботи — від бібліотекаря до завідувача відділу.

Євтушенко Лариса Іванівна, донька вчителів, у 1958 р. вступила до Харківського державного бібліотечного інституту, де, окрім навчання, займалася активною суспільною діяльністю: на 3–4 курсах була агітатором, дружинницею, комсоргом спецгрупи для медичних бібліотек (1,5 роки) і в 1962 р. отримала диплом за спеціальністю «Бібліотекар і бібліограф вищої кваліфікації». Була прийнята на роботу в Республіканську наукову медичну бібліотеку МОЗ УРСР директором Хмарою Федором Лукичем з 1 серпня 1962 р. на посаду старшого бібліотекаря відділу обслуговування читачів; згодом працювала на посаді завідувача відділу фондів і книгозберігання; завідувача відділу наукової обробки і каталогізації літератури, а з 1997 р. і понині обіймає посаду головного бібліотекаря цього ж відділу. Активна життєва позиція, відповідальність та сумлінне ставлення до праці не залишилися поза увагою, Лариса Іванівна відзначена різноманітними нагородами: медаллю «В пам'ять 1500-літтю Києва», медаллю «Ветеран праці», значком «Відмінник охорони здоров'я», Почесною грамотою Міністерства охорони здоров'я УРСР. Багаторічна профспілкова робота відобразилася в нагородах Почесними грамотами.

Пелюсова (Богуш) Тамара Олексіївна також дочка вчителів. Отримавши в 1962 р. диплом за спеціальністю «Бібліотекар і бібліограф вищої кваліфікації», розпочала трудову діяльність у Республіканській науковій медичній бібліотеці МОЗ УРСР у серпні цього ж року на посаді бібліотекаря, згодом — старшого бібліотекаря, головного бібліографа відділу наукової і рекомендаційної бібліографії. З 1997 р. і понині Пелюсова Т.О. обіймає посаду редактора I категорії цього ж відділу. Упродовж багаторічної сумлінної праці в бібліотеці Тамара

Олексіївна неодноразово відзначена нагородами: медаллю «Ветеран праці», значком «Відмінник охорони здоров'я», була нагороджена Почесною грамотою Міністерства охорони здоров'я України.

Але найцікавішим є той факт, що ці дві гарні, розумні, безперечно талановиті жінки започаткували бібліотечні династії. Виховані на любові до книги батьками-вчителями і пронісши цю любов упродовж свого життя, вони передали її своїм дітям. У Євтушенко Лариси Іванівни обидві доньки Оксана й Олена здобули вищу бібліотечну освіту в Київському державному інституті культури і мистецтв (нині Університет культури і мистецтв), і обидві присвятили своє життя «маминій бібліотеці». Дочка Пелюсової Тамари Олексіївни Марина прийшла працювати в той же відділ Національної наукової медичної бібліотеки України, якому присвятила все своє життя її мати.

Кудрицька Людмила Миколаївна відповідає в Національній науковій медичній бібліотеці України за найголовніше — підбір надійних і високопрофесійних кадрів. Адже спеціалісти своєї справи — найголовніше в будь-якій професії. Вона очолює відділ кадрів з 2004 р., до цього Людмила Миколаївна обіймала різні посади: старшого бібліотекаря, головного бібліотекаря, виконувала обов'язки вченого секретаря, згодом завідувача сектора, завідувача відділу обслуговування. Робота Кудрицької А.М. також неодноразово була відзначена нагородами: медаллю «В пам'ять 1500-літтю Києва», подякою Голови Київської міської державної адміністрації із врученням іменного годинника.

Матюшенко (Михайлецька) Ванда Станіславівна, маючи за плечима професійний досвід роботи в інших установах, прийшла до Національної наукової медичної бібліотеки України пізніше за інших випускників Харківського державного бібліотечного інституту. Проявивши себе висококваліфікованим спеціалістом, з 1973 р. була призначена заступником директора з наукової роботи, де працювала до 2001 року. Матюшенко В.С. має нагороди: Орден Дружби народів, медалі «В пам'ять 1500-літтю Києва» та «Ветеран праці», Грамота Президії Верховної Ради УРСР, Значки «За відмінну роботу» Міністерства культури СРСР і «Відмінник охорони здоров'я».

Необхідно згадати і про прекрасну людину, яка 42 роки пропрацювала в одній єдиній установі — Національній науковій медичній бібліотеці України, доки не вийшла на пенсію. Чернявська (Фесан) Валентина Олександрівна прийшла працювати до Національної наукової медичної бібліотеки України одночасно із однокурсницями. Людина щирої вдачі, вона прекрасно ладила з читачами та співробітниками. Чернявська В.О. очолювала відділ книгозберігання наукової літератури, майже 20 років — відділ нових надходжень, куди постійно навідувалися люди. Сумлінність і професіоналізм Валентини Олександрівни

були відзначені нагородами: медаллю «1500-ліття Києва», медаллю «Ветеран праці», значком «Відмінник охорони здоров'я». Донька Валентини Олександрівни Ірина також пішла шляхом матері — отримала вищу бібліотечну освіту в Київському інституті культури і працювала головним бібліотекарем Центральної масової бібліотеки імені Лесі України.

Величезною втратою обернувся для всіх передчасна смерть незмінного консультанта, талановитої поетеси, красуні та майстрині Новакової (Козакевич) Лариси Янівни. Прошло 3 роки, а читачі й досі телефонують, не в змозі збагнути, що людина пішла від нас у розквіті творчих сил.

Перелік спеціалістів, які свого часу закінчили заочне і вечірнє відділення Харківської державної академії культури буде набагато більшим. Але особливої уваги заслуговує постать незмінного керманіча Національної наукової медичної бібліотеки України, випускниці Харківського державного бібліотечного інституту, Павленко Раїси Іванівни, заслуженого працівника культури України, кавалера ордена Княгині Ольги, яка працює в бібліотеці 52 роки і очолює її впродовж останніх 35 років.

Розпочала свою трудову діяльність у Республіканській науковій медичній бібліотеці МОЗ УРСР на посаді бібліотекаря відділу обслуговування читачів, згодом посідала різні посади: старшого бібліотекаря довідково-реферативного відділу, головного бібліотекаря відділу бібліографії, завідувача відділу мережі медичних бібліотек, заступник завідувача відділу бібліографії, заступник директора бібліотеки з наукової частини, і зрештою, з 1975 р. понині обіймає посаду Генерального директора Національної наукової медичної бібліотеки України. Нині ім'я Раїси Іванівни Павленко широко відоме бібліотечній і медичній спільноті не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Творчий доробок Р. Павленко становить понад 150 наукових праць.

Таких усебічно обдарованих, творчих, розумних, висококласних спеціалістів виховала Харківська державна академія культури.

А.Т. Бойко

КНИГА В ЖИТТІ КОСТЯНТИНИ МАЛИЦЬКОЇ

Нині є деякі публікації про важливість дослідження персоналії, так як їхні життя й діяльність нерозривно пов'язані із сучасними їм суспільними, громадськими, культурними тощо подіями. Серед осіб, чий праця й творчість виразно ілюструють культуру та побут нашого краю в кінці XIX — першій половині XX ст. — педагог, письменниця, перекладач, видатний громадський діяч К. Малицька. Дослідження про неї

підготували П. Баб'як, А. Боян, Є. Верещак, І. Горошук, Г. Гульчій, С. Далавурак, І. Драбчук, В. Задорожний, В. Качкан, А. Мидриган, З. Нагачевська, І. Павліха, І. Павлюк, В. Полек, І. Рибак, Т. Старченко, І. Стефанишин, О. Цура, Д. Юсип та інші науковці, краєзнавці, письменники. У їхніх напрацюваннях розкрито життєвий шлях цієї непересічної постаті, продемонстровано велике значення її подвижницької праці для розвитку освіти й жіночого руху в Галичині, охарактеризовано напрями діяльності, засвідчено різнобічність її інтересів.

Малицька Костянтина Іванівна народилася в селі Кропивник Калуського повіту теперішньої Івано-Франківської області. У сім'ї панував культ книги, це, можливо, було пов'язано і з тим, що батько майбутньої письменниці був священиком і письменником, зі священницького роду (Гетьманчуків) походила й мати Олена. Саме від Батька Івана Малицького перейняла Костянтина любов до художнього слова, замишування поезією. Навчалася вона в початковій та виділовій школах Станіслава, пізніше — у Львівській державній семінарії. Саме там починає віршувати. При кафедрі святого Юра у Львові була багата бібліотека, книгами з якої послуговувалася К. Малицька.

Завершивши навчання у Львові, вона їде до Галича (1892 р.) і там одинадцять років працює вчителькою. У 1896 р. на сторінках українського дитячого часопису «Дзвінок», що виходив у Львові, надруковано її поезії під псевдонімом «Растик». 1898 р. вийшла друком збірка оповідань «Малі герої», що перевидавалася в 1899 і 1906 рр. 1902 р. виходить друком збірка її психологічних новел «Мама. Нариси із нашої домашньої педагогії», у якій автор порушує питання виховання дітей у сім'ї. Саме літературний хист, письменницький талант К. Малицької, палка любов до книг спричинила призначення її в 1903 р. головним редактором журналу «Дзвінок».

Працюючи на Буковині, К. Малицька впродовж 1903–1906 рр. пише педагогічні розвідки і праці «Народна руська школа і руські учителі в Галичині (Нарис на тлі галицького шкільництва)», «З трагедій діточих душ», «Діти», «Відгуки життя», «Діточа книжка», «Картки з дневника матері».

Твори письменниці, поетеси друкувалися в різних альманахах, часописах, журналах — «Діло», «Жіноча доля», «Зоря», «Комар», «Молода Україна», «Нова хата», «Світ дитини», «Учитель» та ін. Вона працювала в багатьох жанрах. Більшість із її напрацювань — це поезії, пісні, прозові твори, серед яких багато легенд. Літературна спадщина К. Малицької велика, розпорошена по різних виданнях, а більшість творів нині ще не дійшли до сучасного читача.

Після 1939 р. К. Малицька працювала бібліографом дитячої літератури у Львівській науковій бібліотеці Академії наук України. Над цим

завданням Костянтина Іванівна працювала точно й старанно. У 1946 р. ця ж бібліотека запланувала працю над словником українських псевдонімів, криптонімів і криптограм. Протягом 1946–1947 рр. її виконував колектив у складі Я. Дашкевича, К. Малицької, О. Суховерського та М. Штеліги. Так було розшифровано близько 3500–4000 псевдонімів і криптонімів. На основі цієї картотеки було укладено і надруковано в кількох машинописних примірниках «Матеріал до словника псевдонімів українських письменників, учених та громадських діячів за 1800–1916 роки». Сюди ввійшло 2500 псевдонімів.

Таким чином, усе життя й творчість митця, педагога, лірика, бібліографа було тісно пов'язане з книгою. Саме з неї К. Малицька черпала натхнення для педагогічної роботи, праці з організації жіночого руху. Та й сама ввійшла в історію педагогіки й літератури як митець із тонким відчуттям слова, власною манерою письма, своїм оригінальним підходом до традиційних тем.

Секція 6

Інформаційна освіта в умовах сучасних соціокультурних трансформацій

І.І. Федорова

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ — СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

У процесах глобалізації та інтеграції країн Європи домінуючою тенденцією є формування спільного наукового й освітнього простору XXI ст. та становлення філософсько-освітньої парадигми, що продукує нові цінності та нову модель комунікативної культури. Відображаючи світоглядні пріоритети сучасності, глобалізація є формотворчим чинником інформаційного суспільства, але вона не лише стимулює проекти інформатизації, а й призводить до нових соціальних протиріч: поділяючи суспільства на такі, що виробляють інформацію, і відповідно на такі, що її споживають. Така ситуація створює певне соціальне розмежування, сприяє зростанню загального рівня освіченості, професійної кваліфікації всіх громадян, формуванню нової комунікативної культури, але спричиняє різні реакції людей на інформаційні технології. Це значною мірою викликано тим, що сьогодні формується новий культурно-освітній простір, який потребує напруження інтелектуальних можливостей людини, вироблення в неї здатності усвідомлювати базові закономірності цього світу, передбачати наслідки своїх зусиль і орієнтирів свого власного розвитку. Та єдиний ефективний шлях адаптації людини до стандартів сучасного суспільства — це відповідний філософсько-світоглядний вимір освіти, як процесу здобуття знань протягом усього життя, що дозволить сформувати нові соціальні комунікації, нове культурне середовище та аксіосферу людської цивілізації.

Динаміка сучасних складних культуротворчих процесів змушує виокремлювати освіту, як найсприятливіше середовище розробки модерних соціальних комунікацій, що створює можливості для адаптації людини в умовах інформаційного суспільства, її інкультурації — освоєння провідних технологій, ментальних взірців і стереотипів культурних смислів сучасності. Освіта стає визначальною сферою суспільних відносин, їх креативною складовою. Перш за все, через освіту (яка завжди була сутнісним показником розвитку культури) відбувається крос-культурна комунікація в сучасному суспільстві. Тобто взаємодія, взаємозбагачення та полілог культурних практик, як за історичною вертикаллю, так і за соціальною горизонталлю. Історична вертикаль — то є творча лабораторія відбору, відтворення та передачі культурного досвіду поколінь, формування світоглядно-наукової картини світу. В

аспекті соціальної горизонталі — освіта це педагогічний ідеал і механізм творення освіченої людини, а не тільки володіє науковими здобутками сучасності, а здатна творити культурний простір через діалогічне спілкування, зберігаючи національно-неповторне та вибираючи загальнолюдські цінності.

Унікальність місії освіти полягає в її комунікативній стратегії, здатності до трансляції соціального досвіду, поєднанні здобутків минулого і майбутнього, в збереженні та передачі нащадкам культурної традиції і, водночас, генерації та продукуванні інноваційних ідей, методик, технологій, що формують комунікативний простір суспільства знань та відповідну йому нову освітню парадигму. Становлення нової парадигми освіти спричиняє кардинальні зміни в організації навчального процесу та завдань сучасної вищої освіти. Це впровадження болонської тріступеневої системи підготовки фахівців (бакалавр, магістр, доктор філософії); перехід до кредитно-модульної системи; визначення якості освіти (як взаємодії двох складників якості навчання та якості практичної підготовки) — пріоритетним критерієм оцінки фахової майстерності студента. У процесі реорганізації та глобалізації сучасної вищої освіти практичну орієнтованість та якість освіти слід розглядати як найвагоміші фактори, що визначають дієздатність, фахову конкурентоспроможність навчальних практик, виявляють евристичний потенціал навчальних програм, наскільки вони відповідають соціальним запитам часу. Проблема якості стає наріжним каменем формування блоку дисциплін, які належать до магістерського кваліфікаційного рівня. З метою забезпечення якості підготовки фахівця магістерська програма повинна сфокусувати свої зусилля на розробці та запровадженні інноваційних і, водночас, соціально затребуваних навчальних курсів. Їх теоретична складова має демонструвати сучасний рівень наукових розробок, що переходять у практичне поле професійних інтересів магістрів.

Формування сучасного освітнього простору потребує як нових методик навчання, так і прогресивних управлінських технологій, які б забезпечили дієспроможність вищої школи. Найактуальнішою у цьому контексті можна виокремити технологію соціального проектування, яка здійснює і прогнозує освітню діяльність та науково обґрунтовує методи практичних наукових нововведень у сфері освіти.

Пріоритети соціального проектування полягають у їх багатовекторності, вони можуть різнитися за цілями, спрямованістю, рівнем складності проблеми. Проектування є технологією реорганізації освітніх інституцій, створення інноваційних методик навчання, нових навчальних програм (дистанційної, неперервної освіти), проектів удосконалення та розбудови нових структур студентського самоврядування, молодіжних міжнародних студентських організацій, розробки творчих

форм естетичного, спортивного, самоактуалізуючого особистість дозвілля молоді. Та обов'язковою умовою соціального проектування в освітній сфері є його спрямованість на практичну реалізацію навчальних та освітанських інновацій, які покликані відтворити сутнісні зміни сучасного простору освіти.

А.С. Прокопенко

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДДІЛУ ІФЛА «ОСВІТА ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ»

З перших років існування ІФЛА у її структурі функціонували підрозділи, пов'язані з бібліотечною освітою, зокрема, з 1928 р. діяв спеціальний підкомітет. Нині ці питання перебувають у компетенції одного з восьми відділів — Відділу 7 «Освіта та наукові дослідження», що складається з шести секцій, в рамках яких проводяться відповідні дослідження, обмін ідеями, досвідом, освітніми програмами та стандартами.

Секція освіти і підготовки кадрів у відділі найдавніша — її засновано ще в 1973 р. з метою сприяння поліпшенню якості бібліотечної освіти у всьому світі та підвищенню академічного статусу професії через міжнародне визнання кваліфікаційних характеристик бібліотечних кадрів. Нині особливий інтерес зосереджено на питаннях бібліотечної освіти у країнах, що розвиваються; вивченні процесу реалізації міжнародних директив з відповідності кваліфікаційних вимог, укладених секцією впродовж останніх років, викликам Болонського процесу.

У Секції освіти і підготовки кадрів з 2004 р. працює дискусійна група з питань електронного навчання, в рамках якої розглядаються нагальні проблеми фінансових аспектів, авторського права, якості.

Секція теорії та наукових досліджень у галузі бібліотекознавства займається теоретичними та прикладними аспектами дисципліни. Її пріоритетними завданнями є сприяння проведенню дослідницьких проектів у рамках структурних підрозділів і основних програм ІФЛА; заохочення впровадження дослідницьких курсів у навчальні програми бібліотечних вищих шкіл; інформування професійної громадськості про основні наукові результати світового бібліотекознавства. Серед основних проектів останніх років — здійснення порівняльного аналізу національних тенденцій міжнародного бібліотекознавства; розробка методів оцінки дослідницьких праць; вивчення ролі ІФЛА у поширенні в бібліотеках сучасних професійних норм та стандартів; дослідження напрямів наукової діяльності членів постійних комітетів секції федерації.

У серпні 2002 р. на базі круглого столу була заснована Секція безперервної професійної освіти та навчання на робочому місці. Її основним завданням є сприяння поширенню програм підвищення

кваліфікації бібліотечних кадрів з метою забезпечення постійного професійного розвитку, що є запорукою компетентного і якісного обслуговування користувачів в умовах постійних змін потреб сучасного суспільства. На порядку денному секції — розробка директив з безперервної освіти в умовах високотехнологічного та інформаційно насиченого суспільства, яке потребує постійного професійного розвитку, регулярної адаптації до виконання нових функціональних завдань.

Діяльність Секції історії бібліотечної справи, заснованої 2002 р., спрямована на сприяння усвідомленню бібліотечними фахівцями важливості історичних досліджень професії з метою її успішного розвитку. Секція займається питаннями історії бібліотечної справи на міжнародному та регіональному рівнях. Нині в центрі її уваги — дослідження архівної діяльності світових бібліотечних асоціацій.

Секція грамотності та читання (попередня назва — Секція читання) була заснована 1997 р. У центрі її уваги — питання вивчення проблем грамотності, читання та читачів з метою стимулювання дослідницької діяльності бібліотек у цьому напрямі та обміну досвідом. Серед основних завдань, які виконує секція, — підтримка права доступу до інформації та знань як окремих громадян, так і суспільства в цілому; вивчення впливу різних культурницьких середовищ на розвиток читання у країнах світу; виявлення ролі бібліотек у підвищенні соціального усвідомлення значення читання та грамотності; сприяння заохоченню читання серед різних вікових категорій. Сучасні тенденції розвитку читання у світі мають свої особливості, зумовлені необхідністю гармонійного поєднання як традиційної культури читання, так і навичок читання в електронному середовищі. Секція здійснює дуже плідну видавничу діяльність; тісно співпрацює з Міжнародною асоціацією читання ((IRA), Міжнародною радою з книжок для молоді (IBBY).

Утворення у 2002 р. в рамках Відділу на базі Круглого столу з освіти користувачів Секції інформаційної грамотності зумовлене підвищенням інтересу до даної проблеми у всьому світі. Першочерговим завданням секції є сприяння міжнародній співпраці у розвитку та впровадженні інформаційної грамотності в бібліотеках всіх типів і видів та координація дій по подоланню інформаційної неосвіченості. Діяльність секції зосереджена на таких аспектах інформаційної грамотності як: освіта користувачів, методи навчання, використання комп'ютерів та мультимедійних засобів в освіті та навчанні, дистанційна освіта, формування інформаційної грамотності в бібліотеках. Секція тісно співпрацює з іншими організаціями та структурними підрозділами федерації у справі поширення і розвитку відповідних програм та проектів: створення спільно з ЮНЕСКО міжнародної бази даних з питань інформаційної грамотності; вивчення існуючих стандартів різних країн та розробка на

їх основі міжнародного стандарту «Керівництво з інформаційної грамотності для освіти впродовж всього життя» (2006 р.); розвиток відповідних освітніх програм.

Таким чином, Відділ ІФЛА «Освіта та наукові дослідження» нині є провідним авторитетним осередком міжнародного співробітництва у галузі професійної бібліотечної освіти, що ініціює громадський інтерес до її проблем та пошуку шляхів їх вирішення. Вивчення досвіду цієї організації та участь у її роботі є нагальною потребою вітчизняної бібліотечної справи для розвитку повноцінного входження України до світового бібліотечно-інформаційного простору.

И. Альшабуль

ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

В XXI в. человечество переходит в информационную стадию своего развития. В этих условиях образование становится непрерывным процессом, важнейшей частью жизни каждого человека, обеспечивающей ему возможность ориентироваться в безбрежном океане информации, адаптироваться к непрерывным технологическим инновациям. Современное образование все более становится гуманистически ориентированным, рассматривает человека как основную ценность, оно направлено на развитие личности. Более того, образование призвано помочь человеку осознать и обогатить себя, активизировать личностное самосозидание. Это может обеспечить личностно-ориентированный подход в реализации образовательного процесса на всех уровнях.

Личностно-ориентированный подход предполагает создание такой образовательной среды, которая обеспечивала бы процессы гуманизации образования, повышения его креативности, создавала бы условия, максимально благоприятствующие саморазвитию личности.

Образовательный процесс, представляющий собой педагогически организованное взаимодействие его участников является одновременно информационным процессом, связанным с производством, хранением, обменом и потреблением различной информации. В силу этого среду, в которой он протекает, можно рассматривать в качестве информационной среды. В то же время беспрецедентные темпы изменения информационного пространства, бурное развитие информационных технологий в разных сферах общественной жизни превращают образовательную среду в информационно-образовательную. Информационно-образовательная среда — это программно-телекоммуникационное и педагогическое пространство с едиными технологическими средствами ведения учебного процесса, его информационной поддержкой и

документированием в среде Интернет любому числу учебных заведений, независимо от их профессиональной специализации (уровня предлагаемого образования), организационно-правовой формы и формы собственности [Солдаткин В.И.]. Она является условием и средством сложных взаимодействий «человек — техника», «человек — человек», «человек — знаковая система», «человек — художественный образ».

Думается, что образовательная среда на основе информационных технологий позволяет создать условия для развития креативности обучающихся. При этом креативность понимается как интегральная устойчивая характеристика личности, определяющая ее способности к творчеству, принятию нового, к нестандартному созидательному мышлению, генерированию большого числа оригинальных и полезных идей [Кречетников К.Г.]. Креативность может быть рассмотрена как личностная категория, связанная с саморазвитием и самоактуализацией, как созидательный процесс и как результат деятельности, связанный с созданием нового. Креативность — это стремление к процессу реализации собственных возможностей человека, и как продолжение его — нацеленность на результат, имеющий, безусловно, социальную значимость. Для формирования креативной личности необходима и соответствующая креативная образовательная среда.

Информационно-образовательная среда имеет большие потенциальные возможности, чтобы стать мощным фактором саморазвития личности, т.е. превратиться в креативную образовательную среду. Основная цель креативной информационно-образовательной среды — «разбудить» в человеке творца и максимально развить в нем заложенный творческий потенциал, пробудить потребность в дальнейшем самопознании, творческом саморазвитии, сформировать объективную самооценку. Поэтому информационно-образовательная среда должна быть «насыщена» образовательными ситуациями, которые обладают значительной степенью неопределенности, содержат амбивалентные оценки, заставляющие обучающегося «включить» механизмы самодетерминации, саморазвития. Для каждого обучающегося она должна быть многоуровневой, обладать принципиальной избыточностью и неисчерпаемостью. Чем больше и полнее личность использует возможности информационно-образовательной среды, тем более успешно происходит ее свободное и активное саморазвитие.

Доминантой креативного образовательного процесса становится такая деятельность учащегося, которая направлена на самостоятельное расширение предметного ядра знаний, на самостоятельную познавательную, исследовательскую деятельность. Для организации такого процесса в вузе необходимы:

- 1) преподаватели, владеющие методологией креативного образования;
- 2) учебники и учебные пособия, удовлетворяющие требования креативного образования, а также методические пособия как для самого преподавателя, так и для студента;
- 3) инструментальные информационные дидактические средства, обеспечивающие креативное образование, в первую очередь — электронные ресурсы;
- 4) новые креативные мультимедийные, информационные и телекоммуникационные технологии, обеспеченные наличием в образовательном учреждении программного обеспечения, локальной сети, компьютерных классов, периферийных устройств, программно-аппаратных комплексов;
- 5) подготовка (переподготовка) преподавательских кадров для всех типов образовательных учреждений, способных к проектированию и моделированию авторских интеллектуальных продуктов в парадигме креативного образования.

Создание креативной информационно-образовательной среды позволит сориентировать обучаемого на самостоятельное добывание знаний из удаленных информационных ресурсов (региональных и глобальных сетей), на оптимальное сочетание коллективного и индивидуального обучения, а также перенести акценты в подготовке современного специалиста на усиление самостоятельной составляющей получения знаний субъектом образования.

Ю.В. Буслаева

К 90-ЛЕТИЮ УЧРЕЖДЕНИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО СЕМИНАРИЯ В КИЕВЕ

Развитие библиотечного образования в Советской России было связано с организацией цикла библиотечных семинаров при Наркомпросе РСФСР по инициативе Н.К. Крупской в качестве самостоятельного специального учебного заведения. Аналогичное учреждение возникло на базе пятидневных библиотечных курсов, организованных при Внешкольном отделе Наркомпроса Украины с 20 июня 1919 г.

Курсы были открыты с целью поставить перед работниками библиотечного дела вопросы о методах налаживания культурно-просветительной деятельности по образцу библиотек Запада, прежде всего американских, выяснить роль библиотек как культурных центров в новых условиях общественно-политической жизни и указать усовершенствованные, новейшие методы библиотечной работы.

Лекции были рассчитаны на 70 часов и включали общие курсы о социальной работе в библиотеке, об американских библиотеках, библиотечной технике и статистике, работе библиотекаря с читателем, а

также ряд специальных курсов, посвященных комплектованию библиотек литературой по различным отраслям знания. Практические занятия в группах не более 25 человек заняли по 14 часов на каждую. По окончании всего курса выдавалось удостоверение.

Техника библиотечной работы была принята в том виде, в котором она преподавалась на библиотечных курсах в Университете им. А. Л. Шанявского. Среди преподавателей курсов были Д.И. Багалея, Ю.А. Иванов-Меженко, Ю.Г. Ковалевский, С.Д. Масловский, Р.А. Слезкин. Заведующим был назначен лектор педагогического института, филолог и библиограф В.П. Родников.

Вопрос о создании на базе курсов постоянно действующего библиотечного семинария с привлечением слушателей для участия в нем был поставлен заведующим курсами, когда их работа приближалась к завершению. Им же были составлены проект организации и смета.

Семинарий включал три отделения: по подготовке организаторов библиотечного дела (инструкторский), по подготовке к технической работе внутри библиотеки (техника и библиография) и по подготовке к культурной работе с читателем. Учебная работа должна была направляться учебным советом семинария, в который входили все преподаватели и руководители занятиями. Бюро семинария составляли заведующие семинарием и его отделениями.

Помимо общих для всех отделений предметов, освещающих социальную роль библиотеки, вопросы психологии в связи с психологией чтения и библиографию библиотечного дела, участвующим в работе первого отделения предназначались курсы по организации библиотечного дела в губернском и уездном масштабах, о библиотечной сети в больших городах и библиотечной статистике; второго отделения — по библиотечной технике и системе каталогизации; третьего — об организации связи библиотек с читателем и видах культурно-просветительной работы библиотеки, о работе библиотекаря с книгами гуманитарного типа (включая литературу по общественно-политическим вопросам, искусству, истории, беллетристике и использованию библиотекой толстых журналов) и естественно-научного характера (по природоведению, географии, сельскому хозяйству, медицине). Был также предусмотрен курс по работе с детской книгой, включавший сведения о детской литературе и о работе с детьми.

Программа занятий Киевского семинария и сохранившиеся конспекты лекций свидетельствуют о том, что содержание библиотечной подготовки специалистов не только не базировалось исключительно на изучении техники библиотечного дела, но по уровню не уступало университетскому и отличалось только краткосрочностью и ориентированностью на практическое применение.

Московский семинарий вместе с московскими библиотечными курсами послужил образцом для организации Киевского, однако программа последнего была разработана самостоятельно и в некотором отношении выигрывала, поскольку в ней намного меньше уделялось внимания общественно-политическим вопросам и больше — профессиональным знаниям и сведениям из различных областей науки, что давало возможность подготовить библиотекарей с некоторыми навыками отраслевой специализации.

Деятельность Киевского семинария, построенная на основе принципа сочетания обучения специальности с широкой общественно-политической и общеобразовательной подготовкой, по замыслу Н. К. Крупской, благодаря высокой квалификации преподавательского состава, отсутствию жесткого контроля в политическом отношении и тому, что семинарий базировался на лекциях, прочитанных во время работы летних курсов, и служил для приобретения дополнительных знаний и углубленного изучения участниками некоторых разделов, приняла более значительный масштаб по сравнению с Московским.

Киевский семинарий вышел за пределы задачи, поставленной Н.К. Крупской для учреждений такого рода, — быть библиотечным центром, куда могли бы приезжать работники с целью пополнить специальные знания, — поскольку в рамках его не только изучалась литература по библиотечной специальности и различным отраслям знания, но и давалось некоторое представление о самой отрасли и методическая подготовка, позволявшая библиотекарю затем при желании самостоятельно освоить ее более основательно и в достаточной мере для того, чтобы быть помощником в подборе книг для специализирующихся в этой отрасли. По этому признаку, а также учитывая контингент слушателей, в подавляющем большинстве имевших среднее и высшее образование, Киевский семинарий можно было бы отнести к разряду высших учебных заведений, если бы он вскоре не прекратил своего существования в силу неблагоприятных исторических условий.

И.И. Гранкина

ПОДГОТОВКА ПРОГРАММ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕРСОНАЛА МОДЕЛЬНЫХ БИБЛИОТЕК КАК ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДНЕЙ БИБЛИОТЕЧНОЙ ШКОЛЫ

В 2002–2008 гг. в Российской Федерации были открыты модельные библиотеки, соответствующие нормам и требованиям «Модельного стандарта публичной библиотеки». В статье рассматривается деятельность библиотечных средних специальных образовательных учреждений в

области подготовки и повышения квалификации специалистов для модельных библиотек.

Современная средняя библиотечная школа как часть системы библиотечно-информационного образования осуществляет подготовку кадров для публичных (общедоступных) библиотек муниципальных образований.

Вступление России в Болонский процесс повлияло на содержание и структуру библиотечного образования. В центре внимания среднего звена находится изучение трудов отечественных библиотекведов — К.И. Абрамова, О.П. Коршунова. Ю.Н. Столярова, В.И. Терешина, А. Н. Ванеева, А.И. Каптерева и др. Важным направлением деятельности средней библиотечной школы является исследование рынка труда, потребностей и запросов работодателей, состояния муниципальных библиотек, процессов модернизации.

Модернизация муниципальных библиотек, большинство из которых сельские, позволяет им в полной мере осуществлять основные функции библиотек: информационную, культурно-просветительскую, образовательную, историко-краеведческую, мемориальную и досуговую.

Основополагающим документом, регламентирующим процесс модернизации библиотек, является «Модельный стандарт публичной библиотеки», разработанный группой специалистов Российской библиотечной ассоциации и утвержденный во второй редакции в мае 2008 г. Конференцией Российской библиотечной ассоциации на XIII Ежегодной сессии в Ульяновске. В стандарте определена роль публичной библиотеки в жизни местного сообщества, сформулированы основные направления ее деятельности, подчеркнуты особенности обслуживания пользователей. Особое внимание уделено библиотечно-информационным ресурсам библиотеки, в т.ч. электронным, а также требованиям к размещению библиотеки и организации ее пространства. Обозначены основные требования к персоналу библиотеки: штатной численности в зависимости от нормативной потребности, повышению квалификации работников.

В соответствии с модельным стандартом руководство библиотеки и ее учредитель обязаны обеспечивать повышение квалификации библиотечного персонала.

К разработке образовательных программ для специалистов модельных библиотек приступил коллектив Обоянского библиотечного колледжа, осуществляющий реализацию программ базового и повышенного уровней по специальности 071202 «Библиотековедение».

Анализ кадровой ситуации в регионе позволил сделать вывод о целесообразности выделения двух направлений в подготовке специалистов для модельных библиотек: основного — для студентов и дополнительного — для специалистов, работающих в модельных библиотеках

и обучающихся по программам дополнительного профессионального образования.

На основном направлении возможна корректировка учебных планов на базовом и повышенном уровнях; рабочих программ по учебным дисциплинам; программ практики с учетом ее прохождения в модельных библиотеках.

Большинство видов деятельности модельной библиотеки находит отражение в учебных дисциплинах повышенного уровня: «Базы данных», «Компьютерное делопроизводство», «Интернет-технологии», «Защита информации», «Управление персоналом», «Библиотечный маркетинг» и др. Внимание студентов обращается на положения модельного стандарта при освещении вопросов по темам «Авторское право», «Методы и средства мультимедиа», «Библиотечное обслуживание в режиме он-лайн» и др. На базовом уровне целесообразно введение дисциплин по выбору: «Социальная педагогика», «Социальная психология», «Организация досуговой деятельности», «Организация работы детских и юношеских библиотек».

Корректировка ныне действующих программ включает в себя введение новых тем и изменение количества часов, отведенных на их изучение (в пределах общего количества часов).

Оптимальным вариантом организации подготовки библиотекарей является их обучение на основе целевой контрактной подготовки, когда девушка или юноша получает библиотечное образование с гарантией трудоустройства в модельной библиотеке. В период обучения на ее базе студентом могут быть написаны дипломная и курсовые работы, направленные на дальнейшую модернизацию данной библиотеки.

При реализации профессиональной подготовки библиотекарей на дополнительном направлении предусмотрен дифференцированный подход в зависимости от различных признаков: квалификации библиотекаря, времени окончания колледжа (техникума), формы обучения, степени модернизации библиотеки, особенностей региона, категории пользователей и др.

В основе разрабатываемых программ находится структурно-функциональная модель библиотеки. При этом учитывается, что все элементы библиотеки как системы: материально-техническая база, документный фонд, пользователь, библиотекарь — проходят основные этапы ее модернизации, совершенствуясь и взаимодействуя.

Создание профессиональных образовательных программ предусматривает решение ряда задач: разработку учебно-методической документации, внедрение инновационных педагогических и информационно-коммуникативных технологий, развитие системы непрерывного образования педагогов, включающей стажировку в модельных библиотеках, формирование воспитывающей среды, способствующей

повышению информационной культуры и развитию профессионального сознания студентов, совершенствование материально-технической базы колледжа, модернизация библиотеки, установление взаимодействия с учредителями модельных библиотек и их руководителями с целью оптимизации структуры и содержания подготовки, развитие многоуровневой системы подготовки кадров «колледж-ВУЗ», участие в деятельности профессиональных библиотечных сообществ, совершенствование профориентационной деятельности в регионе.

Модернизация библиотечного дела происходит одновременно с модернизацией образования. Новым подходом к содержанию образовательной деятельности является компетентностный подход, предусматривающий формирование у обучаемых способность применять в профессиональной деятельности знания, умения, личностные качества и практический опыт. Персонал модельной библиотеки должен в совершенстве владеть всеми профессиональными и общими компетенциями, а также высокоразвитым профессиональным сознанием.

В процессе подготовки программ повышения квалификации персонала модельных библиотек происходит укрепление связи средней библиотечной школы с работодателем и усиливается ее влияние на информационную и культурную среду региона. Реализация программ может стать ключевым фактором для успешного решения кадровых проблем: развития системы непрерывного библиотечно-информационного образования в регионе, повышения оплаты труда библиотекарей, возрастания престижа библиотечной профессии, привлечения и закрепления в библиотеках молодых специалистов.

В.Н. Шадрина

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО БИБЛИОТЕЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ (Белгородский вариант)

Проблема подготовки специалистов современной библиотеки разного уровня, от небольшой сельской до крупнейшей в регионе, способных овладеть новыми экономическими и социальными законами, сегодня особенно актуальна. Требуется обеспечить адекватность образования требованиям современного мира, который меняется быстро и глубоко и который нуждается не в том, чтобы образование адаптировалось к настоящему, а в том, чтобы оно предвосхищало будущее.

Организация процесса подготовки библиотечных кадров в Белгородской области базируется на анализе кадрового потенциала, финансовой ситуации в регионе, наличии учреждений, которые могут быть задействованы в образовательном процессе.

В данном процессе сегодня участвуют Белгородский государственный институт культуры и искусств (библиотечно-информационный

факультет — специальность «Библиотечно-информационная деятельность»), Белгородский государственный университет (филологический факультет, специализация «Библиотекосведение, библиография»), областные курсы повышения квалификации работников культуры, областная научная универсальная библиотека.

В интересах дела в Белгородской области создается обстановка, в которой ценится профессиональное развитие кадров, оказывается моральная и финансовая поддержка. Для успешного осуществления подготовки библиотечных кадров в области налажены партнерские отношения со всеми заинтересованными организациями, что позволяет формировать кадровый библиотечный рынок региона с учетом изменений, происходящих в библиотеках.

С открытием в 2000 г. Белгородского института культуры и искусств на базе Белгородского колледжа культуры и искусств (имеющего 40-летний опыт работы по подготовке библиотечных кадров), на библиотечно-информационном факультете осуществляется вертикальная интеграция учебных дисциплин, обеспечивающая преемственность образовательных программ разного уровня.

С учетом современной модернизации высшего образования нами выработана стратегия развития библиотечно-информационного факультета, заключающаяся в расширении номенклатуры специализаций по специальности «Библиотечно-информационная деятельность»; расширении числа квалификаций по специальности «Библиотечно-информационная деятельность»; формировании единого культурно-образовательного пространства региона; расширении вариативности и многоуровневости учебных образовательных программ; развитии системы дополнительного профессионального образования; усилении информационной составляющей образования.

Набор специализаций обуславливается, прежде всего, спецификой потребностей, способностью вуза обеспечивать их профессионально-преподавательским составом и другими факторами. Сегодня осуществляется подготовка кадров по следующим квалификациям: Библиотекарь-библиограф, преподаватель; Технолог автоматизированных информационных ресурсов; Менеджер информационных ресурсов.

Социокультурная динамика региона, а также опыт работы конкретных библиотек различного масштаба предопределили стратегию развития факультета на ближайшие годы. В концепции развития библиотечно-информационного факультета наибольший интерес представляет региональная составляющая, как в приоритетных целях обучения студентов, так и в подходах к реализации приоритетных целей в деловом партнерстве с региональными структурами, участвующими в инновационно-образовательной деятельности.

Региональная особенность вуза нашла свое отражение во всех содержательных блоках учебного плана, в основу которых положены профессиональные государственные стандарты, определяющие структуру и направления образования на всех уровнях. Наряду с этим стандарт оставляет относительную самостоятельность региональным вузам, и создает им условия для творчества и реализации новых, оригинальных разработок, учитывающих региональные особенности и потребности в кадрах.

Региональный компонент реализуется на факультете в таких дисциплинах как «Регионоведение», «Обработка краеведческих документов», «Единое информационное пространство региона», «Информационные сети и системы региона», «Информационные ресурсы региона» и др.

За счет регионального компонента увеличено количество часов на изучение «Отечественной истории», «Истории отечественной литературы», «Культурно-исторического краеведения», «Библиотечно-библиографического краеведения».

Система образования как социальная система во все времена откликается на заказ общества, государства. С изменением социальной ориентации общества меняются и цели образования, требуется принципиально новый подход к образованию.

Осознавая сложившуюся конъюнктуру, библиотечно-информационный факультет Белгородского государственного института культуры выстраивает свою образовательную, научно-исследовательскую, а также инновационную политику.

В области принято постановление губернатора Е.С. Савченко о целевой контрактной подготовке специалистов Белгородским государственным институтом культуры и искусств. В соответствии с принятым документом заключается договор, на основании которого абитуриент направляется на учебу в вуз, его обучение за каждый учебный год оплачивается учредителем, им же гарантируется трудоустройство выпускника по завершению учебного заведения. Это дает возможность всем заинтересованным сторонам на равных участвовать в вопросах набора, образования, трудоустройства.

Конкурс абитуриентов в течение последних пяти лет (3–4 человека на одно место), количественные показатели приема на бюджетную и договорную основы обучения ежегодно 20–30 — на очную, 30–20 человек — на заочную формы обучения. Это показатель интереса к институту и нашей профессии. Выпускники вуза востребованы библиотеками области. На протяжении всех лет сохраняется распределение выпускников на рабочие места.

Для реализации идей преподавателей факультета в рамках его исследовательской деятельности в 2000 г. было принято решение о создании научной лаборатории «Оптимизация образовательного процесса

в условиях многоуровневой системы высшего библиотечного образования». В качестве приоритетных исследований лаборатории были избраны следующие направления:

- 1) диагностика профессионального пространства библиотечной деятельности как технологическое основание оптимизации образовательного процесса в системе «колледж — вуз»;
- 2) моделирование интегрированного подхода к подготовке специалиста библиотечно-информационной сферы в условиях регионализации многоуровневой системы образования;
- 3) библиотечно-информационный консалтинг в сфере электронных коммуникаций.

В период с 2002 по 2005 г. на базе факультета были разработаны и апробированы программы и методический инструментарий к проведению таких социологических исследований как «Изучение информационных потребностей пользователей современных библиотек», «Современная библиотека: какой ей быть?», «Изучение уровня адаптации выпускников колледжа и вуза на профильном рынке», «Изучение информационных потребностей пользователей современных библиотек», «Изучение современного состояния библиотечно-информационного обеспечения населения г. Белгорода»; проводятся панельные исследования по темам «Абитуриент библиотечно-информационного факультета БГИКИ», «Выпускник библиотечно-информационного факультета БГИКИ», «Я — профессионал: мечты, возможности, реалии», «Библиотечные кадры: критерии профессионализма».

Региональный компонент присущ и функционирующим на кафедре студенческим научным объединениям. Осуществлены разнообразные маркетинговые исследования, их результаты легли в основу студенческих курсовых и дипломных работы, конкурсных научных работ, таких как «Карьерный рост библиотечного специалиста в условиях современного менеджмента», «Диагностика кадровой ситуации как инструмент регионализации инновационной политики высшего библиотечного образования», «Маркетинговый подход к краеведческой деятельности библиотек», «Информационное обеспечение музыкальных специалистов Белгородской области», «Паблик рилейшенз в библиотеках Белгородской области» и др.

Необходимо особенно подчеркнуть, что разработка и осуществление инновационной политики библиотечно-информационного факультета находится на стадии дивергенции, предполагающей переход к последующим стадиям развития. Длительность переходного периода зависит не только от кадрового потенциала факультета, но и от степени его взаимодействия с библиотечно-информационной инфраструктурой региона как в рамках реализации определенных стратегических

приоритетов в области инновационной политики, так и совершенствования всей многоуровневой системы подготовки будущих специалистов.

В.М. Жук

ПЕРСПЕКТИВИ ЗДОБУТТЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК ДОДАТКОВОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В РІВНЕНЬСЬКОМУ ГУМАНІТАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Післядипломна освіта як складова безперервної бібліотечної освіти посідає чільне місце в державній бібліотечній політиці. Від модернізації безперервної бібліотечної освіти, зокрема й післядипломної, залежить збереження та розвиток кадрового потенціалу бібліотечної галузі й подальше реформування бібліотечної справи в Україні. Післядипломна освіта покликана забезпечувати одержання нового фаху на основі наявного освітнього рівня і досвіду практичної роботи.

Стратегічні завдання щодо вдосконалення системи післядипломної освіти визначені Указами Президента України від 04.07.05 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» та від 20.03.08 р. «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні».

З грудня 2007 р. по лютий 2008 р. кафедрою бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету було здійснено під керівництвом доц. І.В. Міляевич моніторингове дослідження кадрового забезпечення бібліотек державних ВНЗ (університетів, медичних і політехнічних інститутів) в семи областях західного регіону України. У результаті було виявлено, що в більшості вузівських бібліотек регіону працює значна кількість спеціалістів з вищою небібліотечною освітою. Зокрема, мають вищу бібліотечну освіту — 17,4%, а вищу небібліотечну — 60,4%. Тобто можна говорити про недостатню кількість бібліотечних професіоналів з вищою спеціальною освітою. І це засвідчує наявний потенціал для отримання освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» через систему післядипломної освіти. Подібна ситуація спостерігається й у шкільних, а також у деяких обласних бібліотеках для дорослих, дітей, юнацтва.

У Рівненському державному гуманітарному університеті з 2009 р. на факультеті післядипломної освіти планується готувати на заочній формі навчання протягом 2-х років групу студентів з 10-ти осіб за напрямом «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія». Навчання здійснюватиметься відповідно до навчального плану галузі знань 0201 «Культура» напрямом 7.020102 «Книгознавство, бібліотекознавство

і бібліографія» освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» кваліфікації «книгознавець, бібліотекар-бібліограф». Організацію навчального процесу з післядипломної бібліотечної освіти здійснюватиме науково-педагогічний колектив кафедри бібліотекознавства і бібліографії, в складі якого є один доктор наук, професор, чотири кандидати наук, зокрема, троє доцентів.

Особлива увага приділятиметься науково-методичному забезпеченню навчального процесу з післядипломної освіти та доступу до відповідних Інтернет-ресурсів. Ліцензовані програми навчальних курсів дозволять підготувати майбутніх бібліотечних професіоналів до роботи в сучасному інформаційному середовищі. Науково-методичною основою освітньої діяльності став розроблений комплекс науково-тематичних планів і програм з усіх дисциплін. Студенти вивчатимуть такі фахові та професійно-орієнтовані дисципліни: «Книгознавство та історія книги», «Історія бібліотечної справи», «Загальне бібліотекознавство», «Загальне бібліографознавство», «Документознавство», «Аналітико-синтетична обробка документів», «Бібліотечне фондознавства», «Організація та методика бібліографічної роботи в бібліотеці», «Бібліотечно-інформаційне обслуговування», «Бібліотечно-інформаційне законодавство», «Бібліотечне обслуговування дітей та юнацтва», «Бібліотечно-бібліографічний менеджмент і маркетинг», «Галузеві інформаційно-бібліографічні ресурси» й ін.

Навчальний процес спрямовуватиметься на сприяння реалізації основних напрямів державної бібліотечної політики. Значна увага приділятиметься інноваційним бібліотечним технологіям, формуванню нового професійного мислення, орієнтованого на мережеві режими роботи, інформаційний взаємообмін. По закінченні навчання студенти отримують диплом державного зразка, що надасть їм право на виконання нового виду професійної діяльності в межах номенклатури бібліотечної спеціальності.

Післядипломна освіта виконує важливу компенсуючу роль додаткової професійної бібліотечної освіти. Саме через цю освіту здійснюється формування нового кадрового ресурсу сучасних бібліотек, куди все частіше приходять працювати філологи, історики й інші фахівці гуманітарної сфери. Для цієї категорії працівників післядипломна освіта — важлива умова входження в нове для них професійне бібліотечне співтовариство, гарантія соціального захисту та майбутнього службового зростання.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРА ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Сучасна бібліотечно-інформаційна освіта повинна не тільки сприяти засвоєнню широкого кола професійних знань, але й забезпечувати формування професійно-творчого потенціалу майбутніх фахівців. Реалізувати це завдання можливо при побудові навчально-пізнавального процесу на основі особистісно-орієнтованого підходу до стимулювання творчого мислення та розвитку здібностей студента.

Відомо, що будь-яка освіта має чітко виражені соціальне й особистісне значення. Соціальне значення бібліотечно-інформаційної освіти визначається соціальним замовленням суспільства, потребами і пріоритетами його розвитку, а також рівнем культури, науки, виробництва. Особистісне — зумовлюється її індивідуальною унікальністю для конкретної особистості, а також потребами, мотивами, цілями.

Успіх формування творчої особистості бібліотечно-інформаційного менеджера залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників. Об'єктивні — це загальний рівень бібліотечно-інформаційної освіти, методик і технологій, які застосовуються в навчальному процесі. Суб'єктивні — рівень потреб особи в накопиченні інформації та знань, спрямованість і прагнення до пізнання нового, цінності й інтереси, мотивація до навчання. Оптимальне поєднання і реалізацію об'єктивних та суб'єктивних чинників забезпечує організація навчально-пізнавального процесу і безпосередньо педагог.

Для формування творчого потенціалу студента необхідно так побудувати навчально-пізнавальний процес, щоб у ньому поєднувалося надання традиційних знань про соціальну сутність бібліотеки з досвідом сучасних її трансформаційних змін; про цивілізаційну та гуманістичну місію бібліотеки в інформаційному суспільстві з новими знаннями про можливості інформаційно-комунікаційних технологій та економічних механізмів входження в ринкові взаємодії; про функціонування бібліотеки як соціально важливої інформаційно-інтелектуальної системи та суб'єкта господарювання із спрямуванням на пошук оптимальних шляхів вирішення протиріч, що виникають у сучасній бібліотечній практиці.

Майбутній менеджер повинен раціонально й оригінально мислити, враховуючи особливості мінливих умов сьогодення, бачити й розуміти проблему, визначати в ній велику кількість взаємозв'язків і різних аспектів; безболісно приймати нову точку зору, відмовившись від традиційної і стереотипної; знаходити оригінальні ідеї та рішення;

уміти абстрагувати, аналізувати, конкретизувати та самостійно обирати оптимальний варіант рішення, творчо визначати можливі засоби для досягнення поставленої мети. Адже управління сучасною бібліотеки потребує високого інтелекту її керівника в поєднанні з його професійно-творчим потенціалом.

Окремі управлінські якості можуть бути притаманні особистості і тому їх необхідно лише вчасно розпізнати, допомогти відкрити та розвинути. Проте більшість із них формуються й осмислюються безпосередньо в процесі навчання та подальшої професійної діяльності. Саме тому розвиваються такі педагогічні та психологічні технології освіти, як різноманітні тренінги, рольове проектування, ділові ігри, методи проблемного навчання, мозкового штурму, синектики тощо.

Створення проблемної ситуації при вивченні дисциплін економіко-управлінського циклу є необхідною умовою розвитку продуктивного мислення студента, формування його професійно-творчих здібностей. Упровадження тренінгів у програми дисциплін «Інформаційний менеджмент» та «Економіка бібліотечно-інформаційної діяльності» свідчить, що логіка їх проведення повинна складатися із таких елементів: урахування потреб сучасної бібліотеки; надання адекватних професійних знань; стимулювання творчого мислення; формування пізнавальної потреби; розвиток професійних здібностей; формування вмінь і навичок реалізації професійно-творчого потенціалу в конкретних управлінських діях.

Переваги тренінгів — у забезпеченні імітації реальної бібліотечної дійсності через конкретні моделі ділових ситуацій. Їхня непередбачуваність та управлінські рішення, що приймаються, зумовлюють високу ефективність цієї форми навчання з пізнавальної і творчої точок зору. У кожного студента вона проявляється у власному дослідженні проблемної ситуації і пошуку шляхів її вирішення, аналізі існуючих альтернатив та виборі найраціональніших управлінських рішень.

Значні переваги надає використання можливостей нових інформаційних технологій, зокрема технологій управління проектами (наприкладі MS Project) та дистанційних форм навчання, що базуються на Інтернет-технологіях, розширюють комунікації з педагогом, студентами, забезпечують доступ до електронних і традиційних навчальних матеріалів за допомогою електронної пошти, через форуми, чати й інші сервісні засоби всесвітньої мережі.

Основним результатом є ефективність вивчення дисципліни в умовах, максимально наближених до практики, колективна й індивідуальна відповідальність за підготовку доручених ролей, формування та розвиток комунікативних здібностей, можливість для кожного розкрити свої таланти і реалізувати творчу активність під час вирішення проблемних

завдань, продемонструвати зразки професійно-творчих підходів до прийняття рішень, згідно з власним баченням перспектив розвитку сучасної бібліотеки.

Отже, головними напрямками формування високого професійно-творчого рівня бібліотечно-інформаційного менеджера має стати формування науково-практичного підґрунтя управлінської діяльності через перетворення навчального процесу в навчально-пізнавальну діяльність студента і реалізацію в ній фундаментальної та професійної складових, де фундаментальність забезпечується введенням економічних дисциплін, а професійність — змістовним наповненням професійно-творчого компонента навчальних курсів і програм підготовки студентів.

Л.І. Демчина

ДОКУМЕНТОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ ЯК ДОМІНАНТА ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ (БІО)

Інформатизація суспільства суттєво впливає на стан та перспективи розвитку бібліотечно-інформаційної практики, науки й освіти. За цих умов бібліотечний соціальний інститут підлягає значним трансформаційним перетворенням, які потребують адекватних реагувань вищої БІО.

В умовах інформатизації бібліотека зберігає свою сутнісну документально-комунікаційну функцію, зміст якої, на наш погляд, полягає в забезпеченні діалектичної єдності «володіння» та «доступу» до соціально значущих документів. Крім того, нині бібліотека як соціально-комунікаційна структура має сприйняти електронні документи як один із фондоутворювальних об'єктів, стати об'єднувальним чинником між традиційним та електронним сегментами документного простору. Це об'єктивно зумовлює необхідність удосконалення документологічної складової вищої БІО України.

Успішно вирішити проблему функціонування системної документологічної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів України можна за умови, виходу за межі цієї проблеми й розгляд її з ширших позицій. Цього можна досягти через розуміння документа як поліструктурного та поліфункціонального явища, а системи документальних комунікацій суспільства — як детермінанти документологічної суті професійної і фахової підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів, які виконують у цій системі функцію посередника між соціально значущою документованою інформацією (знаннями) і користувачами, які її потребують. Розгляд документа в контексті документальної комунікації суспільства дозволив дійти висновку про міждисциплінарний характер документологічного знання як ключової компетенції,

необхідної всім посередникам-професіоналам у цілому і бібліотекарям-бібліографам зокрема в системі соціальної комунікації. В освітньому вимірі науковий висновок щодо міждисциплінарного характеру документологічного знання створює об'єктивне підґрунтя для його розгляду як базового в навчанні майбутніх бібліотечно-інформаційних фахівців України. При цьому документологічне знання в навчанні бібліотечно-інформаційних кадрів наявне у двох основних формах: 1) як сукупність навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу; 2) як «наскрізне» явище, що «пронизує» переважну більшість навчальних курсів, які викладаються бакалаврам і магістрам.

Міждисциплінарний характер документологічного знання, розгляд документальної комунікації як домінанти вищої БІО забезпечують теоретичне підґрунтя структуризації дисциплін документально-комунікаційного циклу, які створюють базу документологічної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів України.

Обґрунтована система документологічної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів базується на таких основних висновках:

- у системі підготовки кадрів для документальної комунікації в цілому і бібліотечної комунікації зокрема об'єктивно формується система навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу;
- структурну єдність документологічної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів складає система фундаментальних, професійно орієнтованих, спеціальних та особистісно орієнтованих навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу, які слід викладати на засадах науковості, систематичності, послідовності, спадкоємності, від загального до специфічного і часткового;
- інтеграційні процеси в документальній комунікації та навчанні здатна забезпечити в першу чергу загальнопрофесійна документологічна освіта на базі блоку фундаментальних навчальних дисциплін, оскільки саме вони базуються на ідеї цілісності системи документальних комунікацій; стимулюють інтеграційні тенденції в системі соціальних комунікацій; є важливим засобом практичної реалізації ідеї повного й оперативного задоволення інформаційних потреб особистості і/або соціуму, за допомогою документів різних форматів;
- процеси диференціації в документальній комунікації та навчанні мають забезпечити блоки професійно орієнтованих і спеціальних навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу, які сприяють здобуттю системи спеціальних знань, набуттю вмінь і навичок щодо документостворення, документорозповсюдження, документовідбору, документоопрацювання, документозберігання чи документовикористання;

- індивідуальні вподобання майбутніх професіоналів-посередників у системі документальних комунікацій, ринок праці, інші об'єктивні і суб'єктивні чинники зумовлюють наявність у структурі навчання блоку особистісно орієнтованих навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу, втілених у курсах за вибором.

Т.Л. Бірюкова

НОВІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ І ПІДГОТОВКА ВІДПОВІДНИХ КАДРОВИХ РЕСУРСІВ

Входження України в міжнародний інформаційний простір прогнозує максимально можливе використання нових технологій. Необхідність вирішення означеної проблеми детерміновано попитом на інформацію і підтверджується створенням законодавчих актів, що регулюють бібліотечно-інформаційну сферу діяльності, програм інформатизації.

Нові технології впливають на трансформацію як теоретичних основ бібліотечної справи (зміна понять, термінів, напрямів теоретичних розробок), так і практичної діяльності бібліотекаря:

- збір, обробка інформації і документів, надання їх користувачеві із застосуванням сучасних технічних засобів, що дозволяють підвищити продуктивність та ефективність бібліотечних процесів;
- створення відділів обслуговування документами на новітніх носіях з використанням локальних (внутрішньобібліотечних), територіальних (корпоративних) і глобальних (Інтернет) мереж.

Приклади: застосування Інтернет-каталогів для комплектування фондів; використання електронного каталогу бібліотеки по локальній мережі всіма відділами бібліотеки; застосування загального каталогу декількох бібліотек району для обслуговування читачів по МБА; надання бібліотечно-інформаційних послуг через Інтернет-сайт бібліотеки для зареєстрованих читачів; використання Інтернет-сайта бібліотеки для залучення потенційних читачів.

Безпосередньо до розвитку нових технологій має відношення підготовка кадрових ресурсів для роботи в нових умовах.

Система підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів в нашій країні має давню історію, пов'язану з територіальними, національними, економічними особливостями. Бібліотечна професія набуває значних змін. Останнім часом відбувається інтеграція всередині інформаційної сфери діяльності. Необхідність у кадрових ресурсах, обізнаних у питаннях з бібліотекознавства, бібліографознавства, інформаційного менеджменту, документознавства, аналітико-синтетичної обробки документів, відчувають як у закладах, безпосередньо пов'язаних з

інформаційним обслуговуванням, так і в багатьох інших. Вчасне отримання необхідної інформації стає запорукою підвищення ефективності функціонування підприємств та організацій різних типів і рівнів.

Підготовка кадрів для інформаційної сфери діяльності відбувається у двох напрямках: загальному та вузькоспеціалізованому. Таке розмежування спостерігається в програмах підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів, навчання яких передбачає продовження професійної діяльності на практичному рівні. Надалі, під час навчання в магістратурі, аспірантурі, межі науково-дослідницького простору знов розширюються завдяки становленню нової галузі науки — соціальні комунікації. Нова галузь науки поєднала в собі декілька споріднених спеціальностей, таких як «документознавство», «архівознавство», «книгознавство», «бібліографознавство», «засоби масової інформації», «видавнича справа», «соціальна інформатика» тощо. Усе це надає можливість виробити динамічний підхід до розробки навчальних програм для підготовки сучасних кадрових ресурсів для інформаційної сфери, відповідних соціальному замовленню.

В інформаційній сфері України, яка представлена бібліотеками, органами НТІ, референтними службами систем державного управління і управління наукою і виробництвом, громадськими установами, книговидавничими і книготорговельними підприємствами, підприємствами зв'язку, музеями, архівами, комерційними службами, в період інформатизації суспільства особливо відчувається нестача фахівців, обізнаних водночас з традиційними та новими інформаційними технологіями.

Підготовка кадрових ресурсів бібліотечно-інформаційних закладів передбачає необхідність брати до уваги розподіл праці в бібліотеці, який нині відбувається не за типами організаційно-функціональних структур, а відповідно до предметно-змістовного аспекту діяльності, що охоплює спектр знань від документаліста до аналітика-когнітолога. Це сприяє підвищенню кваліфікаційних вимог та підтверджує необхідність постійного збагачення новітніми професійними знаннями, які сприяють вивченню прогресивного досвіду, засвоєнню і використанню новітніх технологій. У провідних бібліотеках-методичних центрах, головних бібліотеках ЦБС для підвищення кваліфікаційного рівня кадрів проводять семінари, практикуми, організують обмін досвідом, упроваджують постійно діючі «бібліотечні школи».

Цікавим є досвід центральної бібліотеки ЦБС для дорослих міста Одеси ім. І. Франка. З урахуванням певних економічних умов, що склалися в останні часи, директор бібліотеки вирішує проблему кваліфікаційної відповідності кадрових ресурсів не тільки через використання можливостей заочного навчання працівників бібліотеки в середньоспеціальних та вищих навчальних закладах, але й через залучення викладачів означених освітніх закладів для проведення лекцій та

практичних занять У «бібліотечній школі». Така співпраця з викладачами гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету, у складі якого функціонує кафедра документознавства та інформаційної діяльності, плідно впливає на розвиток як теоретичного, так і практичного напрямів інформаційної сфери.

Сучасний бібліотечний-інформаційний простір є достатньо динамічним, оскільки відображає всі внутрішні і зовнішні суспільні процеси, а також має тенденцію постійного оновлення відповідно до розвитку інформаційних потреб.

Необхідна ефективність бібліотечно-інформаційного сервісу може бути досягнута тільки при постійному оновленні технічних засобів, застосуванні інноваційних технологій, поповненні галузі професійними кадровими ресурсами, розробці програм з підвищення кваліфікації діючих кадрових ресурсів.

І.Б. Єрастова-Михалусь

КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ І СУЧАСНА СИСТЕМА ЗНАЇЬ

Нині, коли людина, з одного боку, все більше усвідомлює своє залучення до мережі численних соціальних, політичних, етнічних, культурних, психологічних, побутових, особистісних та інших зв'язків у соціумі і суспільстві, а з іншого — намагається ідентифікувати або відокремити своє «я», найбільшої пізнавальної значущості набуває така наука, як теорія комунікації. Об'єкт цієї науки — комунікативна діяльність — має широке та вузьке визначення: як інформаційного зв'язку сутностей, так і людського спілкування, передавання інформації, думок, ідей певним кодовим способом, зокрема, мовно-знаковим. Мовна комунікація доповнюється невербальною: спілкуючись, людина залучає концептуальну систему, досвід, сферу почуттів, намірів, оцінок тощо.

Ніхто не може посперечатися з тим, що іноземна мова нині не повинна викладатися як формальна лінгвістична система; навчання має бути переорієнтованим зі звичайного здобуття знань на культуру, що відбиває соціокультурну реальність, де учні повинні виражати і розвивати себе. Головна ідея цього підходу — це не тільки збагачення особистості та можливість опанування всього її розмаїття, але й зміцнення її глибоких основ, тісно пов'язаних з національною культурою і сприйняттям універсальних духовних цінностей. Прагматика — це соціально орієнтоване свідчення глибоких зв'язків з культурою.

Інший принцип, якого необхідно дотримуватися — це максимальна індивідуалізація роботи з учнем або студентом. Відомо, що за інформаційний процес, який формується в людському розумі, відповідають специфічні когнітивні структури. Цей процес є дуже індивідуальним і не

може контролюватися свідомим розумом. Для того, щоб зробити процес навчання ефективнішим ми повинні бути впевнені в тому, що в нашому навчальному процесі немає такого поняття, як «посередній учень (студент)». Кожен окремо взятий студент або учень має унікальний внутрішній світ зі своїм власним типом пам'яті і когнітивною стратегією.

Не є секретом також той факт, що студент, котрий уже набув у процесі вивчення іноземної мови навички говоріння і добре виявив себе в розумінні свого співрозмовника або викладача, іноді відчуває деякі труднощі в розумінні носія мови в реальній життєвій ситуації. Тому мовний матеріал, який необхідно використовувати в першу чергу, має містити ситуації, що імітують реальні комунікативні умови, необхідно також практикувати широке використання на заняттях британських або американських відеоматеріалів.

Основні цілі нашої роботи є такі: підвищити рівень розуміння студентами правил прагматики; збільшити внесок у спілкування й у можливість дотримання студентами прагматичного поведіння носіїв мови.

Першим етапом у роботі може бути ознайомлення з поняттями якоїсь комунікативної ситуації, наприклад, із ситуацією конфлікту або переконуючою мовою.

Другим етапом роботи зі студентами є операційний, де студенти використовують здобуті теоретичні знання на практиці. Перша група завдань: студентові пропонується переглянути приклад вербальної реакції в ситуації конфлікту, або іншій ситуації з художньої літератури або фільму та надати характеристику мовному матеріалу, який використовує людина для вираження свого відношення, залежно від рівня емоційності та характеру висловлювання. Наприклад: яка лексика, що була використана автором для опису поведінки реципієнта, свідчить про рівень його емоційності.

Наступний етап — аналітичний рівень, де студентам пропонується проаналізувати, від чого може залежати інтенсивність реакції або негативна оцінка сприйняття інформації реципієнтом. Для цього їм необхідно проаналізувати декілька прикладів ситуації конфлікту. Наприклад: прочитайте реакцію на висловлювання і визначте, що могло викликати у людини таку поведінку.

Далі завдання можуть бути пов'язані з аналізом того, за допомогою чого досягається комунікативна мета (змінити або скорегувати поведінку учасника конфлікту) або того, що може бути причиною, що учасник спілкування не досягнув її. Наприклад: встановіть комунікативну мету учасників розмови та вкажіть, чи була вона досягнута, як це виражається; які мовні одиниці свідчать про характер спрямованості комунікативної мети.

Наступний етап роботи зі студентами — творчий. Студентам пропонується самим спробувати змоделювати реакцію в тій або іншій ситуації. Наприклад: уявіть, що вас обманули. Вам необхідно досягнути комунікативної цілі, яка полягає в тому, щоб змінити або скоректувати поведінку того, хто вас обманув, яку форму вираження своєї реакції та яку лексику ви б обрали для досягнення цієї мети; студенти поділені на пари, кожна пара отримує індивідуальне завдання змоделювати ситуацію конфлікту, решта аудиторії повинна розпізнати конфлікт у мові та відреагувати на нього.

Цей етап націлений на те, щоб показати, як студенти можуть використовувати набуті навички, маніпулювати різними формами мовних ефектів.

Виконуючи такі навчальні завдання, студенти розвивають свою здатність оперувати параметрами комунікації, використовуючи комунікаційне уявлення, розвивають свій індивідуальний стиль спілкування, комунікаційну уяву й уміння.

Н.Е. Кунанець, В.В. Пасічник

КОНСОЛІДОВАНА ІНФОРМАЦІЯ: СУЧАСНИЙ ФАХ ДЛЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Становлення в Україні інформаційно-аналітичної діяльності — одне з найважливіших стратегічних завдань державної політики, умова для розвитку національної економіки, науковоємних виробництв і високих технологій. Нині інформаційно-аналітична діяльність покликана докорінно змінити характер реалізації управлінських операцій, підвищити ефективність збору, опрацювання та подання інформації.

У доповіді автори висвітлюють питання історії становлення нового напрямку інформаційно-аналітичної галузі, а саме — консолідована інформація; особливості діяльності інформаційних, аналітичних центрів та аналогічних бібліотечних структур; питання підготовки фахівців цієї галузі.

Передумови виникнення напрямку «консолідована інформація» (Competitive Intelligence) були створені зарубіжними і вітчизняними фахівцями з інформаційного аналізу. Термін «Competitive Intelligence» одними фахівцями перекладається як «конкурентна розвідка», іншими — як «консолідована інформація». Кожне з трактувань іншомовного еквівалента має свою специфіку, водночас це не заважає інформаційним аналітикам здійснювати наукові розвідки в цьому напрямі та поступово налагоджувати підготовку фахівців.

Поняття «консолідована інформація» охоплює одержані з декількох джерел та системно інтегровані різнотипні інформаційні ресурси, які в сукупності наділені ознаками повноти, цілісності, несуперечності та складають адекватну інформаційну модель проблемної

сфери з метою її аналізу, опрацювання й ефективного використання в процесах підтримки прийняття рішень. Зважаючи на це, поняття «конкурентна розвідка», яке використовують на паритетних засадах деякі дослідники, усе ж є одним з аспектів цілісних процесів і процедур консолідації інформації, а саме як процесу формування інформаційного ресурсу для підтримки прийняття рішень.

Викладачі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» трактують консолідовану інформацію як інтелектуальний продукт, що створюється в процесі інформаційно-аналітичного й системно-організаційного супроводу діяльності юридичних осіб з метою її радикального вдосконалення на основі знання, орієнтованого формування, прогнозування варіантів оперативних і стратегічних рішень. Інформаційний пошук та опрацювання інформації — широка міждисциплінарна галузь, що виникла на перетині когнітивної психології, інформатики, інформаційного дизайну, лінгвістики, семіотики й бібліотечної справи. Діяльність у галузі консолідованої інформації призначена докорінно змінити концепцію системи інформаційно-аналітичної діяльності, шляхи опрацювання та подачі інформаційних ресурсів. Г.І. Калитич трактує консолідацію як діалектичний процес тезисно-аналітичного-синтетичного моделювання інформації, знань і мудрості з метою бути використаними для проектування гармонійного поступу, таким чином характеризуючи алгоритм отримання нових інформаційних ресурсів.

В Україні цей напрям інформаційної діяльності трактується як «конкурентна розвідка», так і «консолідована інформація» зі зміщенням певних акцентів у той чи інший бік.

Для російських дослідників прийнятнішим стало поняття «конкурентна розвідка». Н.І. Борисов визначення цього поняття сформулював так: «Конкурентна розвідка — це маркетинговий інструмент вивчення конкурентного середовища, який є цілеспрямованим збором інформації про конкурентів для ухвалення управлінських рішень щодо подальшої стратегії та тактики ведення бізнесу», вважаючи її не результатом, а інструментарієм для отримання нового інформаційного продукту.

Динаміка розвитку цього напрямку інформаційного забезпечення є доволі високою. У США поняття «competitive intelligence» побутує з початку 70-х рр. ХХ ст. До його теоретичної розробки були причетні певні дослідники Майкл Портер, Крейг Фляйшер, Бабетте Бенсоусан, Фредерік Рустманн, Бена Гілад, Ян Геррінг, а також Леонард Фулд. У 1986 р. у США та Канаді було створено Товариство фахівців конкурентної розвідки (Society of Competitive Intelligence Professionals). Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. такі товариства в США, Канаді, Великобританії та Німеччині об'єднали понад 6000 членів з цілого світу, котрі вели

творчу дискусію щодо організації підготовки кадрів у цій галузі і в подальшому продовжилася на сторінках фахового журналу «Конкурентна розвідка».

Після завершення холодної війни багато колишніх співробітників розвідки, спрямували свої зусилля на моніторинг промисловості й організували об'єднання, що отримало назву CTS International Group (Міжнародна група).

Розпочали засновуватися профільні навчальні заклади. Фахівці, що отримували підготовку в межах різних професійних програм SCIP та Fuld-Gilad-Herring Academy of Competitive Intelligence, стали досвідченими менеджерами різноманітних фірм і корпорацій. Згодом, у 1987 р. виник перший навчальний заклад такого профілю в Європі — Паризька школа економічної війни (Ecole de Guerre Economique).

Хоча фаховий заклад у Німеччині виник у 1995 р., у німецькій науковій літературі термін конкурентна розвідка виник лише в 1997 р., а у 2004 р. була відкрита профільна аспірантура.

Необхідно зазначити, що єдиною країною, що офіційно підтримує економічну розвідку, вважається Японія. Її Міністерство зовнішньої торгівлі та промисловості в 1958 р. заснувало установу під назвою JETRO, що готує аналітичні довідки в різних галузях економіки.

Для ефективного формування консолідованих інформаційних ресурсів в Україні розпочалося створення відповідних аналітичних структур. Згідно зі статистикою, поданою Вікіпедією, станом на 1 лютого 2005 р. за даними Інтернет-проекту «Мережа аналітичних центрів України» в Україні діяло близько 115 «мозкових центрів». Серед них найбільше діяло в Києві (67), Львові (32), Донецьку (28), Харкові (23). В інших містах їх кількість була значно меншою і переважно не перевищувала 10. До найбільших належать Міжнародний центр перспективних досліджень, Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова й ін.

Аналітичні інформаційні центри почали виникати як структурні підрозділи бібліотек. Зокрема, при Національній бібліотеці України ім. Вернадського з 1992 р. діє як окремий структурний підрозділ «Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ)», «орієнтований на зміцнення співробітництва з органами державної влади України».

Аналогічні центри виникли в Парламентській бібліотеці України, в Миколаївській, Одеській обласних книгозбірнях і деяких інших бібліотеках.

Діяльність «мозкових центрів» надає вагому підтримку та є важливим чинником демократичних перетворень і здійснюється завдяки подачі інформаційних аналітичних матеріалів з проблематики реформування та суспільних перетворень.

Інформаційно-аналітичні структури створюються в переважній більшості прогресивних фірм і корпорацій. Інформаційно-аналітичного забезпечення потребують зовнішня та внутрішня політика держави, управління регіоном, галуззю, виробничою структурою, процесом тощо. Інформаційно-аналітичні служби стали утворюватися в структурі державних, регіональних органів влади, в міністерствах і відомствах, в органах ЗМІ, при політичних рухах та партіях.

Ефективна діяльність інформаційно-аналітичних структур буде плідною за умови підготовки фахівців цієї галузі. Про актуальність цієї проблеми свідчать матеріали чисельних міжнародних бібліотечних форумів та конференцій.

До обговорення наболілих питань у цій галузі долучаються фахівці з Державної академії керівних кадрів, Київського національного університету культури та мистецтв, Харківської державної академії культури. І висновок дискусій однозначний — підготовка інформаційно-аналітичних працівників не може орієнтуватися лише на бібліотеки. «Нові професії, що мають бібліотечно-інформаційні корені, виникають нині у відповідь на соціальні потреби в них, на різноманітні форми інформаційної взаємодії в сучасному світі, яку не можливо сконцентрувати в стінах сучасної бібліотеки». Спостерігається «своєрідна професійна міграція на рівні не тільки спеціалізації, але й спеціальностей і навіть видів професійної діяльності».

Частково потребу в кадрах інформаційних аналітиків задовольняють навчальні заклади, що готують фахівців за спеціальністю «Документно-інформаційне забезпечення органів управління», «Документознавство та інформаційна діяльність», а також «Бібліотекознавство та інформаційна діяльність».

Випускники можуть працювати в службах інформаційно-документного забезпечення управління підприємств та установ, що використовують комп'ютерні технології, — кадрових та діловодських підрозділах; інформаційних та інформаційно-аналітичних структурах; відділах маркетингу і прогнозування тощо. Фахівці нової генерації володіють технологією, методикою аналізу, згортання та подання інформації, оперують інформаційними масивами, формують бази даних різноманітних інформаційних ресурсів.

Таким чином, підготовка інформаційних-аналітиків у галузі створення консолідованих інформаційних ресурсів нагальна потреба сьогодення, що потребує постійної уваги.

БОЛОНСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ БАУДОЛІНО

«Баудоліно» — передостанній роман Умберто Еко, видатного італійського письменника й ученого в галузях історії, лінгвістики, семіотики, культурології та ін. Цей бестселер продовжує намагання вченого охопити всю суму знань Європейської цивілізації і зрозуміти культурологічні процеси, які відбувалися та відбуваються в Європі. Спробуємо встановити і проаналізувати художній зв'язок між одним з таких процесів — Болонським та становленням головного героя роману — Баудоліно.

Болонський процес — це процес європейських реформ, що спрямований на створення Європейського регіону вищої освіти згідно з Болонською декларацією (19 червня 1999 р.), яка побудована на принципах Сорбонської декларації (25 травня 1998 р.) та Великої Хартії університетів (18 вересня 1988 р.). Баудоліно народжується фактично разом з початком Болонського процесу (роман виходить у 2000 р.), а брат Умберто відправляє його в Середньовіччя, припустимо, для створення необхідних історичних передумов Болонського процесу. На цьому шляху Баудоліно проходить певні соціокультурні трансформації: 1142 р. — народження селянського сина Баудоліно; 1142–1154 рр. — дитинство, опанування фраскетської мови; 1155 р. — прийомний син імператора Фрідріха Барбароси; писар імператора; інтенсивне навчання письма та латини; 1156–1158 рр. — писар єпископа Оттона; продовження навчання; епізодично — радник імператора; 1158–1168 рр. — студент; навчання в Парижі; 1168–1190 рр. — радник та помічник імператора Фрідріха Барбароси.

Рік 1158 знаменується головною порадою Баудоліно імператору Фрідріху: «... єпископ Оттон розповідав мені про некіє студії. Это общества студентов и учителей, живущие по собственным законам. Там учащиеся, прибывающие со всего мира, безразлично от каких монархов, платят за науку учителям. И учителя зависят только от студентов... издай ты указ, провозглашающий болонских преподавателей полностью независимыми от всякой мыслимой власти, в том числе от тебя и от папы и от всякого другого суверена, а зависимыми только от закона... Надели ты их подобным достоинством, не имеющим равных в мире...». Так Баудоліно розтлумачує імператору головне положення Болонської декларації: «Саме незалежність та автономність університетів — це запорука того, що системи вищої освіти та наукових досліджень змінюватимуться відповідно до потреб та вимог суспільства і прогресу науки». Баудоліно фактично створює перший європейський університет — Болонський, уміло використовуючи реальну історичну ситуацію,

протириччя між світською та папською владою та ін. Вважається, що Болонський університет засновано в 1088 р., та існування двох дат народження цього вузу — «баудолінівської» (1158 р.) і «офіційної» (1088 р.) — може бути цілком природним, оскільки є докази деякої міфологічності цієї «офіційної» дати, прийнятої в ХІХ ст. як «конвенційної» італійським комітетом під головуванням поета Джозуе Кардуччі, який вирішував певні політичні та громадські завдання в межах святкування 800-річчя Болонського університету.

Окремо відзначимо символічність пересування Баудоліно на навчання саме з Болоні до Парижу, що є віддзеркаленням шляху «Сорбонська декларація — Болонський процес». «Діяння» Баудоліно після цього навчання можна окреслити однією з цілей Болонської декларації — «сприяння мобільності через подолання перешкод ефективному та вільному пересуванню».

Таким чином, Баудоліно, фактичний засновник Болонського університету, постає як історична передумова Болонського процесу, його перший політтехнолог та піарменеджер. Умберто Еко є почесним доктором 35 кращих університетів, отже є активним учасником Болонського процесу, а його Баудоліно — необхідність цього процесу для звільнення від міфів. Та окрім загальних є і національні. До останніх додамо й міф про необхідність «наближення вищої освіти до місць проживання населення» — нині в Україні працює 904 вузи (в Іспанії — 47) та майже стільки ж філіалів, з яких до Великої Хартії як передумови та складової Болонського процесу на сьогодні приєдналися лише 14 (9 національних університетів, Харківська державна академія культури та ін.). Та оптимізм дуету Еко — Баудоліно не дозволяє сумніватися в можливості подолання цієї «міфології» й нашій успішній інтеграції в єдиний Європейський простір освіти.

Також цілком ймовірно, що зв'язок Баудоліно з Болонським процесом є таким же міфом, як і сам Баудоліно. Тоді реальними з наших міркувань залишаються тільки посилення, хоча й наведені виключно з віртуальних ресурсів.

Т.В. Лаврик

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Невід'ємним компонентом взаємодії суб'єктів дистанційного навчання є процес спілкування. За допомогою спілкування встановлюються опосередковані інформаційно-комунікаційними технологіями особистісні зв'язки між викладачем і студентом, між групою студентів.

У дистанційному навчанні спілкування відбувається через листування та безпосередньо в режимі реального часу і реалізується з використанням різних технічних засобів та інформаційних технологій.

Щодо опосередкованості спілкування дослідники дистанційного навчання, вказуючи на швидкість та оперативність доставки повідомлень, звертають більше уваги на його недоліки.

У міжособистісній комунікації однією з проблем є інтерпретація повідомлення, що надійшло від викладача до студента та навпаки. Форма та зміст повідомлення істотно залежать від особистісних якостей як викладача, так і студента, їх уявлень одне про одного, відношень між ними і ситуації спілкування взагалі. Щодо опосередкованого спілкування, Ю.І. Машбиць зазначає, що в ньому виникає, з одного боку, проблема формування повідомлення таким чином, щоб воно адекватно трактувалося отримувачем повідомлення, а з іншого — проблема розуміння повідомлення. Психологи називають певні причини, які заважають адекватному сприйняттю повідомлень, важливими з яких є наявність чи відсутність комунікативних бар'єрів. У загальному розумінні комунікативний бар'єр — це психологічна перешкода на шляху адекватного передавання інформації між суб'єктами педагогічного процесу. Виокремлюють три групи бар'єрів педагогічного спілкування: особистісні, соціально-психологічні та фізичні. У дистанційному навчанні наявні всі три групи комунікативних бар'єрів. Зокрема, серед особистісних бар'єрів спостерігається бар'єр страху. Студент відчуває страх у новому середовищі спілкування. Викладач для нього — поки невідомий партнер. Це, у свою чергу, породжує страх вжити будь-яке некоректне слово або фразу в повідомленні, написати повідомлення з помилками. Крім цього, іноді низький інтелектуальний рівень, замкненість або невпевненість студента заважають йому висловлювати власні думки.

Спілкування між людьми відбувається на основі різноманітних засобів: мова, міміка, жестикуляція, різні виразні рухи тощо. У спілкуванні розрізняють вербальну та невербальну міжособистісні комунікації. В акті спілкування невербальна комунікація визначає до 55% результату взаємодії. Науковець у галузі емоційних та мотиваційних стратегій у навчанні за допомогою Інтернет Г. Астляйтнер зазначає: «... у зв'язку з особливостями опосередкованого комп'ютером спілкування дуже складно будувати емоційно насичені соціальні відносини». Суб'єкти в умовах дистанційного навчання не мають можливості спостерігати візуально за своїм співрозмовником, його виразом обличчя, мімікою та жестами, які також є засобами спілкування і виражають те, що не можна висловити думкою. Відсутність невербальної комунікації породжує «емоційний дефіцит», який у спілкуванні в режимах реального часу компенсується введенням «смайликів» (від англ. *smiley* — позначає посмішку). Крім цього, за допомогою спеціального обладнання й інформаційних технологій є можливість реалізувати спілкування, наближене до реального: коли співрозмовники мають змогу бачити

одне одного і чути живу мову. Однак, на практиці поки нечасто використовують цю можливість, оскільки вона потребує значних фінансових ресурсів, а наявний у користувачів канал доступу до мережі Інтернет має швидкість, яка не дозволяє передавати й отримувати якісну відеоінформацію в реальному часі.

Незважаючи на комунікативні проблеми, присутні в дистанційному навчанні, відома практика адаптації досвіду онлайнного спілкування, що здійснюється в інших сферах опосередкованої людської діяльності (діловій, розважальній). Усі основні типи спілкування, що реалізуються в просторі Інтернет, доступні для використання в дистанційному навчанні.

Застосування інформаційних технологій сприяє збільшенню кількісного аспекту комунікативної активності при дистанційному навчанні, але при цьому страждає якісний аспект взаємодії між викладачем і студентами. Виявлені особливості спілкування в дистанційному навчанні (емоційний дефіцит, формування опосередкованого повідомлення та його адекватне розуміння) акцентують увагу на тому, що саме по собі використання технологій ще не гарантує успіху спілкування.

З огляду на вищезазначене робимо висновок, що провідна роль у спілкуванні в дистанційному навчанні належить викладачеві як суб'єктові спілкування, з його комунікативними вміннями й уміньми творчо адаптувати можливості інформаційних технологій до дистанційного навчального процесу.

С.А. Марьин, Д.Э. Ситников

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВИРТУАЛЬНЫЕ ЛЕКЦИИ

В настоящее время отмечается достаточно серьезный рост интереса к дистанционным формам образования. Постоянно появляются новые конференции по тематике дистанционного образования, увеличивается количество человек участвующих в подобных конференциях, становится все большим количество организаций, проводящих дистанционное образование по различным дисциплинам и т.д. Это связано с совершенно нормальным желанием каждого человека расти и совершенствоваться по своей специальности. Дистанционное образование позволяет это делать, зачастую не удаляясь от основного места работы. Это дополнительный и весьма весомый фактор, в значительной степени подогревающий интерес к дистанционным формам образования. Что же такое дистанционное образование? Какие из форм дистанционного образования предпочтительнее?

Авторы предполагают, что дистанционное образование это просто одна из форм стандартного образования, единственное отличие

которого — это мир, в котором оно существует. Если стандартное образование — это то, что существует и происходит в реальном мире, дистанционное образование больше настроено на виртуальный мир. Под виртуальным миром, в данном случае, понимается набор из компьютера (или чаще компьютерной сети) и программ, позволяющих автоматизировать следующие процессы: составления лекций, ознакомления с лекциями, проведения тестовых заданий, выдачу окончательного диплома и т.д. Можно отметить, что этими компьютерными программами фактически замещается личность преподавателя. Чем лучше построены эти программы, тем меньшее участие преподавателя необходимо для составления и проведения каких-либо учебных курсов.

Рассмотрим процесс чтения виртуальной лекции. Авторами предлагается весь материал лекции разбить на уровни сложности. Первый уровень — только наименование лекции, второй — план читаемой лекции, третий — материал изложенный с применением терминов, четвертый, тот же материал, однако изложенный на более простом языке и т.д. Каждая лекция завершается этапом тестирования, на котором определяется, насколько прочитанный материал был усвоен пользователем. В зависимости от этого, определяется уровень материала, который будет предоставлен пользователю в следующей лекции. В принципе, при прохождении виртуального курса возможны как скачки вверх, если в материале лекции все понятно, так и вниз к более доступно излагаемому материалу.

Необходимо различать два типа виртуальных лекций. Первый тип — общеобразовательные лекции. Это лекции, охватывающие широкий спектр предметов, возможно располагающиеся в различных областях науки, и излагаемые на относительно невысоком научном уровне. Второй тип — научные лекции, информация излагается четко по одной дисциплине в попытке подготовить аудиторию к развитию самой дисциплины. Необходимо отметить, что человек должен быть подготовлен к прослушиванию научных лекций. Для этого у него уже должны быть определенные знания в данной области, иначе читаемая лекция не будет понятна. Когда необходимо использовать первый тип лекций и когда второй? Однозначный ответ на этот вопрос дать нельзя, поскольку решение этого вопроса полностью зависит от конкретного человека, от его конкретного состояния, от его настроения и т.д.

В заключение хочется отметить, что создание программного продукта, реализующего виртуальную лекцию, обязательно должно включать в свою работу первоначальное тестирование знаний. Если текущий уровень пользователя ниже, чем необходимый для нормального понимания лекций даже на самом простом уровне, тогда пользователя необходимо предупредить, что лекции могут быть не понятны. После

этого, желательнo указать какие-либо другие курсы, которые, возможно, могут поспособствовать росту подготовленности пользователя по нужному ему предмету.

Г.В. Сіжова

ДОКУМЕНТОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Стрімкий розвиток процесів демократизації суспільства, зміни на ринку інформаційних послуг, упровадження новітніх інформаційних технологій у роботу бібліотек спричинили в 90-х рр. ХХ ст. перегляд підходів до підготовки інформаційних працівників. Першими відчули потребу в новому підході викладачі ВНЗ, де готували спеціалістів бібліотекознавства та бібліографії.

У Рівненському державному інституті культури (з 1998 р. увійшов до складу новоствореного Рівненського державного гуманітарного університету) з 1993 по 1997 рр. в навчальний план спеціальності «Бібліотекознавство та бібліографія» було введено курси за вибором, які дозволяли одержати професійні знання за такими профілізаціями як «Секретар-референт» та «Технолог автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем». Зацікавленість студентів зазначеними профілізаціями дозволила обґрунтувати необхідність підготовки фіхівців за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність», перший набір на яку було здійснено в 1998 р.

Виникнення і становлення нової спеціальності в «надрах» бібліотечних факультетів зумовило потребу розмежування «бібліотечних» і «небібліотечних» дисциплін при формуванні окремих навчальних планів підготовки інформаційних працівників.

Співіснування напрямів підготовки «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» та «Документознавство та інформаційна діяльність» у галузі «Культура», та ще й в одних і тих же ВНЗ, нині породжує багато проблем. Зокрема, про спільне та специфічне в навчальних планах, про зміст споріднених дисциплін, про документну складову підготовки й інші.

Визначальною, на наш погляд, є проблема документологічної складової підготовки працівників інформаційних структур. Аби не занурюватися в іншу проблему щодо понять «документознавство» та «документологія», виходитимемо з концепції Г.М. Швецової-Водки, оформленої нею в навчальному посібникові «Документознавство», виданому у 2007 р. Автор посібника пропонує розглядати документологію як комплекс наук про документ, що характеризується як засіб передачі соціальної інформації, а в межах документології виділяє комплексні

науки, серед яких — документознавство як науку про підготовку та функціонування документа.

У навчальних планах підготовки як бібліотечних працівників, так і документознавців є спільні дисципліни, що забезпечують вивчення документа, його підготовку та функціонування в системі документальних комунікацій «Д-С». Це, передусім, традиційні навчальні дисципліни: «Документознавство», «Аналітико-синтетична переробка інформації», «Патентознавство». У навчальному плані за напрямом підготовки «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» вони доповнюються курсом «Книгознавство та історія книги», а в окремих ВНЗ — «Документологією».

У навчальному плані за напрямом підготовки «Документознавство та інформаційна діяльність» документологічна складова доповнюється дисциплінами: «Інформаційна діяльність», «Архівознавство», «Діловодство», «Лінгвістичні основи документознавства», «Електронне документознавство», «Управлінське документознавство», «Комп'ютерні технології в діловодстві» та інші. Більшість зазначених дисциплін визначена Галузевим стандартом вищої освіти.

Зміст і спрямованість фундаментальних дисциплін та дисциплін професійної підготовки має визначатися не тільки спільним об'єктом, але й предметом підготовки — функціями документа в тих інформаційних структурах, для яких готуються бібліотекарі або документознавці.

Тривалий час головним об'єктом опрацювання в бібліотечно-бібліографічній сфері був документ та книга, як його основний вид, а достатнім вважалося передавати читачеві бібліографічну інформацію, доповнену в разі необхідності класифікаційними індексами, предметними рубриками, ключовими словами або анотаціями. Отже, предметом вивчення в дисциплінах професійної підготовки бібліотечних працівників стали: типологія документа, історія книги, бібліографування, систематизація документа тощо.

Для фахівців документознавства й інформаційної діяльності головним об'єктом діяльності є справочинство та підготовка вторинних документів для забезпечення управлінської сфери через якісно-змістовне опрацювання вихідної інформації. Таким чином, об'єктом переробки документа стає зміст інформації в ньому. Цьому завданню має підпорядковуватися предмет викладання всіх дисциплін фундаментальної та професійної підготовки документознавців.

Показовим відбиттям змін у роботі бібліотек на сучасному етапі стала трансформація провідної дисципліни «Аналітико-синтетична обробка документа» в дисципліну «Аналітико-синтетична переробка інформації», у змісті якої тепер належним чином розкривається методика реферування та методика створення інформаційного огляду.

У навчальний план бібліотекарів РДГУ введено також дисципліну «Інформаційно-аналітична діяльність», зміст якої спрямовано на застосування методів інформаційно-аналітичної роботи в бібліотечно-бібліографічних процесах.

З нашого погляду, зазначені дисципліни уособлюють тенденції трансформації підготовки бібліотекарів. Їх можна доповнити дисциплінами, що допомагають організувати справочинство в бібліотеці, розвивати інформаційний сервіс, упроваджувати комп'ютерні технології в процеси переробки документа та бібліотечне обслуговування.

За напрямом підготовки «Документознавство та інформаційна діяльність» формування документологічної складової уособлюють дисципліни, спрямовані на формування професійних знань з документознавства, правочинства й аналітико-синтетичного опрацювання документної інформації.

С.В. Дубова

ЕВОЛЮЦІЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ (1998–2007 РР.)

Становлення спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» супроводжується об'єктивною еволюцією навчальних планів підготовки фахівців, пов'язаною з розвитком як суспільних потреб у підготовці фахівців, так і логікою розвитку наукової дисципліни «Документознавство».

Аналіз навчальних планів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» здійснювався на основі джерельної бази, що складалася з наукових публікацій, у яких був висвітлений зміст навчальних планів, дипломів про отримання повної вищої освіти за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність», експертних опитувань та особистих архівів викладачів, причетних до підготовки документознавців.

Результати дослідження засвідчили, що відбулася:

1. Трансформація назв навчальних дисциплін, наприклад, дисципліна «Формування баз даних» (що викладалася в 1998 р.) трансформувалася в «Систему управління базами даних» (2007 р.), «Юридична документація» (1998 р.) — «Нотаріат та нотаріальне документознавство» (2003 р.) — «Судово-процесуальне документознавство» (2007 р.), «Діловодна документація інформаційної служби» (1998 р.) — «Документно-інформаційне забезпечення управління» (2003 р.) — «Документційне забезпечення діяльності установ» (2007 р.) тощо.

2. Диференціація окремих дисциплін. Наприклад: «Менеджмент і тренінг персоналу» (1998 р.) — «Інформаційний менеджмент» і «Кадровий менеджмент» (2007 р.); «Патентознавство та стандартизація»

(1998 р.) — «Стандартизація і сертифікація» та «Патентознавство» (2007 р.); «Правознавство» (1998 р.) — «Адміністративне право», «Трудове право», «Господарське право», «Інформаційне право» (2003–2007 рр.).

3. Упровадження нових дисциплін відповідно до сучасного стану розвитку інформатизації всіх сфер суспільної практики. З 2003 р. в навчальному плані наявні такі дисципліни, як «Електронний документообіг», «Інтернет-технології та ресурси», «Захист інформації та інформаційного продукту».

4. Уведення у 2004 р. навчальної дисципліни «Управлінське документознавство», що пов'язане з еволюцією наукових поглядів на структуру документознавства.

5. Уже з 2000 р. відбулася відмова від дисциплін бібліотечно-бібліографічного та книгознавчого спрямування («Бібліотекознавство», «Бібліографознавство», «Книгознавство», «Довідково-інформаційні фонди»), що зумовлено логікою розвитку наукової дисципліни «Документознавство» в Україні протягом останніх десятиліть, особливостями організаційного й кадрово-кваліфікаційного розвитку спеціальності у ВНЗ.

6. Посилення в підготовці фахівців складової, яка відображає сферу державного управління («Організація державного апарату України», «ПР в органах державної влади», «Державна інформаційна політика» та ін.).

7. Спостерігається тенденція до актуалізації дисциплін системи політологічних знань («Політичний маркетинг», «Політична праксеологія», «Глобалістика»), що, на нашу думку, не є суперечливим, оскільки в давньогрецькому розумінні термін «політика» є мистецтвом управління державою та суспільством.

8. Останніми роками у формуванні планів підготовки фахівців спостерігається перехід від їх інтуїтивно-суб'єктивного наповнення до науково-теоретичного добору змісту підготовки фахівців.

Н. Р. Барабанова

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ТЕЗАУРУСА СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИН СОЦИАЛЬНО-ИНФОРМАЦИОННОГО НАПРАВЛЕНИЯ

Одна из проблем подготовки специалистов, с которой сталкиваются преподаватели гуманитарных дисциплин — необходимость в короткий срок вооружить студентов знанием и пониманием большого количества новых понятий, терминов, терминологических словосочетаний и, что особенно важно, научить пользоваться этим понятийным аппаратом адекватно содержанию изучаемых дисциплин.

Так как в массе своей сегодняшние студенты недостаточно подготовлены школой к подобной когнитивной деятельности, преподавателям, независимо от содержания конкретных наук и дисциплин, важно донести до сознания студентов тот факт, что развитие профессионального тезауруса способствует утверждению личности в обществе, повышению эффективности любых межличностных, межгрупповых и публичных социальных коммуникаций.

Дисциплины социально-информационного направления объединяются единым пространством коммуникативно-речевой деятельности. Понятия, используемые в Теории коммуникации, Теории и практике рекламы, Теории и практике PR и прочих дисциплинах, практически дополняют друг друга, создавая единую систему семантических характеристик социально-информационной среды.

Современная социально-информационная среда предъявляет определенные требования к ее освоению специалистами в сфере коммуникативно-информационной деятельности. Появилась необходимость в наличии знаний новых коммуникативных средств, компьютерной грамотности, знании законов межличностной и массовой коммуникации, делового этикета. Это обуславливает потребность к расширению элементной базы коммуникативно-речевых способностей личности.

Речевая культура в процессе социальной, профессиональной, деловой коммуникации регулирует общественные процессы, обеспечивая развитие общества как целостной системы. Субъектом и объектом культуры коммуникативно-речевого взаимодействия как фактора социальной коммуникации выступает человек. Культура общества определяется как культурой социально-речевого взаимодействия людей, так и их профессиональным тезаурусом.

Отдельным фактором необходимости овладения профессиональным речевым тезаурусом является расширение международных контактов, в которых нередко пониманию совместно решаемых задач способствуют знания терминов, одинаково используемых в разных языках.

Примером решения задачи формирования профессионального тезауруса студентов, изучающих дисциплины коммуникативно-информационного цикла, может стать методический подход преподавателей соответствующих предметов на кафедре документоведения и информационной деятельности ГФ ОНПУ.

На первых практических занятиях по Теории коммуникации (2-й курс) студентам, кроме методических пособий по предмету, выдаются брошюры-тезаурусы, содержащие наиболее частотные понятия по предмету. Далее студенты в процессе освоения учебного материала самостоятельно пополняют список понятий. Следующим этапом становится работа по сравнению понятий, используемых с одинаковым

значенням в кількох дисциплінах — Соціальних комунікаціях і Теорії і практиці PR, Теорії і практиці реклами і Теорії комунікації, Управлінні персоналом і Теорії і практиці PR і т.д. На протязі 4-х семестрів у кожного студента формується його особистий тезаурус, описаний і використовується на практиці. Це сприяє кращому представленню єдності базового комунікативно-речевого поля вивчаємих дисциплін і визначає більш вільне і усвідомлене використання необхідних речевих конструкцій в наступній професійній діяльності.

І.П. Коваленко

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Правова культура є складним суспільним явищем, яке пронизує весь спектр правовідносин у суспільстві. Як певний комплекс стереотипів правової свідомості та поведінки, що притаманні окремим індивідам і соціальним групам, правова культура формується та виявляється лише в умовах функціонування соціальної комунікації. Дослідження феномену правової культури сучасного студентства з позицій соціокомунікаційного підходу дозволяє визначити резерви оптимізації її формування в процесі освітньо-виховної діяльності вищого навчального закладу.

Грунтуючись на розумінні того, що комунікація — це «не просто спілкування ізольованих особистостей, а процес внутрішньої організації, реорганізації й еволюції соціальної єдності суспільства в цілому», можна стверджувати, що комунікаційні зв'язки є умовою розвитку та стабілізуючим фактором будь-якої суспільної взаємодії, зокрема й соціально-правової. Одним із перших феноменів правової культури в контексті соціокомунікаційного підходу дослідив А. Поляков, який інтерпретував її як сукупність текстів, що відбивають правову реальність, а також діяльність щодо їх створення, зберігання та трансляції. Проте така дефініція правової культури акцентує увагу дослідника переважно на документальній підсистемі соціальної комунікації, найважливішим засобом якої є правова інформація, зафіксована на матеріальному носії для її зберігання й передавання в часі та просторі. Коректнішим є підхід А.В. Скуратівського, який розглядає правову культуру в широкому сенсі як «найсуттєвіші результати сукупного правового досвіду суспільства, насамперед право і правосвідомість, правову діяльність, законність і правопорядок, що відбивають якісний рівень розвитку правового буття».

Формування правової культури сучасного студента передбачає не лише набуття ним знань і навичок щодо кваліфікованого використання

системи правових інформаційних ресурсів, але й виховання в нього певних ціннісних орієнтирів, які суттєво впливають на адекватне сприйняття норм права й бажання дотримуватися їх у своєму повсякденному житті та майбутній професійній діяльності. Ще одним важливим аспектом формування правової культури є перетворення бажання дотримуватися правових норм на реальні дії у сфері правовідносин. Останнє стосується не тільки того, що індивіди самі не порушують норм права, але й їх ставлення до правопорушень оточуючих осіб. У правовому суспільстві правопорушення мають не тільки тягнути за собою відповідні дії правоохоронних органів, але й моральний осуд соціального оточення.

Соціокомунікаційний підхід до правової культури базується, з одного боку, на визнанні комунікаційної природи її формування, а з іншого — на необхідності організації ефективного управління процесом формування правової культури на основі постійного корегування його форми та змісту. Так, в умовах освітньо-виховного процесу вищого навчального закладу переважає модель ієрархічної комунікації «викладач — студент» з пріоритетністю прямого інформаційного зв'язку між суб'єктами комунікаційних відносин, при цьому роль споживача інформації (реципієнта) різко знижена. Результативнішою є демократична модель комунікації, в якій роль споживача інформації переміщується з пасивних на активні позиції, пріоритетним у комунікації стає зворотній зв'язок між комунікантом (викладачем) і реципієнтом (студентом). Активізація в структурі соціокомунікаційної системи механізму зворотного зв'язку дозволяє при виявленні негативних тенденцій у її розвитку нейтралізувати фактори, що їх зумовлюють. Саме через зворотний зв'язок об'єкт управління впливає на суб'єкт управління й оперативно оцінює ефективність і результативність комунікації. Якщо процес формування правової культури студентства дає позитивні результати, суб'єкт управління (викладач) фіксує наявність позитивного зворотного зв'язку і зберігає обрану модель комунікації. Заперечний зворотний зв'язок інформує викладача про те, що бажаного результату не досягнуто, чим суттєво інтенсифікує управління комунікативними процесами.

Ефективним інструментарієм посилення зворотного зв'язку в комунікаційній взаємодії «викладач — студент» є широке застосування інтерактивних методів навчання, індивідуального підходу, запровадження постійної діагностики засвоєння студентами правових знань і навичок їх застосування, організація викладання правової компоненти суспільних та професійно-орієнтованих навчальних дисциплін на засадах науковості, послідовності, спадкоємності. Формування в студентів високого рівня правосвідомості, ціннісних орієнтирів та морально-психологічних установок на повсякденну правомірну поведінку має

відбуватися з застосуванням усього арсеналу виховних засобів, спрямованих на подолання в студентства правового нігілізму, виховання відповідальності, самостійності, чесності, принциповості, вимогливості до себе, поваги один до одного, потреби в самопізнанні та самовдосконаленні.

Г.П. Терентьева

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ВИКЛАДАННЯ

На професійному рівні людської діяльності набуває великого значення інтелектуальна, творча складова, результатом якої є інноваційні продукти творчості з неповторними, оригінальними, унікальними характеристиками. Від того, наскільки значним є інтелектуальний потенціал суспільства і рівень його культурного розвитку, залежить успіх вирішення соціально-економічних проблем, оскільки основні акценти нині переміщуються на завдання прискореного інноваційного розвитку, переходу до стратегії економіки, що базується на знаннях. Основою знань є інтелектуальні ресурси, інтелектуальний капітал, наука, процеси трансферу результатів творчої діяльності у виробництво матеріальних і духовних благ. Високий рівень інтелектуальної діяльності — це суверенітет держави, її політична, економічна, територіальна та будь-яка інша незалежність, це високий рівень добробуту народу, заради чого і здійснюється ця реальність.

Важливе значення забезпечення правової охорони інтелектуальної власності для розвитку України зумовлене виключною роллю інтелектуального капіталу в становленні світової економіки ХХІ ст., яка базується на творчості, як цілеспрямованій розумовій роботі людини.

Інтелектуальна власність у широкому розумінні означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній, художній сферах. Для людини характерні два види творчості — художня і технічна. Результатом художньої творчості є літературні та художні твори, які використовуються в гуманітарній сфері для збагачення світу людини, формування її світогляду. Результатом технічної творчості — винаходи, торговельні марки, комерційні таємниці тощо, які застосовуються переважно у сфері виробництва товарів і наданні послуг. Вони сприяють підвищенню технічного рівня суспільного виробництва, його ефективності, забезпечують конкурентоспроможність вироблених товарів і послуг.

Значення об'єкта власності зумовлює необхідність вивчення інтелектуальної власності, яка має подвійну природу і пов'язана з вивченням прав творця (автора) нематеріального об'єкта власності та творця матеріального об'єкта власності, що має подібні права власності.

Досконале володіння інформацією про право на результати творчої діяльності забезпечує його власникові виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд, а також передавати іншим особам, тобто воно подібне до права власності на матеріальні об'єкти (майнове право). Це потребує підготовки сучасних професіоналів або підвищення кваліфікації відповідних працівників, які матимуть комплексне бачення щодо закономірностей виникнення об'єктів інтелектуальної власності та їх охорони.

Знання особливостей функціонування об'єктів інтелектуальної власності та засобів їх охорони в галузях соціокультурної діяльності є необхідною складовою професійної компетенції фахівців спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Саме для них розроблено курс «Інтелектуальна власність», який логічно продовжує курс «Патентно-ліцензійна діяльність», що викладається в попередніх семестрах. Здобуття знань та набуття практичних навичок патентного пошуку, класифікацій винаходів, закладених під час вивчення цього курсу, дає змогу студентам у подальшому самостійно вдосконалювати свою кваліфікацію у сфері інтелектуальної власності та діяти відповідно до здійснення ними управлінських функцій, притаманних певному рівню ієрархії та в будь-якій сфері діяльності.

Завдання курсу — сформувати в студентів цілісну систему знань про об'єкти авторських і суміжних прав, дослідити їх правову зумовленість та базисну роль їх у суспільстві; розкрити внутрішню логіку та взаємозв'язок усіх категорій і систем інтелектуальної діяльності; висвітлити економічні, правові, етичні й психологічні аспекти інтелектуальної діяльності, як сфери професійної діяльності; з'ясувати складові захисту інтелектуальної власності окремих творців і підприємств та форми комерційної реалізації нових технологій.

Опанування курсу дозволить студентам аналізувати різні рівні організації інтелектуальної власності в суспільстві; об'єктивно оцінювати ефективність будь-яких варіантів інформаційного забезпечення різних сфер діяльності: наукової, освітньої, управлінської тощо. Підготовка професіоналів, здатних використовувати новітні інформаційні технології у сфері інтелектуальної власності й інших інформаційних системах, конче необхідна в умовах інформатизації суспільства та інформаційного ринку, який розширюється й активно доповнюється засобами обчислювальної техніки та програмними продуктами. Саме такі професійні орієнтири висуває Харківська державна академія культури для високоякісного кадрового забезпечення інформаційної інфраструктури сфери інтелектуальної власності.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ» СТУДЕНТАМ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦЯМ

Україна — посттоталітарна держава, яка має чимало звичок, успадкованих від Радянського Союзу. Передусім йдеться про звичку приховувати від своїх громадян інформацію, засекречувати величезні обсяги інформації, керуючись не законами, а волюнтаристськими рішеннями посадовців. Людина, стаючи чиновником, членом системи, за інерцією ставиться до громадян поза системою як до проблеми.

Відтак, курс під назвою «Інформаційна безпека та організаційно-правовий захист інформації» можна побудувати за двома методологічними стратегіями, залежно від завдань, які ставить викладач.

Перша стратегія: бути захисником державних інтересів. Викладач намагається поставити себе на місце державних службовців, котрі, наприклад, охороняють державну таємницю, або конфіденційну інформацію, що є власністю держави. Відтак, розробляє різні способи, яким чином **уберегти** цю інформацію від поширення, як засекретити якомога більший обсяг інформації, важливої для функціонування чинного державно-політичного ладу. У цьому стає в нагоді такий документ як «Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави», затверджений постановою КМУ від 27 листопада 1998 р. Студент, як потенційний державний службовець, повинен вивчити цю Інструкцію, формуючи за її рекомендацією свої гіпотетичні зв'язки з громадськістю. Його мета — не допустити до важливої інформації допитливих громадян. Студент вивчає технологію приймання, обробки, зберігання КІВД, не помічаючи певні суперечності, зокрема й моментів, які суперечать засадам прав людини.

Друга стратегія: викладач — захисник громадянських прав та інформаційних свобод. Він чітко розмежує інтереси держави як механізму, що має тенденцію до самоконсервування, закритості чиновницької еліти, та громадян, які не повинні забувати, що державний апарат — не самодостатня реальність, а всього лише люди, найняті іншими людьми для обслуговування їхніх соціальних потреб. Зважаючи на це, зазначена Інструкція не просто приймається за взірць поведінки державного службовця, вона аналізується під таким кутом зору: а) які саме статті цієї урядової інструкції перешкоджають громадянам реалізовувати своє конституційне право «вільно збирати, зберігати,

використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір» (КУ, ст. 34); б) що необхідно зробити для того, щоб державні установи не засекречували інформацію безпідставно; в) яких заходів повинен ужити громадянин для захисту своїх інформаційних прав та свобод. Критика, здоровий скепсис і чітке уявлення про інформаційні права людини мають супроводжувати аналіз зазначеної, і будь-якої іншої урядової інструкції, що стосується обмеження доступу до інформації. Правозахисники (Є. Захаров) закидають Інструкції такі недоліки: 1) відсутність «Зводу відомостей, які віднесені до конфіденційної інформації, що є власністю держави». Через це громадяни не знають, яка саме інформація засекречується грифом «ДСК»; 2) незаконне рішення засекретити документи, які з'явилися 1991 р. та пізніше, але не були опубліковані в офіційних виданнях; 3) необґрунтована практика «реєстрації та знищення чернеток і варіантів документів, заборона на означення прізвищ та навіть посад керівників організацій тощо (пп. 17-28 Інструкції)»; 4) «ознайомлення представників ЗМІ з документами з грифом ДСК можливе в кожному конкретному випадку тільки з письмового дозволу керівника інституції, що надала цей гриф і тільки на підставі письмового рішення експертної комісії про доцільність передачі конкретного документа журналістові. Отже, виглядає так, що вірогідність отримання журналістом інформації з грифом ДСК украй мала...»; 5) «п. 32 Інструкції відносить справу з несекретними документами до категорії ДСК, якщо в цій справі міститься хоча б один документ з грифом ДСК. Таким чином може бути обмежений доступ до будь-якої інформації» («Свобода доступу до урядової інформації» [www.khpg.org.ua]).

Те ж стосується і Закону України «Про державну таємницю». Студент має збагнути, що в ієрархії пріоритетів на першому місці повинні стояти не інформаційні інтереси держави, як вона їх розуміє за старою звичкою, а інформаційні права громадян. Держава? технічний апарат захисту громадян, лише одна із форм їх самоорганізації, а не сакралізована самоціль, не предмет для квазірелігійного поклоніння. Відтак, студент має проаналізувати статті цього закону, зазначаючи, які з них є такими, що надмірно контролюють інтелектуальний та інформаційний простір, перешкоджаючи вільному розвитку науки, інформаційному обміну. Наприклад, правозахисники (Є. Захаров, В. Речицький та ін.) вважають недоречним кроком віднесення до сфери державної таємниці інформації «про наукові, науково-дослідні, конструкторські, проектні роботи, на базі яких можуть створюватися прогресивні технології..., які мають важливе оборонне чи економічне значення...» (Закон «Про державну таємницю», 1999 р.) Фактично, держава засекречує інформацію «про всяк випадок», оскільки ще невідомо, чи будуть створені

«прогресивні технології», і чи матимуть вони якесь оборонне значення. За словами Є. Захарова та В. Речицького, «прямолинейно охранительная тенденция украинского законодательства представляется системно опасной для страны». («Информационная безопасность или безопасность отставания» [www.khpg.org.ua]).

Таким чином, у процесі вивчення дисципліни «Інформаційна безпека та захист інформації» студент-документознавець, як майбутній державний службовець, має усвідомити пріоритет права, законності та громадянських свобод над хибно інтерпретованими «державними інтересами».

О.М. Селезньова

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО» В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Інтенсивний розвиток інформаційних відносин, створення нових інформаційних технологій, розробка нових методів захисту інформації спричиняють необхідність у фахівцях високого кваліфікаційного рівня. Це ставить перед вищими навчальними закладами завдання підготовки молодих спеціалістів з урахуванням тих новітніх тенденцій, що зумовили формування інформаційного простору. Окрема роль при цьому має надаватися вивченню дисципліни «Інформаційне право».

Інформаційне право — це комплексна галузь права, яка виникла порівняно нещодавно. До предмета її вивчення належать інститут інформації та її види, суб'єкти інформаційних відносин і їх повноваження, нормативна база правового регулювання інформаційних відносин. Останню, зокрема, складають закони України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про національну програму інформатизації», «Про телекомунікації», «Про електронні документи та електронний документообіг» тощо, а також деякі підзаконні нормативно-правові акти.

Необхідно зазначити, що хоча інформаційне право і є юридичною дисципліною, однак її вивчення потрібне студентам не тільки юридичного профілю підготовки. Спеціалісту будь-якої галузі знань необхідно, як мінімум, знати свої інформаційні права, вміти розрізняти інформацію різних видів, розуміти правила користування інформаційною мережею Інтернет тощо. Проте, не враховуючи студентів юридичних спеціальностей, вивчення предмета «Інформаційне право», у першу чергу, слід ввести до навчального плану студентам напряму підготовки «Комп'ютерні науки». Дуже часто студентам цього напряму читаються спецкурси, які розкривають лише деякі аспекти предмета

інформаційного права (наприклад, дисципліна «Основи інтелектуальної власності»). Було б доцільніше, читати повний курс інформаційного права, не обов'язково виводячи його в розряд екзаменаційних дисциплін. Для студентів напряму підготовки «Право» необхідно запровадити екзамен як підсумкову форму контролю, а для студентів всіх інших напрямів підготовки — залік.

Зауважимо, що нині інформаційному праву приділяють мало уваги. Питання правової регламентації інформаційних відносин і теоретичної розробки фундаментальних інститутів інформаційного права порушуються нечасто. Постає проблема належного наукового та навчально-методичного забезпечення дисципліни «Інформаційне право».

Якщо ми розглянемо досвід Російської Федерації, то тут відношення до дослідження проблем інформаційного права, які є досить актуальними, зовсім інше. Видаються підручники з інформаційного права, публікуються наукові статті інформаційно-правового напряму, розробляються навчально-методичні посібники. В Україні ж було опубліковано тільки одиниці найменувань книг інформаційно-правової проблематики. Саме тому подальшим кроком учених мають стати дослідження актуальних теоретично-онтологічних і прикладних проблем наукового дослідження інформаційного права та відповідна їм публікація.

Наостанок додамо, що якісна інформаційна освіта неможлива без вивчення основ інформаційного права, а тому введення її в навчальні плани вищих навчальних закладів є заходом актуальним і нагальним.

В.О. Ярута

КУРС «ЕЛЕКТРОННІ АРХІВИ» В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Країни світу прагнуть зібрати, описати, зберегти, забезпечити доступ до культурної й інтелектуальної спадщини народу, використовуючи музеї, архіви й бібліотеки. З виникнення мережі Інтернет стрімко зростає кількість електронних документів. Не маючи друкованих аналогів, більша їхня частина, безсумнівно, має історичну, культурну або наукову цінність. Однак застосовувати традиційні засоби та методи формування й використання традиційних (паперових) документів до мережевих документів неможливо у зв'язку з іншою природою, якостями й характером таких документів.

Електронний архів у найповнішій конфігурації призначений для обліку, зберігання й організації доступу до документів у системі проектно-орієнтованого документообігу. Крім створення й збереження інформації, важливим питанням є організація доступу до електронного

архіву. Саме забезпечення доступу до інформації — надання матеріалів архіву в користування — кінцева мета всіх робіт. Безсумнівно, що лише на основі вивчення запитів і потреб користувачів архіву буде можливим створення оптимального інтерфейсу нових комп'ютерних засобів.

Сучасним вирішенням зазначених проблем є створення, впровадження та експлуатація систем електронного архіву й документообігу, які складаються з підсистем збереження, аналізу й обслуговування, сканування, друку, а також звернення та забезпечують швидке отримання інформації з урахуванням прав доступу, мінімізують її втрати й знижують вимоги до ресурсів, потрібних для підтримання архіву.

Застосування та створення таких систем неможливе без участі фахівців зі знаннями з архівної галузі, інформаційних і комп'ютерних технологій, діловодства та документообігу, управління бізнес-процесами.

Відомі як спеціалізовані навчальні курси, розраховані на роботу з конкретною системою електронного архіву та документообігу, так і фундаментальніші, розраховані на надання базових знань з електронних архівів фахівцям різних напрямів підготовки.

У зв'язку з спрямуванням до уніфікації та стандартизації освіти, слід враховувати, що в Європі діє міжнародна група e-TERM (European Training for Electronic Records Management) у складі семи університетських й дослідницьких центрів з Нідерландів, Німеччини, Великобританії, Італії, Португалії та Фінляндії. Вона займається розробкою базової програми, основних навчальних матеріалів і рекомендацій до курсу, присвяченого проблематиці електронних архівів, який має назву «Управління електронними архівами» (Electronic Records Management, ERM) та, звичайно, належить до напрямку «Information Studies». Згідно з рекомендаціями, структура курсу має містити шість модулів: вступ, переваги використання інформаційних технологій в архівній справі, перспективи архівної справи, перспективи застосування електронних архівів в організаціях (правові, адміністративні й організаційні аспекти), проектування та реалізація архівних систем, політика у сфері створення й управління архівами — причому кожен із цих модулів має бути адаптованим до попередньо набутих знань та вмінь тих фахівців, котрим його планують викладати, з урахуванням національної специфіки. Наприклад, вступ може розглядатися як «вступ до інформаційних та комп'ютерних технологій для спеціалістів з архівної справи» або ж як «вступ до архівної справи для програмістів».

Вочевидь, дисципліну «Електронні архіви» слід зарахувати одночасно і до наукового напрямку, і до навчальної дисципліни, яка є необхідною фаховою складовою в навчальному плані для студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», особливо для такої її спеціалізації, як «Архівознавство та інформаційне

забезпечення архівних установ». Саме тому викладання дисципліни з електронних архівів є актуальним і своєчасним завданням, що відповідає міжнародним освітнім вимогам.

Н.С. Кравець

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ DATA MINING ДЛЯ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

Система образования тесным образом связана с теми социально-экономическими и политическими условиями, в которых она существует. В условиях рыночной экономики неизбежно встает вопрос о соответствии образования, получаемого человеком, требованиям рынка труда. Каждый гражданин имеет право рассчитывать, что получаемые им знания пригодны для обретения им экономической самостоятельности. Но это не означает, что образование должно поминутно шархаться вслед за текущими колебаниями конъюнктуры рынка труда.

Так в образовательной стратегии, предложенной на конгрессе Российского Образовательного Сообщества, справедливо замечено, что:

- во-первых, образование, хотя бы в силу длительности процесса обучения, представляет собой относительно инерционный социальный институт, любые изменения в котором могут проявить себя не ранее, чем через несколько лет;
- во-вторых, текущие колебания рынка труда далеко не всегда являются экономически оправданными и прогрессивными; они могут отражать опасные деформации и перекосы в экономическом развитии;
- в-третьих, гибкое приспособление к меняющимся требованиям современной экономики требует не погони за узкой специализацией, ориентированной «на злобу дня», а широкого фундаментального образования и навыков самостоятельного освоения знаний, позволяющих человеку быстро приобретать необходимые дополнительные знания и умения.

Однако, по словам М. Киннелл и Д. Макдугалл, авторов книги «Маркетинг некоммерческих организаций», ВУЗы и организации, опирающиеся в основном на существующие традиции и стабильное государственное финансирование, вынуждены в современных условиях уподобиться предприятиям, которые могут и обанкротиться, если не будут учитывать изменения, происходящие в окружающей среде. Так одной из особенностей отечественного рынка образовательных услуг является всевозрастающая конкуренция учебных заведений за привлечение потенциальных студентов.

Таким образом, можно с уверенностью заключить, что маркетинг вуза — необходимая и важнейшая часть его деятельности. Маркетинговые исследования образовательных услуг могут включать в себя следующие направления — это исследования в области: рынка образовательных услуг; потребителей; цены; каналов продвижения; конкурентов; рекламы; методов стимулирования продаж; персонала, процесса обучения; внутренней маркетинговой среды вуза.

Основанная задача маркетинга заключается в продвижении товаров и услуг на рынке. Для успешного маркетинга, всегда важно знать, что и как продается, а также, кто является потребителем. Исчерпывающий ответ на первый вопрос дают такие средства, как Data Mining. Чтобы регулировать предложение и управлять спросом, необходимо знать как можно больше о потребителях — целевой аудитории маркетинга. Data Mining позволяет решать задачи выделения групп потребителей со схожими стереотипами поведения, т.е. сегментировать рынок. Для этого можно применять такие технологии Data Mining как кластеризацию и классификацию.

В качестве одного из источников данных для проведения подобных исследований можно использовать корпоративный сайт ВУЗа. Известно также, что самыми эффективными источниками информации об услугах для абитуриентов являются печатные СМИ и Интернет.

Для проведения подобных исследований можно сформировать группы, состоящие из студентов и магистров разных специальностей.

Обобщая все вышесказанное, следует заключить, что использование маркетингового подхода в образовательном процессе способствует определению своего потребителя, существенно повышает устойчивость и конкурентоспособность организаций.

Ю.С. Бокарева

ВУЗЬКОСПЕЦІАЛІЗОВАНІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА КАФЕДРІ ІНЖЕНЕРНОЇ ТА КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ (ІКГ)

Зміни, що відбулися в нашій країні за останні роки, привели в окремих галузях професійної діяльності і свідомості до змін такого масштабу і глибини, що можна говорити про кардинальне перетворення фундаментальних основ професійного мислення і діяльності. Дизайн і реклама виявилися найбільш порушеними змінами. Ці зміни привели до виникнення певних проблем, пов'язаних із методологічним аспектом творчості, знаннями, використовуваними в діяльності, філософією творчості, професійною ідеологією, і, зрештою, самим предметом професійної діяльності і нових вимог до організації дизайн-освіти.

Нині дизайн визначився за основними напрямками. Один із провідних напрямів дизайну стала дизайн-освіта, головною метою якої є виховання творчої особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації. За цих умов істотно зростає інтерес до проблем дизайнерської освіти, шляхів, засобів і ефективних педагогічних технологій формування фахової компетентності. У навчальному процесі студенти повинні розвивати продуктивне творче мислення для процесу відтворення нового, інноваційного, а викладач шукати спеціальні методи для активізації творчого мислення студентів.

Для розробки нової поліграфічної (дизайнерської) пропозиції необхідно опрацювати величезний обсяг інформації. Глибина і повнота уявлення про об'єкт проектування визначаються специфікою мислення студента, його здібністю до образотворчого моделювання об'єкта на основі понять і думок, що виробляються формальним апаратом мислення. На всебічне вдосконалення цих якостей спрямовані емпіричні й евристичні методи, які керують пошуком композиційного рішення. Важливу роль у глибинному аналізі студентом об'єкта проектування може відіграти й викладач. Саме його творчий потенціал, професійні знання і культура, його особливості та здібності здатні навчити деяким аспектам творчості і розвинути в студентів креативне мислення. Отже, перед педагогами профільних дисциплін кафедри інженерної та комп'ютерної графіки постає завдання навчити не тільки професійній грамоті, а й творчому підходу до проектної розробки.

Важлива роль належить викладачеві, котрий повинен грамотно спрямовувати творчий потік емоцій у потрібному руслі, правильно визначити форму і межі асоціативних образів. Це можуть бути асоціативні композиції (студенти виконують на лабораторних роботах з дисципліни «Основи технічної естетики і дизайну», «Художні основи проектування видань») із заданими графічними засобами виразності, фактурно-пластичні композиції та пошук формотворення через побудову упаковок (здійснюється на лабораторних та самостійних роботах з дисципліни «Основи технологій та дизайну пакування»). Так, під час вивчення наведених дисциплін на кафедрі ІКГ від студентів вимагається знання основ композиції, рисової геометрії й інженерної графіки. Ці курси розкривають основні закономірності і прийоми komponування поверхні, форми й простору та надає змогу систематизувати розрізнені уявлення і знання студентів з композиції та розвиває навички асоціативного мислення, ознайомлення студентів із суб'єктивними і об'єктивними властивостями форми, основами побудови та видами композиції, основами пропорціонування, виховує в студентів відчуття пластики простору, обсягу, площини, розвиває загальну художню культуру, а також закладає основи подальшого розвитку науково-практичних методів композиційного формотворення у творчій діяльності майбутніх практичних фахівців.

Рівень підготовки й ефективність навчання залежить від взаємодії викладача та студента. Студент повинен навчитися розбиратися не тільки в змодельованих, але й у реальних процесах. Важливо зневажати так звані трафаретні навчання, коли студента наштовхують на вирішення відповідного типу завдань, а розвиток мислення є жертвою кількості розглянутих варіантів. Особливо важливо, щоб студент постійно продивлявся фахові видання, журнали, активно застосовувати в навчальному процесі Інтернет. У такому разі межі спілкування студента з викладачем розширюються як у просторі, так і в часі.

Отже, робота студента та викладача має не тільки навчальне, а й особистісне і суспільне значення. Крім простого засвоєння знань, набуття вмій та навичок, досвіду творчої і наукової діяльності, робота спрямована на розвиток самоорганізації майбутнього фахівця. Рівень креативності роботи залежить від внутрішнього творчого простору студента та керівника, самореалізація яких є динамічним процесом. Тому завдання викладача — виробити в студента потребу самостійно підвищувати свій освітній рівень, розвивати пізнавальні здібності, навчити застосовувати набуті знання, уміння і навички.

О.О. Олексенко

АВТЕНТИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Глобалізація, як наслідок збільшення міжнародних зв'язків і особистих контактів, виявляється в значному розширенні співробітництва між країнами. Запорука успіху майбутніх фахівців економічного профілю — оволодіння правилами соціальної етики, усвідомлення культурних особливостей, набуття досвіду відповідної соціальної комунікації, що, насамперед, передбачає впровадження в педагогічний процес полікультурної освіти.

Під соціальними комунікаціями розуміємо взаємодію учасників комунікативної діяльності. Для успішного оволодіння нею необхідне засвоєння загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою виявлення позитивних ціннісних орієнтацій, соціально значущих якостей.

Одним з основних етапів формування соціальної комунікації є пізнавальний етап, який характеризується конструюванням моделей щодо вивчення етики, граматики, лексики, мовленнєвих засобів на базі автентичних джерел. Значення неадаптованих текстів для освітнього процесу полягає в тому, що текст є «засобом комунікації, своєрідним роду каналом передачі соціального досвіду».

Під час практичних занять з англійської мови аналіз оригінальної прози дозволяє виявити перешкоди на шляху до ефективної соціальної

комунікації, які виникають у результаті відсутності відповідного соціального досвіду.

По-перше, порушення соціальної комунікації виникає внаслідок недостатнього знання мови, безпосередньо пов'язаного з реаліями культури. Наприклад, головний герой твору Р. Кіплінга «All The Mowgli Stories», який виріс у джунглях і вивчив мову людей, не може зрозуміти багатьох слів через відсутність подібних понять у життєдіяльності тварин, оскільки «розуміння тексту передбачає не тільки знання мови, а також і знання світу». Непоінформованість у культурних реаліях може спричинити повне нерозуміння тексту навіть за умови знання окремих слів.

По-друге, порушення соціальної комунікації виникає при недотриманні одним із комунікантів ціннісних орієнтирів, традицій і стереотипів, прийнятих у країні реципієнта. Так, в оповіданні Дж. Лондона «The Whale Tooth» місіонер Стархерст збирається провістити слово Боже на острові Фіджі. Однак один з дикунів, закоренілий язичник, випереджає місіонера і вручає зуб кашалота вождю острова Фіджі, при цьому наказує вбити Стархерста. За звичаєм їх племені, людина, що приймає в подарунок зуб кашалота, має за будь-яких обставин виконати наказ даруючого. Стархерст, не знайомий із законами дикунів, сміливо проповідує, за що в результаті платиться життям. Отже, кожна культура має свою систему цінностей, яка характеризує її визначне положення у світовому співтоваристві. Усвідомлення цінностей своєї культури настає при зустрічі з представниками інших культур, коли виявляються різниці в їхніх ціннісних орієнтаціях.

По-третє, соціальна комунікація може бути порушена через психологічну невідповідність людини до соціальної комунікації в міжкультурному контексті. За таких умов спостерігаються явища етноцентризму і кроскультурного шоку. Етноцентризм — схильність людини оцінювати всі життєві явища крізь призму цінностей своєї етнічної групи, що розглядається як еталон, перевага власного образу життя всім іншим. Сутність етноцентризму яскраво проілюстровано в оповіданні С. Моема «The Outstation». Резидент Уорбертон, родом з Лондона, зустрічає свого нового помічника, уродженця Барбадосу, і запрошує його на вечерю. Проте через невідповідний лондонським стандартам зовнішній вигляд гостя, Уорбертон нехтує соціальними нормами, проявляє неважливість у комунікативних діях. Це пов'язано з тим, що комунікантам притаманне використання власних соціальних орієнтирів для інтерпретації соціальних дій представників інших культур.

Поняття кроскультурного шоку ввів соціолог-антрополог К. Оберг, котрий припустив, що входження в нову культуру супроводжується неприємним почуттям при усвідомленні різниць між культурами, а

також плутаниною в ціннісних орієнтирах, соціальній й особистісній ідентичності. Такий стан розгубленості, беспорядності, психологічної пригніченості викликає почуття неповноцінності. Терой оповідання Дж. Лондона «The Terrible Solomons», Берті Аркрайт, постійно відчуваючи напруження, страх, відторгненість, так і не зміг адаптуватися до нових жорстоких правил життя на Соломонових островах. Англієць Джон Форд в оповіданні «The Enemy In Ambush» відчував подібні почуття, зупинившись у Москві в сім'ї Іванових, але тільки на початку візиту. Проте він зміг пристосуватися до нового культурного оточення, і, повертаючись на Батьківщину, відчував себе вже невід'ємною часткою російської країни. Так, відмінності у світогляді, рівні соціального досвіду, ціннісних орієнтаціях, комунікативних стилях та особистісних характеристиках призводять до виникнення психологічних бар'єрів.

Отже, психологічна підготовка студентів до здійснення соціальної комунікації є дуже важливим складником педагогічного процесу. Практичне використання англійської автентичної прози на пізнавальному етапі навчальної діяльності допомагає майбутнім фахівцям набути достовірну інформацію про відмінності в нормах поведінки, культурних цінностях, конвенціях інокультурних середовищ, і осмислити, що розуміння, толерантність й адаптація до культури ділового партнера — ключові моменти успішної соціальної комунікації.

О. В. Недзвецька

ДО ПИТАННЯ ІНКУЛЬТУРАЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Головною проблемою різних країн у період становлення ринкових відносин є взаємодія різних аспектів соціального й економічного розвитку. Зміна соціально-економічної обстановки в Україні, перехід країни до нової моделі економічних відносин в умовах жорсткої конкуренції збільшили значимість фахової підготовки студентської молоді її теоретичних знань, професійних навичок та ціннісних орієнтирів, що забезпечують фахову стабільність. Одним із найактуальніших завдань у цих умовах є розвиток освіти, поєднання традиційних та новітніх технологій і форм навчання відповідно до нової концепції революції в навчанні, що здобули величезну популярність у світі і, за прогнозами фахівців, будуть активно розвиватися й надалі.

Це диктує перегляд якості інженерної освіти, вносить на розгляд викладацько-технічної еліти осучаснені народним господарством, реальністю завдання технічної галузі, формування майбутнього молодого фахівця — сьогодишнього студента вищого технічного навчального закладу. Становлення студента інженерії зумовлено

конкретними умовами технічної галузі й орієнтоване на принципово нові якості суспільства.

Теоретико-методологічною базою нашого дослідження стали фундаментальні педагогічні праці, в яких розглядається дозвіллева культура особистості (М. Аріарський, А. Воловик, О. Жарков, С. Іконнікова, В. Кірсанов, І. Петрова, М. Поплавський, О. Сасихов, Ю. Стрельцов); проблему формування студента вищого навчального закладу в культурно-дозвіллевій діяльності розглядають у своїх працях учені Р. Береза, З. Гіптерс, Т. Горожанкіна, Н. Калашник, Ю. Максимчук, С. Пішун, С. Шашенко.

За даними Держкомстату України кількісний приріст в освіті за останні 5 років становив 528.665 осіб, за напрямом підготовки «інженерія» — 109.477 осіб.

	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008
Загальна к-сть студентів	1.843.831	2.026.726	2.203.830	2.318.553	2.372.496
За напрямом підготовки "інженерія"	394.001	454.721	486.440	512.953	503.478

У відомій тріаді навчання, освіта і виховання, де головним вважається виховання слід звернути увагу на формування студентства в позанавчальний час. І чому:

- незважаючи на фантазію і велику здатність до мрійництва студенти технічних університетів у своїй більшості проводять дозвілля пасивно;
- не будучи добре обізнаними з мистецькими знаннями не відчувають потягів до мистецтва у вільний час;
- проявляючи велику здатність до художньої імпровізації не активно беруть участь у самодіяльній художній творчості.

«Вони ростуть пасивними споживачами суспільних благ, не докладаючи ніяких зусиль. Апатія дедалі частіше виявляється їх звичним психічним станом. Це і є ознака внутрішньої порожнечі. ... Не знаючи складності всієї емоційно-почуттєвої сфери, ми самі культивуємо у вихованців позицію, за якої вони не є господарями власних переживань, а отже, і власних дій. У результаті що ми маємо? У молодих людей формується переконання, що відповідальність за них несуть інші. А для людини має цінність лише пережите в почуттях. Ідеться про почуття, які просвітлені розумом, і завдяки цьому морально збагачують особистість, роблять її носієм Істини, Добра, Краси ...» — зауважує І. Бех.

Навчально-виховний процес — це єдиний процес, який покликаний формувати в молоді високу культуру, гуманістичний і демократичний світогляд, високі моральні якості, виховувати їх інтелігентами, творчими й цілеспрямованими особистостями. Дослідження інкультурації студентів вищих технічних навчальних закладів ми проводили на базі Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна, Львівського державного аграрного університету (технічні спеціальності), Тернопільського технічного університету ім. І. Пулюя, Львівського національного лісотехнічного університету України. Анкетування вивірило в опитуваних рівень інкультурації; у культурно-дозвілєвій діяльності молодь виявила свою зацікавленість мистецькими здобутками, здатність співпереживати, «занурюватись» у світ мистецтва. Вищі технічні навчальні заклади невідкладно потребують фахового створення моделей.

«Підготовка фахівців технічного спрямування на сьогодні, на нашу думку, — це одне із найважливіших завдань і нашої системи освіти, і нашої країни. Зневага до цієї сторони життя суспільства — це сон розуму». Формування молодого людини в позанавчальний час — шлях до досконалості особистості, максимальної її соціалізації та інкультурації у вільний час.

ЗМІСТ

Секція 5

Бібліотечний соціальний інститут на шляху до суспільства знань

Н. Г. Солонська

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ: НОВА ПАРАДИГМА КОМУНІКАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ.....3

В. Споране

THE PHENOMENON OF THE LIBRARY IN THE KNOWLEDGE SOCIETY

Б. Споране

ФЕНОМЕН БІБЛІОТЕКИ В ОБЩЕСТВЕ ЗНАНИЙ.....5

Е.И. Полтавская

БИБЛИОТЕКА КАК ОРГАНИЗАЦИЯ И СОЦИАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ.....26

О.Є. Матвійчук

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК.....28

Ю. Г. Дмитрук

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕКИ КАК СОЦИАЛЬНОГО ИНСТИТУТА.....31

О. О. Ісаченко

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОГО СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ.....33

А. А. Соляник

О НАПРАВЛЕНИЯХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КАДРОВОЙ БИБЛИОТЕЧНОЙ ПОЛИТИКИ.....35

Ю. В. Амонс

ДОСЛІДЖЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ.....38

І.О. Давидова

РОЗВИТОК КОГНІТИВНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ.....39

М.В. Хромець

БІБЛІОТЕКА В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ: ПРІОРИТЕТИ І МОЖЛИВОСТІ42

О.Ю. Мар'їна

БІБЛІОТЕКИ ЯК ГОЛОВНІ СУБ'ЄКТИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....44

В.С. Король

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....45

H. Elbeshausen

SOZIALES KAPITAL UND AFFENTLICHE BIBLIOTHEKEN
IN DANEMARK

Г. Эльбесгаузен

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ І ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ

В ДАНИИ.....47

Н.В. Дымченко

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНА І ІНФОРМАЦІОННА
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОТРАСЛІ

ПРИДНЕСТРОВЬЯ.....64

І.М. Головацька

БІБЛІОТЕКИ ГАЛИЧИНИ ЯК СКЛАДОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....66

Г.О. Шелягова

НАУКОВІ БІБЛІОТЕКИ КРИМУ ЯК РЕСУРСНА БАЗА
НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ.....67

М.В. Соловійова

БІБЛІОТЕЧНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....69

Т.А. Дуреева

УПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА ЯК ЗАВДАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ У СФЕРУ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....70

І.С. Єфименко

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕРНЕТ-ЦЕНТРІВ
ПУБЛІЧНОГО ДОСТУПУ В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ.....72

Д.В. Ніколаєв

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
БІБЛІОТЕЧНОГО СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ.....74

О.В. Бобришева

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК ЯК ОБ'ЄКТ
КОМПЛЕКСНОГО ЗАХИСТУ.....76

М.М. Кузнецова

СКЛАД КРАЄЗНАВЧИХ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕЧНИХ
РЕСУРСІВ.....78

А.А. Кириченко (Петренко)

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ У ФОНДАХ РІДКІСНОЇ КНИГИ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. М. МАКСИМОВИЧА

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ІМЕНІ Т. ШЕВЧЕНКА: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ.....80

Г.Д. Ковальчук, Н.П. Борисенко

ВІРТУАЛЬНА МЕТОДИЧНА СЛУЖБА ХДНБ ІМ. В.Г. КОРОЛЕНКА

ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....82

А.М. Перенеча, А.В. Глазунова ДОКУМЕНТНІ РЕСУРСИ ХДНБ ІМ. В.Г. КОРОЛЕНКА З ПИТАНЬ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА ТА КНИГОЗНАВСТВА: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВИХ РОЗВІДОК.....	84
А.В. Подгайная ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЕ ТРАДИЦИЙ ОТДЕЛА БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ В ХГНБ ИМ. В.Г. КОРОЛЕНКО.....	87
В.Ю. Гарькавец АВТОРИТЕТНЫЙ / НОРМАТИВНЫЙ ФАЙЛ ПРЕДМЕТНЫХ РУБРИК КАК ОСНОВНОЕ СРЕДСТВО ТЕМАТИЧЕСКОГО ПОИСКА В ЭЛЕКТРОННОМ КАТАЛОГЕ ХГНБ ИМ. В.Г. КОРОЛЕНКО.....	89
О.А. Щербакова РИТОРИКОЗНАВЧИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД ЦЕНТРУ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ СТРАТЕГІЮ ФОРМУВАННЯ «БІБЛІОТЕКИ РИТОРИЧНИХ ЗНАНЬ»	92
В.П. Жукова ЕЛЕКТРОННЕ СЕРЕДОВИЩЕ: ОХОРОНА ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ БІБЛІОТЕК.....	94
В.Ю. Вахнован ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ В УКРАЇНІ.....	96
М.А. Низовий СТАТИСТИКА ДРУКУ І КНИГОЗНАВСТВО (до проблеми єдності і відмінності).....	98
Є.М. Тодорова ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БІБЛІОГРАФІЮ УКРАЇНИ.....	99
А.В. Глазунова МЕТОДИКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	102
О.В. Колупаєва БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ СВІТОВОГО ЕЛЕКТРОННОГО СЕРЕДОВИЩА: ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ В СУЧАСНОМУ БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВІ.....	104
Н.К. Литвиненко ДОВІДКОВІ ТА БІБЛІОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА ПРО ДОНБАС КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТ.	106
Т.О. Колесникова ІНФОРМАТИЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК ВНЗ ЯК УМОВА ЯКІСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	108

<i>Н.Н. Мухамедьяров</i> БІБЛІОТЕКА — ІНСТИТУЦІЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- КОМУНІКАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.....	110
<i>І.І. Макеєва</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖВІДОМЧОЇ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПІВРОБІТНИКІВ БІБЛІОТЕК ВНЗ.....	112
<i>А.В. Кислюк</i> ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА РІВНЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ БІБЛІОТЕК ВНЗ В УКРАЇНІ.....	114
<i>Д.І. Сафронова</i> РОЛЬ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	115
<i>Н.Б. Лісовол</i> СИСТЕМА БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.....	117
<i>Г.А. Полунина</i> ПРОЦЕСИ ІНТЕГРАЦІЇ В СИСТЕМІ БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ МОЛОДІ, ЩО НАВЧАЄТЬСЯ У ВНЗ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРОФІЛЮ.....	119
<i>Н. А. Коржик</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	121
<i>С.Ю. Скляр</i> БІБЛІОТЕКА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	122
<i>О.М. Кучерова</i> СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНА ПРИРОДА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК.....	124
<i>М.П. Васильченко</i> ПРОФОРІЕНТАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ШКІЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ.....	125
<i>М.С. Костенко</i> ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ТА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ З ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА.....	127
<i>А.М. Воронова</i> УСТАНОВИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ У 60–80-Х РР. ХХ ст.	129
<i>Р.А. Петришин</i> БІБЛІОТЕЧНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЄВРОПІ В МІЖВОЄННУ ДОБУ (1918–1939 РР.).....	131
<i>В.В. Седих</i> БІБЛІОТЕЧНЕ ЖИТТЯ ХАРКОВА В 1920–1930-Х РР.	133

<i>О.М. Кірішева</i>	ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВИПУСКНИКІВ СТАЦІОНАРНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ	136
<i>А.Т. Бойко</i>	КНИГА В ЖИТТІ КОСТЯНТИНИ МАЛИЦЬКОЇ.....	139

Секція 6

Інформаційна освіта в умовах сучасних соціокультурних
трансформацій

<i>І.І. Федорова</i>	СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ — СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ.....	142
<i>А.С. Прокопенко</i>	ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДДІЛУ ІФЛА «ОСВІТА ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ».....	144
<i>И. Альшабуль</i>	ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА.....	146
<i>Ю.В. Буслаева</i>	К 90-ЛЕТИЮ УЧРЕЖДЕНИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО СЕМИНАРИЯ В КИЕВЕ.....	148
<i>И.И. Гранкина</i>	ПОДГОТОВКА ПРОГРАММ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕРСОНАЛА МОДЕЛЬНЫХ БИБЛИОТЕК КАК ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДНЕЙ БИБЛИОТЕЧНОЙ ШКОЛЫ.....	150
<i>В.Н. Шадрина</i>	СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО БИБЛИОТЕЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ (Белгородский вариант).....	153
<i>В.М. Жук</i>	ПЕРСПЕКТИВИ ЗДОБУТТЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК ДОДАТКОВОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В РІВНЕНСЬКОМУ ГУМАНІТАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	157
<i>А.Г. Петрова</i>	ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРА ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ.....	159
<i>А.І. Демчина</i>	ДОКУМЕНТОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ ЯК ДОМІНАНТА ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ (БІО).....	161
<i>Т.А. Бірюкова</i>	НОВІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ І ПІДГОТОВКА ВІДПОВІДНИХ КАДРОВИХ РЕСУРСІВ.....	163
<i>І.Б. Єрстова-Михалусь</i>	КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ І СУЧАСНА СИСТЕМА ЗНАНЬ.....	165

<i>Н.Е. Кунанець, В.В. Пасічник</i> КОНСОЛІДОВАНА ІНФОРМАЦІЯ: СУЧАСНИЙ ФАХ ДЛЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ.....	167
<i>А.С. Мітіна</i> БОЛОНСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ БАУДОЛИНО.....	171
<i>Т.В. Лаврик</i> СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	172
<i>С.А. Марьин, Д.Э. Ситников</i> ДИСТАНЦИОННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВИРТУАЛЬНЫЕ ЛЕКЦИИ.....	174
<i>Г.В. Сілюкова</i> ДОКУМЕНТОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	176
<i>С.В. Дубова</i> ЕВОЛЮЦІЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ (1998–2007 РР).....	178
<i>Н.Р. Барабанова</i> ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ТЕЗАУРУСА СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИН СОЦИАЛЬНО-ИНФОРМАЦИОННОГО НАПРАВЛЕНИЯ.....	179
<i>І.П. Коваленко</i> СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ.....	181
<i>Г.П. Терентьева</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ВИКЛАДАННЯ.....	183
<i>С.В. Савченко, О.В. Михайлюк</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ» СТУДЕНТАМ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦЯМ.....	185
<i>О.М. Селєзньова</i> АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО» В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ.....	187
<i>В.О. Ярута</i> КУРС «ЕЛЕКТРОННІ АРХІВИ» В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	188
<i>Н.С. Кравец</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ DATA MINING ДЛЯ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ.....	190
<i>Ю.С. Бокарева</i> ВУЗЬКОСПЕЦІАЛІЗОВАНІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА КАФЕДРІ ІНЖЕНЕРНОЇ ТА КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ (ІКТ).....	191

О.О. Олексенко

**АВТЕНТИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК
СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....193**

О. В. Недзвецька

**ДО ПИТАННЯ ІНКУЛЬТУРАЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ
УНІВЕРСИТЕТІВ.....195**

Наукове видання

*Соціальні комунікації в стратегіях
формування суспільства знань*

матеріали міжнародної наукової конференції,
26–27 лютого 2009 року

У 2 частинах

Частина 2

Друкується в авторській редакції

Комп'ютерна верстка
Колесник І. Г.

План 2009

Підписано до друку 02.02.2009. Формат 60x84/16.
Гарнітура «MySl». Папір для мн. ап. Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 12,02. Обл.-вид. арк. 16,05. Тираж 300.

Заяк № 10

Надруковано в лаб. множ. техніки ХДАК
61057, Харків-57, Бурсацький узвіз, 4